

**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГЛОМБ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.364

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ
АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ**

081 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних наукових досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **Ю. О. Гломб**

Науковий керівник **Гуріна Дарія Петрівна**
кандидат юридичних наук

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Гломб Ю.О. Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, Київ, 2023.

У дисертації на основі аналізу кримінального законодавства України та практики його застосування, наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, узагальнення емпіричних даних комплексно досліджено проблему кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

У *Розділі 1*, присвяченому дослідженню соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, встановлено, що вказане кримінальне правопорушення характеризується тим ступенем суспільної небезпеки, що обумовлює можливість криміналізації вказаного діяння.

Визначено траєкторію норми, вміщеної у ст. 384 КК України, крізь призму динаміки цього Кодексу загалом. Сучасна траєкторія цієї норми характеризується поступальним еволюційним розвитком у напрямку вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за лжесвідчення, що у цілому характеризується наступністю та узгодженістю з іншими кримінально-правовими нормами, а також з нормативно-правовими актами, що регламентують порядок здійснення відповідного виду провадження.

Розвиток норми про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в КК України є інтенсивним порівняно з іншими однорідними складами кримінальних правопорушень проти правосуддя. При цьому зміни переважно стосувалися диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України (7 коригуючих кримінальних законів України), гіпотези (норм Загальної частини) (1 коригуючий

кримінальний закон України). Коригування не зазнала диспозиція ч. 2 ст. 384 КК України, в якій вміщено кваліфікуючі ознаки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, а також санкції частин 1 та 2 ст. 384 КК України.

Виявлено особливості конструювання статті (статей) про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, що дало підстави виявити такі найбільш вдалі законодавчі рішення, які можуть слугувати підґрунтям удосконалення відповідних норм КК України: встановлення кримінальної відповідальності не лише за «повне», а й за «неповне» введення в оману, коли відповідний суб'єкт дає неповні показання, висновок експерта або неповний переклад; доповнення диспозиції ст. 384 КК України таким формулюванням: «вчинені особою, якій в установленому законом порядку було роз'яснено права, обов'язки відповідного учасника провадження та попереджено про кримінальну відповідальність; встановлення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу спеціаліста; встановлення кримінальної відповідальності не лише за неправдивий висновок експерта, а й за його неправдиві показання; передбачення можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, вчинене її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи.

У *Розділі 2* висвітлюються питання юридико-догматичного пізнання сутності введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Виявлено, що введення в оману як міжгалузеве та кримінально-правове поняття характеризується такими ознаками: протиправна поведінка особи, яка вводить в оману суд або інший уповноважений орган, а також своєрідний стан суду чи іншого уповноваженого органу, який вимушений оперувати інформацією, що не відповідає дійсності, оцінюючи її відповідно до норм процесуальних кодексів та процедурних нормативно-правових актів; дезінформаційний характер інформації, яка передається у формі показань,

висновку, звіту та перекладу, коли її наявність здатна вплинути чи вплинула на прийняття рішення судом або іншим уповноваженим органом; 3) умисні протиправні діяння особи, яка повідомляє (надає) інформацію, що не відповідає дійсності; письмова форма; посягання на порядок суспільних відносин у суспільстві, який охороняється законом, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя.

Завідомість як суб'єктивна ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризує інтелектуальну ознаку прямого умислу вказаного кримінального правопорушення. Завідомість також передбачає встановлення того, що особа (свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, оцінювач, перекладач) усвідомлювали фактичний бік своїх протиправних діянь, що може бути підтверджено фактом попередження їх про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України. Відсутність вказівки, у т.ч. підпису вказаного вище учасника судочинства (провадження), у процесуальному документі про те, що він був попереджений у встановленому законом порядку про кримінальну відповідальність за цією статтею, не повинно впливати на можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК України. Також не повинна впливати на це відсутність процесуальних рішень, які б підтверджували факт завідомої неправдивості (неправильності) показань, висновку, звіту чи перекладу.

Розділ 3 присвячено характеристиці форм введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Запропоновано під завідомо неправдивими показаннями свідка чи потерпілого розуміти будь-які повідомлені повністю або частково спотворені (викривлені) відомості (інформація) в усній чи письмовій формі, які є доказами, на основі яких у визначеному чинним законодавством процедурному (процесуальному) порядку, встановлюють наявність або відсутність у справі фактичних обставин, які мають значення для розслідування та судового розгляду.

Предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, є не завідомо неправдива інформація, а власне завідомо неправдиві показання свідка та/або потерпілого, що містять у собі інформацію, яка має доказове значення. Інформаційна ознака показань передбачає наявність значущої інформації, що стосується обставин справи (провадження) та має доказове значення.

Ураховуючи такий аспект засади змагальності у кримінальному провадженні, як «*favor defensionis*» (сприяння захисту), а також з огляду на правовий статус підозрюваного та обвинуваченого, передбаченого у КПК, запропоновано не передбачати кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання таких учасників кримінального провадження, як підозрюваний та обвинувачений.

Визначено, що коригування підстави кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу має здійснюватися з урахуванням залежності між наявністю/відсутністю у процесуальних кодексах, а також в інших нормативно-правових актах процедурного характеру норм про таких учасників проваджень, як свідок, потерпілий, спеціаліст, експерт, перекладач, оцінювач, та описанням ознак складу введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (зокрема, обстановки вчинення кримінального правопорушення). Обґрунтовано, що з кола суб'єктів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, доцільно виключити свідка, потерпілого, експерта, перекладача, які беруть участь у провадженнях у справах про адміністративні правопорушення.

На підставі аналізу регулятивного законодавства зроблено висновок, що експерт у виконавчому провадженні може скласти або надати завідомо неправдивий висновок, проте такий висновок не має доказового значення, що не дає підстав для виокремлення такої загальної ознаки завідомо неправдивого висновку експерта, як його доказовість. З огляду на те, що у процесуальних кодексах висновок експерта з питань права не має доказового значення, а роль такого експерта зводиться до надання консультацій з питань права, а також

ураховуючи те, що не всі процесуальні кодекси та процедурні нормативно-правові акти виокремлюють такого учасника судочинства (провадження), зроблено висновок, що експерт з питань права не є суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України.

Складання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста характеризується обмеженим колом випадків застосування. Адже доказове значення має виключно у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків. Запропоновано вдосконалити вказану форму введення в оману суду або іншого уповноваженого органу шляхом розширення можливості притягнення до кримінальної відповідальності спеціаліста за складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку у виконавчому провадженні, що потребує коригування диспозиції ст. 384 КК України та Закону України «Про виконавче провадження».

Складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста слід розуміти як складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних проступків, що надається до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

Визнано недоцільним передбачати кримінальну відповідальність спеціаліста за надання будь-якої допомоги у судочинстві (провадженні), включаючи як висновки, так і заяви, консультації тощо, які мають завідомо неправдивий характер з огляду на те, що спеціаліст виконує більшою мірою консультативну, технічну, другорядну роль у провадженні (судочинстві).

З огляду на рівнозначний статус висновків експерта та спеціаліста у виконавчому провадженні, запропоновано предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, визнавати завідомо неправдивий висновок спеціаліста у виконавчому провадженні, що потребує не змін у вказаній вище статті цього Кодексу та в Законі України «Про виконавче провадження».

Завідомо недостовірними доказами запропоновано визнавати докази, що не відповідають дійсності, є неправдивими, тобто стосуються подій, явищ, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про які не відповідають дійсності (є неповними чи переказаними). Якщо об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбачає кілька альтернативних діянь, одне з яких вичерпно називає ознаки предмета, стосовно яких може бути вчинено це суспільно небезпечне діяння (наприклад, показання свідка, потерпілого) (*конкретне діяння*), а інше згідно з положеннями регулятивного законодавства фактично включає відповідні предмети в інший, більш загальний предмет (докази) (*загальне діяння*), то загальне діяння не може включати ту частину предмета, яка не охоплюється конкретним альтернативним суспільно небезпечним діянням. Тобто, завідомо недостовірні показання підозрюваного, обвинуваченого, експерта не можуть охоплюватися таким діянням, як подання завідомо недостовірних доказів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, справедливість, введення в оману суду, введення в оману іншого уповноваженого органу, докази, завідомо неправдиві показання, завідомо неправдивий висновок, завідомо неправильний переклад, свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, оцінювач майна, перекладач, лжесвідчення.

SUMMARY

Hlomb Y. Criminal Liability For Misleading The Court or other authorized body. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation research for the degree of Ph.D. in specialty 081 – «Law» (08 – Law). –V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

In the dissertation based on the analysis of the criminal legislation of Ukraine and practice of its application, scientific works of domestic and foreign scientists, generalization of empirical data the criminal responsibility for misleading court or

other authorized bodies, the process of formation of false testimony, conclusions, translations, and their legal estimation is comprehensively investigated.

Section 1, devoted to the study of the social conditionality of criminal liability for misleading the court or other authorized body, found that this criminal offense is characterized by the degree of public danger that makes it possible to criminalize the act.

The trajectory of the norm contained in Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine, through the prism of the dynamics of this Code in general. The current trajectory of this norm is characterized by progressive evolutionary development in the direction of improving the criminal law regulation of liability for perjury, which is generally characterized by continuity and consistency with other criminal law, as well as regulations governing the relevant proceedings.

The development of the norm of perjury in the Criminal Code of Ukraine is intensive in comparison with other homogeneous components of criminal offenses against justice. The changes mainly concerned the disposition of Part 1 of Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine (7 amending criminal laws of Ukraine), hypotheses (norms of the General Part) (1 amending criminal law of Ukraine). The disposition of Part 2 of Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine, which contains the qualifying features of misleading the court or other authorized body, as well as sanctions of parts 1 and 2 of Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine.

The peculiarities of constructing an article (articles) on perjury in the criminal legislation of foreign countries were revealed, which gave grounds to identify the most successful legislative decisions that can serve as a basis for improving the relevant provisions of the Criminal Code: establishing criminal liability not only for «full» but also for «incomplete» Perjury, when the relevant subject gives incomplete testimony, expert opinion or incomplete translation; addition of the disposition of Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine as follows: «committed by a person who in the manner prescribed by law was explained the rights, responsibilities of the relevant participant in the proceedings and warned of criminal liability; establishment of criminal liability for false testimony of a specialist; establishment of criminal liability

not only for the false conclusion of the expert, but also for his false testimony; providing for the possibility of applying measures of a criminal law nature against a legal entity for perjury committed by its authorized person on behalf of and in the interests of the legal entity.

Section 2 covers issues of legal and dogmatic knowledge of the essence of misleading the court or other authorized body.

It was found that misleading as a cross-sectoral and criminal law concept is characterized by the following features: illegal behavior of a person who misleads a court or other authorized body, as well as the peculiar state of the court or other authorized body that is forced to operate with inappropriate information reality, assessing it in accordance with the rules of procedural codes and procedural regulations; misinformation nature of information transmitted in the form of testimony, opinion, report and translation, when its availability is able to influence or has influenced the decision of the court or other authorized body; 3) intentional illegal actions of a person who reports (provides) information that does not correspond to reality; written form; encroachment on the order of relations in society, which is protected by law, which ensures the normal functioning of courts, bodies and persons promoting the lawful administration of justice.

Awareness as a subjective sign of misleading the court or other authorized body characterizes the intellectual sign of direct intent of the specified criminal offense. Awareness also involves establishing that the person (witness, victim, expert, specialist, assessor, translator) was aware of the factual side of their wrongdoing, which can be confirmed by warning them of criminal liability for committing a criminal offense under Art. 384 Criminal Code of Ukraine. Lack of instructions, including the signature of the above-mentioned participant in the proceedings (proceedings), in the procedural document that he was warned in the manner prescribed by law on criminal liability under this article, should not affect the possibility of criminal prosecution under Art. 384 Criminal Code of Ukraine. Nor should it be affected by the absence of procedural decisions that would confirm the fact of knowingly untrue (incorrect) testimony, conclusion, report or translation.

Section 3 is devoted to the characteristics of the forms of misleading the court or other authorized body.

It is suggested to know by knowingly false testimony of a witness or victim any reported completely or partially distorted (distorted) information (information) orally or in writing, which is evidence on the basis of which in the prescribed procedural (procedural) order, establishes the presence or the absence in the case of factual circumstances relevant to the investigation and trial.

The subject of the criminal offense under Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine, is not knowingly false information, but knowingly false testimony of a witness and / or victim, containing information that has probative value. The substantive feature of the testimony is information, which implies the presence of significant information about the circumstances of the case (proceedings) and has probative value.

Given such an aspect of adversarial proceedings in criminal proceedings as «favor defensionis» (protection of defense), as well as the legal status of suspects and accused persons provided for in the CPC, it is proposed not to provide criminal liability for knowingly false testimony of such participants in criminal proceedings. and the accused.

It is proposed to adjust the basis of criminal liability for misleading the court or other authorized body, establishing a relationship between the presence / absence in procedural codes, as well as in other regulations of procedural nature of the rules on such participants as witnesses, victims, specialists, experts, translator, appraiser), and a description of the characteristics of the misleading court or other authorized body (in particular, the circumstances of the criminal offense). The opinion is expressed that from a circle of subjects of structure of the criminal offense provided by Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine, it is necessary to exclude a witness, victim, expert, translator, who participate in the proceedings on administrative offenses.

Based on the analysis of regulatory legislation, it is concluded that an expert in enforcement proceedings may draw or provide a knowingly false opinion, but such a conclusion has no probative value, which does not provide grounds for

distinguishing such a general feature of knowingly false expert opinion as its provability. Given that the procedural codes provide a non-evidential opinion of a legal expert, and the role of such an expert is limited to providing legal advice and given that not all procedural codes and procedural regulations single out such a participant proceeding (proceedings), it was concluded that the expert on law is not the subject of a criminal offense under Art. 384 Criminal Code of Ukraine.

Drawing up for providing or providing a knowingly false expert opinion has a limited range of cases, as it can be evidence and can be provided only in criminal proceedings in the form of a simplified pre-trial investigation of criminal offenses. It is proposed to improve this form of misleading the court or other authorized body by expanding the possibility of prosecuting a specialist for drafting to provide or provide a knowingly false opinion in enforcement proceedings, which requires as an adjustment of the provisions of Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On Enforcement Proceedings».

Systematic interpretation of procedural norms and disposition of Art. 384 of the Criminal Code of Ukraine allows us to conclude that drawing up for providing or providing knowingly false expert opinion should be understood as drawing up for giving or giving knowingly false opinion of a specialist during the pre-trial investigation of criminal offenses.

It is considered inexpedient to envisage criminal liability of a specialist for providing any assistance in court proceedings (proceedings), including both conclusions and statements, consultations, etc., which are knowingly untrue given that the specialist performs a more advisory, technical, secondary role in proceedings (litigation).

Given the equivalent status of the conclusions of the expert and the specialist in enforcement proceedings, proposed the subject of a criminal offense under Art. 384 of the Criminal Code, to recognize a knowingly false conclusion of a specialist in enforcement proceedings, which requires no changes in the above article of the Criminal Code and the Law of Ukraine «On Enforcement Proceedings».

It is proposed to recognize knowingly unreliable evidence as untrue, untrue, ie concerning events, phenomena that did not exist at all or that existed, but information about which does not correspond to reality (are incomplete or distorted). If the objective side of the criminal offense involves several alternative acts, one of which exhaustively names the features of the subject in respect of which this socially dangerous act may be committed (for example, testimony of a witness, victim) (specific act), and another according to provisions of regulatory law actually include the relevant items in another, more general subject (evidence) (general act), the general act may not include that part of the subject that is not covered by a specific alternative socially dangerous act. That is, knowingly unreliable testimony of a suspect, accused, expert cannot be covered by such an act as the submission of knowingly unreliable evidence.

Key words: criminal liability, justice, misleading the court, misleading another authorized body, evidence, knowingly false testimony, knowingly false conclusion, knowingly incorrect translation, witness, victim, expert, specialist, property appraiser, translator, perjury.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гломб Ю. О. Попереджувачий механізм в призмі відповідальності за ст. 384 КК (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу). *Часопис Київського університету права*. 2020 № 4. С. 368–372.
2. Гломб Ю. О. Витоки кримінальної відповідальності за введення в оману в стародавній світовій культурі. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 276–278.
3. Гломб Ю. О. Підвищена відповідальність експерта за неправдивість висновку. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Issue 3. С. 73–77.
4. Гломб Ю. О. Кримінальна відповідальність за недостовірні ствердження: зарубіжний досвід. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 2. С.85–91.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гломб Ю. О. Криміналістичні види експертиз в адміністративному судочинстві. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали* Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук Клименко Н. І. (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь: 2018. С. 80–82.

6. Гломб Ю. О. Аналіз сучасної судової практики щодо притягнення до відповідальності за введення в оману суду. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: мат-ли III-ої Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 27 лют. 2020 р.). Київ–Маріуполь, 2020. С. 70–72.

7. Гломб Ю. О. Щодо відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: мат-ли X Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Рівне, 25 трав. 2020 р.). Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. С. 204–207.

8. Гломб Ю. О. Щодо питання кримінальної відповідальності оцінювача майна. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики: матеріали круглого столу* (м. Київ, 1. Жовт. 2020 р.). Київ: Ліра-К, 2020. С. 28–33.

9. Гломб Ю. О. Введення суду в оману: окремі питання кримінальної відповідальності за зловживання в сфері цивільного судочинства. *Сучасне право в епоху соціальних змін: мат-ли XI міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 26 лют. 2021 р.). Київ, 2021. С. 70–72.

10. Гломб Ю. О. Щодо питання мотивів повідомлення завідомо неправдивих показань. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики: мат-ли круглого столу* (м. Київ, 7 жовт. 2021 р.). Київ: Ліра-К, 2021. С. 64–68.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ ТА ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ	14
1.1 Підстава криміналізації введення в оману суду або іншого уповноваженого органу	14
1.1.2 Морально-релігійні передумови криміналізації введення в оману суд або іншого уповноваженого органу	26
1.2 Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: сучасні вектори динаміки в Україні.....	31
1.3 Кримінальна відповідальність за введення в оману суд за законодавством зарубіжних країн	42
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2 ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ: ЮРИДИКО-ДОГМАТИЧНЕ ПІЗНАННЯ СУТНОСТІ	73
2.1. Введення в оману: явище та кримінально-правове поняття.....	73
2.2 Завідомість як ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу	83
Висновки до розділу 2	94
РОЗДІЛ 3 ФОРМИ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ	96
3.1 Надання завідомо неправдивих показань свідка або потерпілого	96
3.1.1 Механізм формування завідомо неправдивих показань	96
3.1.2 Кримінально-правові ознаки завідомо неправдивого показання потерпілого або свідка	101
3.2 Складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку експерта	116
3.3 Складання для надання та надання висновку спеціалістом	128
3.4 Подання завідомо недостовірних або підроблених доказів	134
3.5 Завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна	145

3.6 Завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем	159
Висновки до розділу 3	172
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ.....	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- БЕБ** – Бюро економічної безпеки України.
- ВРП** – Вища Рада Правосуддя.
- ВРУ** – Верховна Рада України.
- ВС** – Верховний Суд.
- ГПК** – Господарський процесуальний кодекс України.
- ДБР** – Державне бюро розслідувань.
- ДТП** – дорожньо-транспортна пригода.
- ДСА** – Державна судова адміністрація України.
- ЄС** – Європейський Союз.
- КАСУ** – Кодекс адміністративного судочинства України.
- КК** – Кримінальний кодекс України.
- ККС** – Касаційний кримінальний суд.
- КПК** – Кримінальний процесуальний кодекс України.
- КСУ** – Конституційний Суд України.
- КУпАП** – Кодекс України про адміністративні правопорушення.
- НАБУ** – Національне антикорупційне бюро України.
- НП** – Національна поліція України.
- США** – Сполучені Штати Америки.
- ЦК** – Цивільний кодекс України.
- ЦПК** – Цивільний процесуальний кодекс України.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Процес європейської інтеграції України наближає вітчизняне кримінальне законодавство до європейських цінностей, однією з яких є здійснення правосуддя, що здатне забезпечувати, гарантувати та охороняти права та свободи людини і громадянина, протидіяти кримінальним правопорушенням. Правосуддя є тим лакмусовим папірцем, що демонструє рівень розвитку правової системи та суспільства в цілому, особливо в умовах воєнного стану, коли окремі права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені. Правосуддя у будь-який період не повинно зазнавати сторонніх впливів, у тому числі тих, що пов'язані з дезінформаційним впливом омани на нього з боку будь-яких учасників правосуддя.

У Кримінальному кодексі України передбачено цілу низку норм, що гарантують інформаційну складову здійснення правосуддя в Україні, що включає, зокрема, наявність правових запобіжників від потрапляння у сферу правосуддя завідомо недостовірної інформації. Зокрема, у ст. 384 КК України передбачається кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, тобто за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках.

Практичні працівники, зокрема й судді, відчують значні труднощі під час кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, про що свідчать й результати опитування, проведеного під час підготовки

дисертації (Додаток А). Вказані труднощі обумовлені як складністю формулювання диспозиції цієї статті, так і певними прогалинами, що на сьогодні мають місце під час формулювання ознак складу введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Проблема відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК України, була предметом дослідження багатьох учених. Зокрема, це Н. Ю. Алексєєва, М. І. Бажанов, О. І. Габро, С. Є. Дідик, Є. М. Єднак, Ю. В. Калініченко, Р. В. Кархут, О. О. Кваша, О. М. Костенко, О. М. Литвинов, М. І. Мельніченко, Р. І. Мельник, В. О. Навроцький, В. В. Налуцишин, В. М. Нікітенко, В. І. Опанасенко, М. В. Осадчий, Л. М. Палюх, М. І. Хавронюк, М. В. Шепітько та інші.

Українські вчені вивчали проблему кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу й на монографічному рівні. Так, відповідні питання були розглянуті у дисертації Н. Ю. Алексєєвої «Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них» (м. Львів, 2017 р.), М. І. Мельніченка «Кримінально-правова охорона порядку одержання доказів у кримінальному провадженні» (м. Київ, 2016 р.), В. М. Нікітенка «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів» (м. Київ, 2018 р.), В. І. Опанасенка «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: особливості регламентації та шляхи вдосконалення» (м. Київ, 2019 р.), М. В. Шепітька (дисертації на теми: «Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання» (м. Харків, 2011 р.), «Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» (м. Харків, 2018 р.).

Однак питання введення в оману суду або іншого уповноваженого органу все ж залишається малодослідженим і до сьогодні. Водночас вивчення й аналіз кримінального законодавства України, наукових джерел, статистичних даних, судової практики дозволяє стверджувати, що проблема відповідальності за вказане вище кримінальне правопорушення є актуальною в сучасних умовах як у науковій, так і в практичній правозастосовній площинах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016–2020 роки в частині правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини. Дисертацію виконувалась в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України в межах теми науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою «Проблеми модернізації теорії і практики протидії злочинності в Україні» (2020 р. – 2022 р., номер державної реєстрації 0119U103017).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексний аналіз кримінально-правових аспектів відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Для досягнення цієї мети визначено такі основні завдання дослідження:

- визначити підставу криміналізації введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, у тому числі її морально-релігійні передумови;
- виявити сучасні вектори динаміки в Україні введення в оману суду або іншого уповноваженого органу;
- встановити особливості кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в законодавстві зарубіжних країн;
- охарактеризувати введення в оману як явище та кримінально-правове поняття;
- дослідити завідомість як ознаку складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК;
- проаналізувати завідомо неправдиві показання як форму введення в оману суду або іншого уповноваженого органу;
- охарактеризувати складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку експерта;
- запропонувати розуміння завідомо неправдивого висновку спеціаліста;

- дослідити сутність подання завідомо недостовірних або підроблених доказів;
- охарактеризувати завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна;
- проаналізувати таку форму введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, як завідомо неправильний переклад;
- сформулювати рекомендації та пропозиції щодо внесення змін і доповнень у чинне кримінальне законодавство України.

Об'єкт дослідження – порядок суспільних відносин у сфері правосуддя.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи, які допомогли найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження. Зокрема, було використано: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, аналогія) – для детального з'ясування змісту питань, що досліджуються (розділи 1–3), а також *спеціально-правові методи*. Передусім використано *формально-логічний метод* – надав можливість розкрити соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого органу (підрозділи 1.1, 1.2), *аналізу, синтезу класифікації та групування* – під час характеристики форм введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6); *системно-структурний* – покладено в основу виявлення існуючих законодавчих прогалин, що дало змогу сформулювати пропозиції та рекомендації щодо їх удосконалення (підрозділи 2.1, 2.3, 2.4); *формально-юридичний* – з метою дослідження положень кримінального законодавства (розділи 1–3); *соціологічний* – для з'ясування думки працівників органів прокуратури та суддів щодо проблем дослідження (додаток Б); *статистичний* – для узагальнення результатів опитування, вивчення матеріалів кримінальних

проваджень, правозастосовної та судової практики (розділи 1–3), *порівняльно-правовий* (підрозділ 1.3).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, КК, КПК, ЦПК, ГПК, КАСУ, КУпАП, закони та підзаконні нормативно-правові акти. Під час вивчення зарубіжного досвіду криміналізації введення в оману суду або іншого органу були вивчені кримінальні кодекси зарубіжних держав.

Емпіричною базою дослідження є офіційні статистичні відомості Офісу генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, а також рішення Європейського суду з прав людини, рішення судів України першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що ґрунтуючись на положеннях кримінального права і процесуального законодавства, вперше на монографічному рівні комплексно досліджено питання кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. У процесі наукового дослідження отримано такі основні наукові результати:

уперше:

– віднесено норму, передбачену у ст. 384 КК, до усталених, яка має витоки з історичних пам'яток кримінального права, та характеризується наступністю. Визначено сучасну траєкторію цієї норми з поступальним еволюційним розвитком у напрямку вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, що характеризується наступністю та узгодженістю з іншими кримінально-правовими нормами, а також з нормативно-правовими актами, що регламентують порядок здійснення відповідного виду провадження;

– встановлено, що оцінювач, який був залучений державним виконавцем у виконавче провадження не на конкурсних засадах, передбачених Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», повинен визнаватися суб'єктом складу кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, у разі вчинення ним протиправних дій, передбачених у цій статті;

– запропоновано вважати предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, рецензію на звіт оцінювача про оцінку майна у виконавчому провадженні;

удосконалено:

– наукові підходи щодо встановлення залежності між наявністю/відсутністю у процесуальних кодексах, а також в інших нормативно-правових актах процедурного характеру норм про правовий статус свідка, потерпілого, спеціаліста, експерта, перекладача, оцінювача, та описанням ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. З урахуванням такої залежності запропоновано вилучити вказівку про введення в оману Вищої ради правосуддя та тимчасової слідчої чи спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також передбачити кримінальну відповідальність за введення в оману Конституційного Суду України;

– науковий підхід щодо визначення кола осіб, які можуть бути суб'єктами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Зокрема, зроблено висновок, що експерт з питань права виключається з кола таких суб'єктів;

– розуміння такого діяння, як складання для надання та надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста, що може бути вчинено виключно у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення про визнання предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, завідомо неправдивих показань свідка та/або потерпілого, висновку експерта чи спеціаліста, звіту оцінювача, що містять у собі певну інформацію, яка має значення та стосується обставин справи, що розглядається та які мають інформаційну форму а сам предмет

цього кримінального правопорушення характеризується інформаційною ознакою;

– підходи стосовно того, що свідок, потерпілий, експерт, перекладач попри віднесення їх до осіб, які беруть участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення (КУпАП), не є суб'єктами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК;

– точка зору про недоцільність встановлення кримінальної відповідальності підозрюваного та обвинуваченого за надання завідомо неправдивих показань навіть у разі, коли ці учасники кримінального провадження тим самим обмовили іншу особу у вчиненні кримінального правопорушення, ураховуючи такий аспект засади змагальності у кримінальному провадженні, як *«favor defensionis»* (сприяння захисту), а також з огляду на правовий статус підозрюваного й обвинуваченого, що передбачений КПК;

– науковий підхід, що відсутність у процесуальному документі відмітки про попередження учасника провадження (судочинства) про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань, неправдивого висновку, неправдивого звіту та неправильного перекладу, не впливає на визнання відповідного доказу недопустимим, оскільки відсутність підпису такого учасника не змінює зафіксованих у процесуальному документі відомостей про вчинене кримінальне правопорушення, а також не впливає на їх достовірність;

– визначення умов притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК. Зокрема, для цього не потрібно будь-яких процесуальних документів суду, як-то обвинувальний вирок, який набрав законної сили, або постанова органу досудового розслідування про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав, зазначених у пунктах 1–3 ч. 1 ст. 284 КПК, які підтверджували б факт завідомої неправдивості показань свідка, потерпілого, висновку експерта чи спеціаліста, звіту оцінювача, завідомої неправильності перекладу, а також недостовірності доказів або їх підроблення;

– встановлення того, що завідомо недостовірні показання підозрюваного, обвинуваченого, експерта не можуть охоплюватися таким діянням, як подання завідомо недостовірних доказів з огляду на те, що загальне діяння не може включати ту частину предмета складу кримінального правопорушення, що не охоплюється конкретним альтернативним суспільно небезпечним діянням.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого вивчення проблем кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого органу, а також за суміжні склади кримінальних правопорушень;

– *у правотворчій діяльності* – під час підготовки змін та доповнень до КК щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого органу;

– *у навчальній діяльності* – при підготовці підручників, навчальних посібників, під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права (акт впровадження у навчальний процес ПВНЗ «Європейський університет» від 27 вересня 2021 року);

– *у правозастосовній діяльності* – під час формування слідчої та судової практики (акт впровадження в практичну діяльність Рівненського апеляційного суду від 05 листопада 2021 року), процесуального керівництва прокурорами досудовим розслідуванням (акт впровадження в практичну діяльність Офісу генерального прокурора від 25 червня 2021 року).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2018 року); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, 27 лютого 2020 року); «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (м. Рівне, 25 травня 2020 року); «Права людини та їх реалізація в Україні та світі» (м. Київ, 10 грудня 2020 року); «Сучасне право в епоху соціальних змін» (м. Київ, 26 лютого 2021 року);

«Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики» (м. Київ, 7 жовтня 2021 року).

Публікації. Результати дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових публікаціях, серед яких три наукові статті – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань України, одна наукова стаття – у зарубіжному науковому правовому виданні, а також шість тез – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, міжнародних форумів.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації визначається її метою, предметом і завданнями дослідження. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 217 сторінок, з яких список використаних джерел – 23 сторінки (235 найменувань), додатки на 12 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ ТА ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ

1.1 Підстава криміналізації введення в оману суду або іншого уповноваженого органу

Одним із методів кримінально-правової політики держави науковці називають криміналізацію діянь [215, с. 19]. А іншими – декриміналізацію, пеналізацію та депеналізацію. Визначення поняття криміналізації у теорії кримінального права є строкатим, характеризується різним термінологічним забарвленням, а його зміст зводиться до процесу «виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів» [21, с. 176; 90, с. 59; 215, с. 20]. Ураховуючи те, що з'ясування змісту поняття «криміналізація» не належить до предмета нашої дисертації, будемо виходити саме з вказаного вище доктринального розуміння змісту відповідного поняття.

Як зазначає М. І. Хавронюк, криміналізація повинна виявити не лише юридичні ознаки тих чи інших явищ, а й їх соціальний зміст та соціальні наслідки. Політичні, економічні, моральні та інші соціальні фактори прямо впливають на криміналізацію певного діяння, мають вирішальне значення для законодавця [218, с. 85].

У теорії кримінального права виокремлюють різні фактори, що впливають на криміналізацію. Зокрема, це підстава юридико-кримінологічного, соціально-економічного та соціально-психологічного характеру [216, с. 379–380], підстави, приводи та умови криміналізації [59, с. 57]. Так, Д. О. Балобанова на підставі аналізу наукової літератури характеризує триєдину підставу кваліфікації за такими групами. До першої групи, юридико-

кримінологічної, вона відносить: а) суспільну небезпечність діяння; б) типовість та достатню поширеність форм антигромадської поведінки; в) динаміку суспільно небезпечних діянь з урахуванням причин і умов, що їх породжують; г) наявність необхідності впливу кримінально-правовими заходами; д) урахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки. До другої групи підстав – підставу соціально-економічного характеру, до яких відносить: а) співвідношення позитивних та негативних наслідків криміналізації; б) наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони, а до третьої групи – до підстав соціально-психологічного характеру – а) рівень суспільної правосвідомості та психології; б) історичні традиції [22, с. 382].

Окрім того, науковців виокремлюють й принципи криміналізації, відносячи до них різний перелік загальних засад визначення того, чи «заслуговує» діяння на те, щоб бути наявним у КК [58, с. 106; 117, с. 346–347]. Наприклад, на думку авторів праці «Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация» (1982 р.), систему принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь утворюють: 1) принципи, які виражають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності (соціальні та соціально-психологічні), що забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості та стану громадської думки; 2) принципи, які визначають вимоги внутрішньої логічної несуперечливості системи норм кримінального права, несуперечливості між нормами кримінального та кримінально-процесуального, а також інших галузей права, іншими словами, системно-правові принципи криміналізації [136, с. 210].

На думку Д. О. Балобанової, до принципів криміналізації слід включати: відсутність прогалин у законі та ненадмірність заборони; визначеність та

єдність термінології; доцільність (можливість створення, зміни та наступного застосування положень кримінального закону, виходячи з потреб суспільства і держави, для досягнення певних цілей, з урахуванням загально-правових принципів у суворо встановлених законодавчих межах, що проявляється в побудові норм кримінального закону, визначенні їхньої структури, місця розташування в самому кримінальному законі та встановленні співвідношення з іншими положеннями КК) [21, с. 179]).

Погоджуємося у цілому з підходом про визнання єдиною підставою криміналізації соціальну сутність діяння, тобто ступінь і характер суспільної небезпеки. Зокрема, П. Л. Фріс пише, що «фактично суспільна небезпечність не залежить від позиції законодавця. Це є об'єктивна характеристика, властива відповідній поведінці, скерованій на відповідні суспільні відносини. Суспільна небезпечність не є статичною характеристикою. Залежно від етапу розвитку суспільства вона може збільшуватися або, навпаки, зменшуватися і навіть взагалі зникати. Суспільну небезпечність утворює низка факторів: характеристика (з точки зору важливості) об'єкта злочину; характер та розмір заподіяної шкоди; характеристика об'єктивної сторони діяння (спосіб учинення злочину, знаряддя та засоби, за допомогою яких його вчинено, час, місце, обстановка); форми та ступінь вини особи, яка вчинила злочин; мотиви злочинної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалося винним» [215, с. 24–25].

Суспільна небезпека введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (далі – лжесвідчення, якщо у тексті роботи не зазначено іншого) зумовлена насамперед тим порядком суспільних відносин, що охороняється нормою, вміщеною у ст. 384 КК, та які визначено у процесуальному законодавстві України.

Так, наприклад, законність під час здійснення кримінального провадження нерозривно пов'язана з інтелектуальною діяльністю професійного учасника кримінального провадження (дізнавача, слідчого, слідчого судді, судді) щодо застосування норм матеріального та процесуального права на

підставі тих фактичних даних, що містять йому відомі з різних джерел. Те саме можна сказати і про інші види судочинства України, які регламентуються процесуальними Кодексами. Проте задля стислості викладу матеріалу тут і надалі будемо характеризувати введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу крізь призму саме кримінального провадження, яке є найбільш чутливим в аспекті дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Згідно з КПК професійний учасник кримінального провадження може отримувати інформацію про вчинене правопорушення з різних джерел, які можуть і не бути процесуально закріпленими доказами. Саме на підставі сукупності всієї інформації, яка міститься у матеріалах кримінальної справи, такий професійний учасник приймає процесуально значущі рішення, правильність яких впливатиме на подальшу долю людини. Варто відзначити, що неправдиві твердження, які містяться у показаннях свідка, експерта, а також у процесуальних документах, що складаються, наприклад, експертом, та передаються до суду, здатні істотно вплинути на формування доказової інформації, оскільки введення в оману суду чи інший уповноважений орган ускладнює прийняття законного та справедливого рішення.

Окремі процесуальні кодекси містять положення про те, що за введення суду в оману щодо фактичних обставин справи винні особи несуть відповідальність, встановлену законом (ч. 4 ст. 43 ЦПК, ч. 4 ст. 42 ГПК, ч. 6 ст. 46 КАСУ) [51; 85; 223]. Проте у КПК вказане положення не закріплено. Водночас у ньому вказано, що для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка (ч. 2 ст. 96) [105].

Процесуальні кодекси містять норми, що покликані запобігати такій протиправній поведінці, як введення в оману суду чи іншого правоохоронного органу. На сьогодні це норми про попередження учасника провадження про

кримінальну відповідальність за лжесвідчення. Хоча у теорії кримінального права, а також у зарубіжному законодавстві (підрозділ 1.2) запобігачим потенціалом щодо лжесвідчень мають кримінально-процесуальні норми про присягу. Наприклад, український дослідник М. В. Шепітько відносить до запобігачих лжесвідченню кримінально-процесуальних норм відносить попередження осіб про кримінальну відповідальність та приведення до присяги [228; 227]

При цьому попередження здійснюється шляхом впливу на особисту свідомість та нормативну моральну складову. Попередження про кримінальну відповідальність і приведення до присяги є не тільки механізмом установлення обов'язку надавати лише правдиві відомості в показаннях під час досудового розслідування та в суді, а й засобом психологічного впливу на учасника кримінального судочинства [227, с. 277].

Хоча обов'язковою умовою відповідальності за ст. 384 КК не передбачено наявність попередження відповідного учасника провадження про кримінальну відповідальність за лжесвідчення, все ж таке попередження має надзвичайно важливе значення та покликане не допустити протиправну поведінку. У таких попереджувальних або наказових висловленнях з індикативними формами завжди виражається волевиявлення стосовно майбутньої дії, яка однозначно сприймається як наказ. «Сила впливу вольового імпульсу залежить від особи, яка його сприймає: коли у процесі комунікації форми наказу адресовані залежному від законодавця «співрозмовникові», то відтінки наказу набувають модальних значень категоричності. Загалом індикатив у значенні імператива при активному сприянні волі законодавця може мати конкретні модальні значення наказу, рекомендації, вимоги, дозволу, пропозиції, попередження, повідомлення, припису, санкції, розпорядження, пояснення, звернення, повинності, виконання, примусовості, заборони» [191, с. 197].

Згідно з КПК норми про попередження про кримінальну відповідальність за лжесвідчення містяться у ч. 2 ст. 102 – у висновку експерта обов'язково

повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок; частини 3 та 9 ст. 224 КПК – у разі допиту свідка та потерпілого вони попереджаються про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань; ч. 3 ст. 226 – особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання; ч. 1 ст. 352, ч. 1 ст. 353 – перед допитом свідка/потерпілого головуючий попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання; ч. 1 ст. 356 – після приведення до присяги експерта, якого було викликаного для допиту для роз'яснення рішення, головуючий попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку [105].

У ЦПК передбачено: ч. 4 ст. 91 ЦПК: ч. 4 ст. 91 – в ухвалі про відкриття провадження у справі або в іншій ухвалі, якою суд вирішує питання про виклик свідка, суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання чи відмову від давання показань на вимогу суду; ч. 6 ст. 102 – у висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок; ч. 5 ст. 104 – в ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок; ч. 1 ст. 218, ч. 1 ст. 225 – головуючий попереджає перекладача/свідка під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад; ч. 2 ст. 223 – свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за завідомо неправдиві показання [223].

У ГПК: ч. 3 ст. 89 – в ухвалі про виклик свідка суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання; ч. 7 сб. 98; ч. 5 ст. 100 – в ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок; ч. 9 ст. 188 – за необхідності до участі в нарадах залучається перекладач. Перекладач

попереджається про конфіденційний характер інформації, отриманої під час проведення врегулювання спору за участю судді [51].

У КАСУ: ч. 4 ст. 92: в ухвалі про відкриття провадження у справі або в іншій ухвалі, якою суд вирішує питання про виклик свідка, суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання; ч. 7 ст. 101 – у висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок; ч. 5 ст. 104 – в ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок; ч. 1 ст. 200, ч. 1 ст. 207 – головуєчий у судовому засіданні попереджає перекладача/експерта під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад; ч. 1 ст. 212 – перед допитом свідка головуєчий у судовому засіданні під розписку попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання; ч. 2 ст. 214 – свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуєчий роз'яснює обов'язок дати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання [85].

Окрім того, у процесуальних кодексах містяться норми про відповідальність спеціаліста за завідомо неправдивий висновок (ч. 2 ст. 72 КПК).

Варто відзначити, що у процесуальних кодексах містяться норми про приведення до присяги окремих учасників судочинства під час судового розгляду справи, а саме свідка (ч. 2 ст. 352 КПК, частини 5, 6 ст. 230 ЦПК) та експерта (ч. 1 ст. 354 КПК, частини 2, 3 ст. 224 ЦПК, частини 2, 3 ст. 207 КАСУ), перекладача (частини 2, 3, 5 ст. 218 ЦПК, частини 2, 3 ст. 200 КАСУ) [51; 85; 105; 223]. Виняток передбачено лише для неповнолітнього свідка, приведення до присяги якого не передбачено процесуальними нормами (ч. 2 ст. 354 КПК, ч. 2 ст. 232 ЦПК, ч. 2 ст. 214 КАСУ). У ГПК норми про приведення до присяги конкретного учасника процесу не передбачено. Як бачимо, законодавець по-різному підходить до необхідності приведення до

присяги учасників процесу. Зокрема, у КПК не передбачено можливості приведення до присяги перекладача, а у ГПК відповідні норми взагалі відсутні. Більш детально про значення присяги та її значення для кваліфікації умови як умови притягнення до кримінальної відповідальності йтиметься у підрозділі ... цієї праці [51].

Чинне законодавство не передбачає можливість попередженні інших осіб, які названі у диспозиції ст. 384 КК, зокрема, оцінювача. Так, згідно з Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» лише вказує, що оцінювачі та суб'єкти оціночної діяльності несуть відповідальність: 1) за порушення вимог цього Закону в порядку, встановленому законами; 2) за невиконання або неналежне виконання умов договору, зокрема за недостовірність чи необ'єктивність оцінки майна, відповідно до умов договору та закону; 3) відповідно до законів у межах положень та посадових інструкцій, що регламентують їх діяльність (ст. 32) [172]. Вказане вбачається недоліком чинного законодавства України та потребує подальшого врегулювання. Зокрема, на нашу думку, доцільно розглянути можливість передбачення у процесуальних кодексах окремої статті, яка б вказувала на права та обов'язки оцінювача, а також попередження оцінювача про кримінальну відповідальність (за аналогією з іншими учасниками судочинства, про яких ішлося вище) [44, с. 371].

Таким чином, «модель попереджень має вигляд єдиного комплексу, елементами якого є протидія введення в оману суду або іншого органу. У призмі відповідальності за ст. 384 КК попереджувачим механізмом є один із видів спеціального попередження конкретної особи, потенційно здатної скоїти правопорушення. Законодавець виділяє шість категорій осіб, яких попереджає щодо настання кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого органу, а саме: свідка, потерпілого, експерта, перекладача, оцінювача, спеціаліста. Стратегія зниження криміногенного потенціалу в особи, яка надає покази або свідчення, висновок або оцінку, або здійснює переклад повинна бути реалізована передусім через попереджувальні заходи» [44, с. 371].

Характеризуючи суспільну небезпеку лжесвідчення, зарубіжні науковці наголошують на такому. Так, американський дослідник-релігієзнавець Джон МакДовелл (*McDowell John*) ще у 1825 р. писав таке: цей злочин (лжесвідчення – Ю.Г.) вкрай небезпечно для інтересів суспільства. На підставі неправдивих показань невинуватий може бути позбавлений життя та майна. Ураховуючи те, що рішення суду може ґрунтуватися на показаннях, що дані під присягою, у разі, коли вони є неправдивими чи містять не всю правду, суд може винести неправильне рішення. І таким чином винуватий буде засуджений, тоді як невинуватий буде виправданий [14, р. 145]. На думку сучасного американського дослідника, Брюса Веллса (*Wells Bruce*), однією з небезпек, з якою стикаються всі судові системи, є наявність неправдивих показань у суді та їх здатність завадити здійсненню правосуддя [19]. Як зазначає Тімоті Перрін (*L. Timothy Perrin*), більше 60 років тому Верховний суд США відзначив тяжкі наслідки, що випливають з допуску неправдивих показань у судовий процес. Неправдиві свідоцькі показання, що мають відношення до справи, перебувають у стані війни зі справедливістю, оскільки можуть призвести до ухвалення судового рішення, яке не буде ґрунтуватися на істині. Тому не можна заперечувати, що неправдиві показання прагнуть перемогти єдину кінцеву мету судового процесу [11]. Гаррі Хібсчмен (*Harry Hibschman*), вважає, що поширення лжесвідчень є трагедією, адже якщо у судовому засіданні є «забруднені» дані, то все правосуддя також буде нечистим [8].

Таким чином, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризується тим ступенем суспільної небезпеки, що характерний для кримінальних правопорушень, а отже свідчить про необхідність криміналізації вказаного діяння. Така суспільна небезпека має прояв в аспекті спричинення шкоди такому порядку суспільних відносин, як правосуддя та діяльність, що пов'язана з його здійсненням. Ущербність будь-яких доказів у тому чи іншому виді судочинства зумовлює ущербність всього правосуддя, його результатів, зокрема в аспекті справедливого судового рішення. Про достатню для криміналізації суспільну небезпеку лжесвідчення вказує й та обставина, що

практично в усіх зарубіжних кримінальних кодексах за аналогічне діяння передбачена саме кримінальна відповідальність, про що детально йтиметься у підрозділі 1.3 цієї праці.

Про необхідність криміналізації введення в оману суду або іншого уповноваженого органу свідчить у відносно поширеність вказаного діяння. Якщо проаналізувати Єдині звіти про злочини (кримінальні правопорушення), що ведуться Генеральною прокуратурою України (Офісом Генерального прокурора України) [61; 62; 63; 64; 65; 66] та Звіти про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання, що ведуться ДСА [70; 71; 72; 73; 74; 75], то можна дійти висновку, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК, є одним із найбільш поширених правопорушень проти правосуддя.

Рік	Загальна кількість облікованих кримінальних правопорушень	Загальна кількість кримінальних правопорушень проти правосуддя	Загальна кількість лжесвідчень
2017	523 911	8 589	734
2018	487 133	9 514	777
2019	444 130	10 310	902
2020	360 622	8 325	755
2021	321 443	4 599	617
2022	362 636	3 636	254

Таблиця 1. Кількість облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя та кримінальних правопорушень, передбачених ст. 384 КК

Як вбачається з аналізу таблиці 1, питома вага кримінальних правопорушень проти правосуддя у загальній кількості облікованих правопорушень на території України упродовж 2017–2022 років становила щороку близько 2% (у 2017 р. – 1,6%, у 2018 р. – 2%, у 2019 р. – 2,3%, у 2020 р. – 2,3%, у 2021 р. – 1,4%, у 2022 р. – 1%). Проте питома вага кримінальних правопорушень, передбачених ст. 384 КК, у загальній структурі кримінальних

правопорушень проти правосуддя, упродовж 2017–2021 років збільшувалася. Так, у 2017 р. вона становила 8,5%, у 2018 р. – 8,1%, у 2019 р. – 8,7%, у 2020 р. – 9%, у 2021 р. – 13,4%). Зменшення питомої ваги кримінальних правопорушень, передбачених ст. 384 КК, у загальній структурі злочинів проти правосуддя спостерігалось у 2022 р. Вона становила близько 7%, що, вочевидь, пов'язано з війною на терені нашої держави.

Рік	Загальна кількість осіб, засуджених за кримінальні правопорушення проти правосуддя	Загальна кількість осіб, засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК	Процентне співвідношення
2017	1 307	39	3%
2018	1 149	33	2,9%
2019	1 185	42	3,5%
2020	1 302	31	2,4%
2021	1 476	29	2%
2022	1 034	16	1,5%

Таблиця 2. Співвідношення кількості осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 384 КК, та кількості осіб, засуджених за кримінальні правопорушення проти правосуддя

Стосовно співвідношення загальної кількості осіб, засуджених упродовж 2017–2022 років за лжесвідчення та за кримінальні правопорушення проти правосуддя загалом, то вбачається стрибкоподібна динаміка аналізованої величини з поступовим зменшенням питомої ваги осіб, засуджених за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК протягом вказаного періоду.

Згідно зі звітом про склад засуджених (форма 7) [76; 77; 78; 79; 80; 81] можна зробити й певні висновки стосовно кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК. Під час дисертаційного дослідження аналізувалися статистичні дані ДСА про склад засуджених за 2017–2022 роки.

Так, у 100% випадках кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК, вчиняли громадяни України. У переважній більшості випадків вказане правопорушення вчиняли особи чоловічої статі (близько 70–80%). Проте достатньо висока у загальній структурі засуджених є й питома вага жінок (у 2017 р. – 21%, у 2018 р. – 30%, у 2019 р. – 21%, у 2020 р. – 23%, у 2021 р. – 31%, у 2022 р. – 28%).

Важливою соціально-демографічною ознакою особистості злочинця є *вік засудженого*. У Звітах про склад засуджених виокремлюються такі вікові групи засуджених: 14-16 р., 16-18 р., 18-25 р., 25-30 р., 30-50 р., 50-65 р., 65 років і більше. Як було встановлено у ході дослідження, найбільш криміногенно активною групою засуджених, що вчиняли лжесвідчення, були засуджені вікової групи 30–50 років. Їх питома вага у загальній кількості засуджених за цей вид злочинів становила близько 50% щороку. Це – найбільш активна та мобільна частину населення. У цей життєвий період, як правило, має місце висока соціальна активність, пов'язана з накопиченням життєвого досвіду, тяжкими переживаннями, особистісними конфліктами [59, с. 322].

Характеризуючи *рід занять* засуджених за лжесвідчення упродовж 2017–2022 років, відзначаємо найбільшу питому вагу засуджених, які були працездатними, але ніде не вчилися та не працювали. При цьому спостерігається збільшення питомої ваги такої категорії засуджених. Так, у 2017 р. вона складала 38%, а у 2021 р – 80%). Власне такий стан речей, коли працездатна особа, яка вчиняє кримінальні правопорушення, ніде не працює та не навчається, є типовим фоновим явищем злочинності, що у сукупності з іншими аналогічними явищами може стати детермінуюче значення для відповідної протиправної поведінки особи.

За *рівнем освіти* засуджені за лжесвідчення згідно з класифікацією у Звітах про склад засуджених особи, поділяються на такі групи: з повною вищою освітою, з базовою вищою освітою, з професійно-технічною освітою, з повною загальною середньою освітою, з базовою загальною середньою освітою, з початковою загальною середньою освітою, без освіти. За

підрахунками найбільша питома вага засуджених за вчинення лжесвідчення припадала на осіб з повною загальною середньою освітою (у середньому – 44%, а саме 41% – у 2017 р., 39% – у 2018 р., 40% – у 2019 р., 58% – у 2020 р., 41% – у 2021 р.). Також високою є питома вага осіб, які мали професійно-технічну освіту (у середньому – 22%).

Отже, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу має той достатній ступінь суспільної небезпеки, а також характеризується таким рівнем поширеності на терен України, що дозволяє стверджувати про необхідність криміналізації вказаних протиправних діянь.

1.1.2 Морально-релігійні передумови криміналізації введення в оману суд або іншого уповноваженого органу

Одним із основних соціально-психологічних факторів криміналізації тих чи інших діянь є схвалення такого визнання суспільством. Адже криміналізація будь-якого діяння повинна бути морально обґрунтованою, тобто отримати моральну підтримку більшості членів суспільства. Не є винятком і дослідження норми про введення в оману суд або інший уповноважений орган. При цьому криміналізація вказаного діяння обумовлена його морально-релігійними передумовами. Це пов'язано з тим, що фактично всі основні релігії світу засуджують лжесвідчення, а тому встановлення кримінальної відповідальності за такі дії отримує схвалення суспільства.

Насамперед, зауважимо, що змістовні аспекти юридичних понять базуються на моральних цінностях: добра і справедливості, чесності і поваги, громадянства і рівності.

Незважаючи на стрімкий технологічний розвиток у XXI столітті, витoki кримінальної відповідальності за ст. 384 КК орієнтуються на світові релігійні системи. Так, однією з десяти заповідей Декалoга (Закону Божого) (єврейське: *תּוֹרַת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים* «асéрет га -дiброт» або *תּוֹרַת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים* «асéрет га -дварим» [234], грецькою *δέκα λόγοι*; дослівно: десятислiв'я) — десяти основних релігійних

законів, котрі, за текстом П'ятикнижжя, або Тори, були дані самим Богом Мойсею на горі Сінай, наголошує: «Не свідкуй неправдиво на свого ближнього [54]. Дев'ята заповідь була зафіксована на кам'яних скрижалях. «Не свідчи неправдиво проти ближнього твого» означало заборону робити неправдивий донос, свідчити неправду на суді, обмовляти, робити наклепи тощо [206]. Будь-яка брехня є гріх (Вихід 20: 10). Лжесвідчення, з релігійних християнських (від грецького Χριστός — «Помазаник», «Месія») [221] канонів, буває двох родів: судове, коли на кого в суді свідчать, доносять або скаржаться помилково, і як свідок брехливий крім суду, коли на кого обмовляють заочно або кого в особі засуджують несправедливо.

Щодо пороку брехні постол Павло говорить таке: «Тому відкинувши брехню, говоріть кожен правду ближньому своєму, бо ми один одному члени» (До Ефесян 4: 25). Лжесвідок загине, а людина, яка говорить, що знає, буде говорити завжди (Притчі 21,28). Не будь лжесвідком на ближнього твого; до чого тобі брехати устами твоїми? (Притчі 24,28). Лжесвідок не буде без кари, а хто брехні говорить, не буде врятований (Притчі 19,5). Не вимовляй свідчення неправдивого на ближнього твого (Вихід 20,16) [25]. У Торі Десять заповідей містяться в двох версіях (Не свідчи неправдиво щодо ближнього твого (Вихід 20:13). І не свідчи наклеп про ближнього твого (Другозаконня 5:17). Моральний кодекс, що лежить в основі іудаїзму й християнства поданий у Біблії в двох варіантах (Вихід 20, 2-17 та Другозаконня 5, 6-21) письмової фіксації різних усних версій. «Не лихослов!» - свідчать заповіді Божі. Всі люди, незалежно від їх національності, є «нащадками Ноя» і зобов'язані дотримуватися «Семи Заповідей нащадків Ноя». Ось ці заповіді: вершити правосуддя - обов'язок встановити суди, які будуть судити справедливо [89].

Серед біблійних заповідей є звернення, які становлять кістяк сучасного кримінального права: «не свідчи неправдиво на свого ближнього», «не вбивай», «не чини перелюбу», «не кради», «не жадай будинку ближнього твого» тощо [133].

У теократичних державах релігійні норми мають силу закону, є джерелом права і, відповідно, стають правовими, взаємодія з якими забезпечує нормальне існування суспільства. У багатьох випадках норми права, моралі і релігії збігаються, засуджуючи такі небезпечні явища, як крадіжки, вбивства, порушення прав людини тощо [158]. Порушення людьми заповідей визначається як гріх і означає розірвання домовленості і відпадиння від Бога.

Базовий кодекс буддійської етики містить п'ять священних заповідей [140] палі: *pañca-sīla*; санскрит *pañca-śīla*, «п'ять чеснот», «п'ять обітниць» або «п'ять заповідей») [9]. Четверта із заповідей буддійського канону згадує: «Я приймаю правило вчення утримуватися від неправдивих слів» (*Musāvāda veramaṇī sikkhāpadaṃ samādiyāmi*).

В інших текстових традиціях формат настанов, відрізняється за формою: «Як все будди утримувалися від брехливих промов до кінця своїх днів, так і я буду утримуватися від брехливих промов до кінця своїх днів» [17]. Невипадково деякі вчені порівнюють п'ять священних обітниць з принципами прав людини. Основним положенням заповіді «відмови від брехні» супроводжує чеснота: чесність і надійність, а в області прав людини: право на людську гідність, яка є засобом уникнення заподіяння шкоди собі та оточуючим [13]. Таким чином, буддист повинен всіяко утримуватися від брехні, та відповідно до положень буддійської доктрини неправда наносить шкоду оточуючим та суперечить буддійському ідеалу пошуку істини [9; 179].

У мусульманських країнах, закони яких ґрунтуються на нормах ісламу (шаріату), кримінально-правові приписи невід'ємні від релігійних. Це стосується мусульманського деліктного права, а не світського кримінального законодавства, яке також діє у цих країнах. В Корані сказано, що віруючі повинні цуратися негативних роздумів і підозр, не думати поганого і не вимовляти цього вголос, оскільки, гріховні роздуми, коли мусульманин думає бездоказово погано про когось або про щось, вистежує або вишукує недоліки інших людей, шпигує або шукає те, що намагається приховати інша людина [118: 207]. В Ісламі, лжесвідчення є великим гріхом (кабаір), так як воно сприяє

покаранню невинного і безкарності винного . Харам, харámный (араб. حرام) – в шариаті – гріховні діяння, заборонені в ісламі [220].

Деліктне право ісламу фактично виокремлює три групи злочинів: худуд, кіас, тазір. «Критерієм для віднесення того чи іншого злочинного діяння до однієї із вищеперерахованих груп є: по-перше, чиї права порушуються цим злочином і, по-друге, чи визначено міру покарання за вчинення злочинного діяння Кораном або Сунною» [112, с. 114]. При цьому «до першої категорії злочинних діянь худуд належать ті злочинні діяння, які посягають на права Аллаха у поєднанні з правами індивіда, де права Аллаха переважають. Міру покарання за ці злочини чітко визначена Кораном та Сунною. До другої групи злочинних діянь – кіас, належать ті злочинні діяння, які посягають на права індивіда у поєднанні з правами Аллаха, де права індивіда переважають. Покарання за злочини категорії кіас також чітко встановлені Кораном та Сунною. Третя категорія злочинних діянь – тазір, що зазіхає на права індивіда. Покарання за вчинення злочинного діяння категорії тазір не встановлено у Корані і Сунні, а визначено кримінальним законодавством та ісламською кримінально-правовою доктриною» [112, с. 115].

I. Козліхін відносить до злочинів категорії тазір, зокрема й злочини правосуддя (наприклад, лжесвідчення) [87, с. 256]. М. О. Мавед включає лжесвідчення разом з такими злочинами, як вживання свинини, хабарництво, до найбільшої групи злочинів категорії тазір, за які ні Коран. Ні Сунна не призначає певного покарання [112, с. 131]. «Категорія тазір, на відміну від злочинів категорій худуд і кіас, відповідальність за які визначається з урахуванням лише об'єктивної сторони, передбачає залучення до кримінальної відповідальності з урахуванням як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони. Для того, щоб притягнути особу до кримінальної відповідальності, достатньо визнання самого злочинця або ж доказу його провини показаннями свідків. Ще одна відмінність, що дозволяє відокремити цю категорію злочинів від попередніх двох категорій, це те, що вид покарання може бути застосований

до будь-якої особи, яка перебуває при здоровому глузді, у тому числі і до неповнолітніх» [112, с. 132].

Лжесвідчення, з точки зору ісламської доктрини, веде до майнових втрат, нанесення моральної шкоди або несправедливого покарання, руйнує в суспільстві атмосферу братства і веде до ворожнечі між людьми. Пророк сказав: «Лжесвідчення прирівняне доданню Аллаху товаришів». У хадисі (арабське الحديث) — запис традицій або висловлювань пророка Мухаммада, який шанується і вважається основним джерелом релігійного права і морального керівництва, поступаючись лише авторитету священної книги ісламу Корану [219] лжесвідчення прирівняне до ширку. Ширк (араб. شرك, дос. «товариш») – визнання якогось реального чи міфічного об'єкта чи суб'єкта рівним Аллахові, багатобожжя. «У Судний День лжесвідок не зрушиться з місця, не інакше як йому визначать місце в пеклі». Той, хто лжесвідчить одночасно здійснює і кілька інших гріхів (брехня і наклеп): «Воістину, Аллах не веде прямим шляхом того, хто марнотратствує й бреше» (40:28). У хадисі говориться: «У мусульманина може бути будь-які риси характеру, крім брехні і зради», «Вони не лжесвідчать, а коли проходять повз дозвільного, то проходять з гідністю» (25:72), «Уникайте ж скверни ідолів і уникайте брехливих промов» (22:30), «Ті, що не лжесвідчать» (сура «Фуркан», аят 72), «Уникайте лжесвідчення» (сура «Хадж», аят 30). Лжесвідчення веде до втрати майна, честі і душі людини, на яку наговорено наклеп [159].

Лжесвідчення є частиною великої брехні: «Не направить Аллах брехуна по справжньому шляху» (сура «Гафір», аят 28). Пророк, розповідаючи про найбільші з великих гріхи, й лжесвідчення повторив його кілька разів. Якщо за чийось лжесвідченням інший одержує не належне йому майно (харам), то лжесвідок робить два насильства (зулма): одне - проти справжнього власника, інше - проти того, кому воно дісталось, і за це він удостоїться пекла. У хадисі сказано: «Той, хто з майна іншого отримав недозволену собі частку, отримає разом з нею і частку вогню з пекла». Таким же великим гріхом є приховування свідчення. Аллах говорить в Корані (сене): «Не приховуйте свідчення. Хто

приховає - той має гріх» (сура «Аль-Бакара», аят 283). У хадисі сказано: «Якщо хто приховає свідчення, це одно лжесвідчення». Скоївши злочин несе відповідальність за всі наслідки лжесвідчення і приховування свідчень [38].

Отже, згідно з релігійними нормами лжесвідчення визнається гріхом та вимагає спокутувати його. А основні релігійні норми знаходять відображення у змісті багатьох правових положень, у тому числі тих, що стосуються лжесвідчення. Сучасні ж поняття кримінального права висвітлюється через первісний зміст світоглядних позицій як особливості світобудови, як феномен розуму і високих істинно людських засад [41, с. 277].

1.2 Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу: сучасні вектори динаміки в Україні

Важливим методом наукового дослідження є історико-порівняльний, який використовується для порівняння правових явищ у їх розвитку в різні періоди часу та який у межах наявної системи науково-методологічних підходів є одним із ключових. Він дозволяє визначити об'єктивно наявні факти ефективності норми про введення в оману суд, упорядкувати емпіричні та теоретичні відомості у хронологічному розвитку. Як зазначає Ю. О. Баранова, «діахронний аналіз здійснюється шляхом вертикального часового зрізу, дозволяє виявити певні закономірності, тенденції в еволюції предмета пізнання. Бінарною опозицією діахронного порівняння є синхронне порівняння. ... Діахронне порівняння має здійснюватися з: обов'язковим урахуванням хронології розвитку досліджуваних правових явищ; обов'язковим використанням різних варіантів діахронного порівняння правових явищ; з урахуванням історичного розвитку не тільки правових явищ, але й соціокультурного історичного контексту; залученням різного роду історичних артефактів; складанням різного роду хронологічних таблиць» [23, с. 12].

З огляду на те, що у теорії кримінального права вже здійснювалися історичні екскурси, у ході яких було виявлено історичні особливості

встановлення кримінальної відповідальності за введення в оману суду, зокрема, у комплексних дослідженнях Н. Ю. Алексєєвої [20, с. 44–55], М. І. Мельніченка [119, с. 35–46], а також в інших наукових працях, вважаємо за доцільне на цих питаннях не зупинятися, оскільки вони вже досліджені, а тому не будуть характеризуватися достатнім рівнем новизни. Зупинимося на сучасних аспектах динаміки норми про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, що намітилися у КК 2001 р., та сягають перспектив її вдосконалення у проєкті цього Кодексу.

Так, на момент прийняття КК у ст. 384, яка мала назву «Завідомо неправдиве показання» передбачалася кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого або завідомо неправдивий висновок експерта під час провадження дізнання, досудового слідства або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи тимчасовою спеціальною комісією ВРУ або в суді, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках. Особа, яка вчинила такі дії, каралася виправними роботами на строк до 2 років або арештом на строк до 6 місяців, або обмеженням волі на строк до 2 років. Якщо ці дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів, то особі могло бути призначено покарання у виді виправних робіт на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк від 2 до 5 років.

Аналіз динаміки кримінального права у розрізі злочинів (кримінальних правопорушень) проти правосуддя наочно демонструє найвищу активність законодавця щодо коригування саме ст. 384 КК. У неї вносилися зміни та доповнення сімома законами, один з яких було визнано КСУ неконституційним.

Так, першим нормативним актом, яким було змінено текст ст. 384 КК, був Закон України від 03.03.2005 № 2456-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», який було доповнено диспозицію ч. 1 ст. 384 КК

словами «здійснення виконавчого провадження» [167]. Прийняття цього Закону було продиктовано необхідністю приведення, зокрема, КК, у відповідність із Законами України «Про державну виконавчу службу» та «Про виконавче провадження» [156].

Законом України від 15.01.2009 № 890-VI «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК слова «тимчасовою спеціальною комісією» замінити словами «спеціальною тимчасовою слідчою комісією» [176]. Проте КСУ визнав вказаний коригуючий Закон неконституційним (рішення у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 10.09.2009 № 20-рп/2009) [189].

Згідно з Законом України від 04.11.2010 № 2677-VI «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» у диспозицію ч. 1 ст. 384 КК знову було внесено доповнення у перелік форм суспільно небезпечного діяння, кола суб'єктів та предмета злочину. Так, цим Законом диспозицію ч. 1 ст. 384 КК було доповнено формулюванням «завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна під час здійснення виконавчого провадження» [168].

Зміни, що були внесені у диспозицію ч. 1 ст. 384 КК у 2013 р. також були обумовлені прийняттям інших нормативних актів. У цьому випадку – КПК. Так, Законом України від 16.05.2013 № 245-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України» слова «дівдання, досудового слідства» замінено словами «досудового розслідування» [165]. Вказані зміни були обумовлені зміною вектору кримінального процесуального законодавства стосовно зміни назви та суті цієї стадії кримінального провадження.

Законом України від 13.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» диспозицію ч. 1 ст. 384 КК після слів «в суді» було доповнено словами «або під час конституційного провадження у Конституційному Суді України» [171]. Тобто, вказані зміни також стосувалися диспозиції статті та містили уточнення ознак об'єктивної сторони складу злочину.

Найбільш кардинальні зміни у ст. 384 КК було внесено Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [163]. У новій редакції було викладено назву ст. 384 КК («Завідомо неправдиве показання» (було) – «Введення в оману суду та іншого уповноваженого органу» (стало)). Окрім того, нову редакцію було сформульовано і стосовно ч. 1 ст. 384 КК, у саме «завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, ВРП, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках» [163].

Як вбачається з порівняння попередньої та цієї редакції ч. 1 ст. 384 КК основні зміни стосувалися такого.

По-перше, більш вдало сформульовано назву цієї статті, оскільки вона дає той ключ, який необхідний для розуміння змісту відповідної норми та належно співвідноситься з її змістом (зокрема, дії, описані у ст. 384 КК, можуть бути вчинені не лише в суді та вчинятися не тільки особою, яка надає показання, чого не було враховано попередніми коригуючими законами цього Кодексу).

По-друге, якщо раніше чинних редакціях диспозиції ч. 1 ст. 384 КК мова йшла про час вчинення цього злочину – під час провадження дізнання, досудового слідства або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи

тимчасовою спеціальною комісією ВРУ або в суді, то згідно з новою редакцією передбачено, що властивість самого діяння: завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, ВРП, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ.

По-третє, за новою редакцією ч. 1 ст. 384 КК з неї «зникла» вказівка на те, що лжесвідчення може бути вчинено під час конституційного провадження у КСУ. Хоча ч. 4 ст. 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» вказує на учасників конституційного провадження, до яких віднесено, зокрема, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта [171]. Відповідно до Регламенту КСУ правовий статус цих учасників конституційного провадження регламентується у § 63–67 [183].

Як зазначається вченими-конституціоналістами, вказані учасники конституційного провадження виконують іншу роль, ніж однойменні учасники в інших видах судочинства [192; 193]. Так, свідки як учасники конституційного провадження свідчать не стільки про фактичні обставини справи, а про саму правозастосовну практику. Зокрема, свідки можуть давати показання про процедуру прийняття того нормативного акта, що розглядається у КСУ [224, с. 134]. Згідно з ч. 7 § 63 Регламенту КСУ Секретар Колегії на засіданні Колегії, головуєчий на засіданні чи пленарному засіданні Сенату, Великої палати попереджають експерта про передбачену законом відповідальність за невиконання законних вимог Судді, Колегії, Сенату, Великої палати, відмову без поважних причин дати висновок. Якщо Колегія, Сенат, Велика палата ухвалою доручає експерту дати письмовий висновок з питань, що виникають під час розгляду справи, про відповідальність за завідомо неправдивий висновок зазначається у відповідній ухвалі [183]. Аналогічні положення стосується спеціаліста (ч. 7 § 65), перекладача (ч. 7 § 66), свідка (ч. 6 § 67) [183].

Вважаємо, що таке «зникнення» частини диспозиції ст. 384 КК, в які містилися ознаки протиправності лжесвідчення, вчиненого під час

конституційного провадження, створює пробільність у кримінально-правовій регламентації порядку здійснення діяльності КСУ, оскільки починаючи з моменту набрання чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [163], тобто з 15.12.2017 перестали вважатися протиправними дії, що полягають у лжесвідченні під час здійснення конституційного провадження. Вважаємо за доцільне «повернути» у диспозицію ч. 1 ст. 384 КК вказівку на те, що кримінальна відповідальність за лжесвідчення повинна наставати під час конституційного провадження у КСУ.

По-четверте, кримінально караним почало визнаватися лжесвідчення під час розгляду справ ВРП. Хоча ні в Законі України від 21.12.2016 № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» [162], ні в Регламенті ВРП, затвердженого рішенням ВРП від 24.01.2017 № 52/0/15-17 [181] не йде мова про можливість виклику свідків, залучення експертів та викладачів до розгляду справ ВРП.

По-п'яте, у новій редакції ст. 384 КК фактично використано формулювання, яке було визнано неконституційним та не відповідає Конституції України. Йдеться про «спеціальну тимчасову слідчу комісію ВРУ». Як зазначено в абз. 2 ст. 89 Основного Закону, ВРУ у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань [88]. Як було зазначено вище, рішенням КСУ у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 10.09.2009 № 20-рп/2009) було визнано неконституційним Законом України від 15.01.2009 № 890-VI «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» [176], яким у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК слова «тимчасовою спеціальною комісією» було замінено словами «спеціальною тимчасовою слідчою комісією» [189].

Як зазначає С. Л. Вдовіченко, одним зі способів визначення порядку виконання рішень КСУ є «поновлення дії попередньої редакції нормативно правового акта», що «узгоджується з практикою європейських конституційних судів, відповідає принципу верховенства права та сприяє утвердженню України як правової держави, а тому повинна і надалі застосовуватися ним в окремих випадках» [29, с. 80]. Таким чином, з урахуванням такого принципу відновлення попередньої редакції норми, що була визнана неконституційною, а також з огляду на системність законодавства України, вбачається, що досі чинна редакція ст. 384 КК сформульована у частині підстави кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ у такий спосіб, як після коригування Законом України від 15.01.2009 № 890-VI «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України», що був визнаний неконституційним, а тому потребує коригування.

Насамкінець, згідно з Законом України від 17.06.2020 № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» диспозицію ст. 384 КК було доповнено вказівкою на такого суб'єкта лжесвідчення, як спеціаліст [164]. Пропозицію про доповнення суб'єктів лжесвідчення спеціалістом висловлювали науковці. Наприклад, на думку Н. Ю. Алексєєвої, «... урахуваючи близькість процесуального статусу спеціаліста та експерта у різних видах процесів, вважаємо за доцільне передбачити спеціаліста у переліку тих осіб, які або щодо яких вчиняються злочини проти правосуддя. Пропонуємо помістити відповідну вказівку на такого суб'єкта злочину у диспозиціях ч. 1 ст. 373, ч. 1 ст. 384, ч. 1 ст. 385 та ст. 386 КК» [20, с. 90]. Схожу пропозицію у теорії кримінального права вже висловлював М. І. Мельніченко [119, с. 110]. Вважаємо, що зміни стосовно

доповнення переліку суб'єктів лжесвідчення спеціалістом є цілком виправданими.

Окрім того, сутнісні зміни відбулися стосовно лжесвідчення при формальній незміні ст. 384 КК у зв'язку з прийняттям Закону України від 22.11.2018 № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [166]. Нагадаємо, що однією з основних законодавчих ідей, що була втілена у цьому законі, є введення у кримінально-правову матерію поняття кримінального правопорушення, яке поділяється на кримінальні проступки та злочини. Власне щодо кримінальних проступків передбачено спрощене досудове розслідування.

Згідно з ч. 2 ст. 12 КК кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Санкція ч. 1 ст. 384 цього Кодексу містить покарання у виді виправних робіт на строк до 2 років або арештом на строк до 6 місяців, або обмеження волі на строк до 2 років. Таким чином, кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 384 КК належить до кримінальних проступків. Санкція ч. 2 ст. 384 КК передбачає застосування покарання у виді виправних робіт на строк до 2 років або обмеження волі на строк до 5 років, або позбавленням волі на строк від 2 до 5 років. Таким чином, лжесвідчення за наявності кваліфікуючих ознак є нетяжким злочином (ч. 4 ст. 12 КК).

Д. О. Балобанова виокремлює динаміку кримінального права, розуміючи під нею «стан кримінального права у просторі та часі, яке може знаходитись у русі (прогрес чи регрес) або у спокою. Динаміка кримінального права має певну структуру, яка містить в собі: кримінальне право (як одиницю), час, простір, напрямок» [22, с. 377]. В межах динаміки кримінального права ця дослідниця виокремлює таку одиницю динаміки кримінального права, як траєкторія кримінально-правової норми, під якою розуміє «послідовність від

виникнення через зміни до припинення існування усієї сукупності її елементів: гіпотези, диспозиції та санкції, які можуть відображатися в зміні не лише однієї, а й низки статей КК ... Будь-яка зміна гіпотези (норм Загальної частини) є первинною і впливає на всі статті Особливої частини, які підпорядковані тим умовам, які змінюються. Інновації (зміни диспозицій чи санкцій норм Особливої частини) мають відповідати гіпотезі, визначеній у Загальній частині» [22, с. 383–384].

Якою ж є траєкторія норми, що вміщена у ст. 384 КК?

Насамперед, вона (за термінологією Д. О. Балобанової) належить до усталених, що «історично були сформовані доктриною і містять ознаки наступності та узгодженості». Так, Н. Ю. Алексеева вказує, що фактично вперше норми про лжесвідчення у формі завідомо неправильного перекладу та завідомо неправдивого перекладу на терені України було закріплено у Третьому литовському Статуті 1588 р. [20, с. 49]. В артикул 41 встановлювалася відповідальність за неправильний (злий) переклад у виді позбавлення волі строком на 12 тижнів і штрафом, а в артикулі 76 четвертого розділу Статуту – відповідальність свідка, який надасть неправдиві, фальшиві свідчення. Такі діяння підлягали покаранню за шкоду, спричинену тому, проти кого вони свідчили [200]. Аналогічна норма існувала у наступних пам'ятках кримінального права, наприклад, у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. [157], «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 р., КК УРСР 1926 р., КК УРСР 1960 р.

Як було зазначено вище, відповідальність за лжесвідчення окрім норм права передбачалася й у релігійних та моральних нормах, що також свідчить про усталений характер кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Сучасна траєкторія норми, вміщеної у ст. 384 КК, як було зазначено вище, характеризується поступальним розвитком у напрямку вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за лжесвідчення. При цьому такий розвиток є еволюційним, що у цілому характеризується

наступністю та узгодженістю з іншими кримінально-правовими нормами, а також з тими нормативно-правовими актами, що регламентують порядок здійснення того чи іншого провадження, під час здійснення якого можуть мати місце лжесвідчення.

Розвиток норми про лжесвідчення у КК є інтенсивним порівняно з іншими однорідними складами кримінальних правопорушень проти правосуддя. При цьому зміни, які стосувалися вдосконалення кримінальної відповідальності за лжесвідчення, стосувалися переважно диспозиції ч. 1 ст. 384 КК (7 коригуючих кримінальних законів України), гіпотези (норм Загальної частини) (1 коригуючий кримінальний закон України). Коригування не зазнала диспозиція ч. 2 ст. 384 КК, в якій вміщено кваліфікуючі ознаки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, а також санкції частин 1 та 2 ст. 384 КК.

Якісна характеристика коригуючих законів України про кримінальну відповідальність, що змінювали та/або доповнювали диспозицію ч. 1 ст. 384 КК свідчить про те, що законодавець намагався приводити її у відповідність з тим законодавством, що регламентує порядок здійснення того чи іншого виду судочинства/провадження, у більшості своїй заповнюючи прогалини у кримінально-правовій охороні правосуддя від його порушення лжесвідченнями. Таким чином, розвиток норми про лжесвідчення має підпорядкований до розвитку відповідних процедурних норм характер, що характеризується поступальністю та певною пробільністю (наприклад, у частині вилучення з чинної редакції ст. 384 КК згадки про лжесвідчення під час конституційного провадження), а також невідповідністю формулювання частини диспозиції ст. 384 КК рішенням КСУ, яким було визнано неконституційним коригуючий закон, а отже відновлено попередню редакцію цієї статті.

Траєкторія норми про лжесвідчення прослідковується і у перспективі її вдосконалення, зокрема, у проєкті КК, який нині розробляється у нашій державі.

Лжесвідчення авторами цього проєкту пропонується відносити до злочинів та проступків проти сприяння правосуддю та діяльності органів правопорядку (розділ 8.2). На відміну від чинного КК лжесвідчення передбачено, не в одній, а в трьох статтях та віднесено не до проступків, а до злочинів 1 ступеня, санкція за які передбачає застосування штрафу в розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років (ст. 3.1.6).

У проєкті КК, як вказувалося вище, пропонується диференціювати кримінальну відповідальність за лжесвідчення у трьох статтях, а саме у ст. 8.2.11 «Неправдиве показання», ст. 8.2.12 «Ненадання висновку або надання неправдивого висновку судовим експертом, спеціалістом» та ст. 8.2.13 «Неправдивий переклад». Так, за неправдиве показання притягається особа, яка надала завідомо неправдиві показання під час досудового розслідування або в суді будь-якої юрисдикції. Згідно з приміткою вказаної статті підозрюваний та обвинувачений не підлягає кримінальній відповідальності за неправдиві показання, крім випадку, передбаченого п. (2) ст. 8.2.3 цього Кодексу. У п. (2) ст. 8.2.3 передбачено кримінальну відповідальність особи, яка будучи підозрюваним чи обвинуваченим, обмовила іншу особу у вчиненні злочину. З указаного формулювання вбачається, що суб'єктом неправдивого показання пропонується визнавати підозрюваного та обвинуваченого. У чинній же редакції ст. 384 КК таким суб'єктом є свідок та потерпілий [177]. Про ставлення до такої новели – у підрозділі...

У ст. 8.2.12 проєкту КК бачимо пропозицію передбачити кримінальну відповідальність судового експерта, спеціаліста, який в суді або під час досудового розслідування чи виконавчого провадження: 1) не надав висновок без поважних причин, 2) надав завідомо неправдивий висновок або 3) відмовився роз'яснити висновок чи завідомо неправдиво роз'яснив його. Згідно зі ст. 8.2.13 пропонується карати перекладач, який надав завідомо неправдивий переклад органу, що здійснює досудове розслідування, або в суді.

Тобто, траєкторія норми про лжесвідчення спрямована на диференціацію кримінальної відповідальності, на відмову від установлення кримінальної відповідальності за лжесвідчення перед іншим уповноваженим органом (ВРП, ВРУ), розширення, з одного боку, та звуження – з іншого, суб'єктів вчинення цього злочину («+» підозрюваний, обвинувачений та «-» оцінювач), а також переведення лжесвідчення з проступків у злочини. Така траєкторія більшою мірою є позитивною, хоча й має певні недоліки

Отже, характеристика сучасної динаміки норми про введення в оману суд або інший уповноважений орган є достатньо інтенсивною, що спрямована здебільшого у бік удосконалення нормативного регулювання підстави кримінальної відповідальності за це правопорушення, що прослідковується й у проєкті КК та потребує подальшого доопрацювання.

1.3 Кримінальна відповідальність за введення в оману суд за законодавством зарубіжних країн

Важливою складовою дослідження будь-яких явищ є звернення до позитивного досвіду у законодавстві інших держав з використанням порівняльно-правового методу (методу компаративістики). Використання такого методу надає можливість визначити загальні закріплення підстави кримінальної відповідальності за введення в оману суд на основі порівняльного аналізу розвитку відповідних правових норм, їх порівняння з метою виявлення спільних та відмінних ознак.

Порівняльно-правовий підхід має важливе значення також для вдосконалення кримінального законодавства України у частині норми про введення в оману суд. Порівняльно-правовий метод може застосовуватися як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях пізнання та розглядається як сукупність способів дослідження, що застосовується для вивчення загальних і особливих ознак правових явищ, встановлення закономірностей їх розвитку.

На думку М. І. Хавронюка, «у порівняльному кримінальному праві порівняльний метод полягає у зіставленні схожих інститутів кримінального права різних держав, їхніх основних принципів і категорій, вивченні їхньої генези і закономірностей розвитку. За допомогою компаративного методу можуть бути визначені найбільш досконалі з техніко-юридичного боку, науково обґрунтовані, апробовані на практиці та актуальні положення кримінального законодавства держав континентальної Європи, частиною якої є Україна, під кутом зору як їх можливого врахування під час подальшого удосконалення КК, так і загалом гармонізації кримінального законодавства європейських держав. Сьогодні це особливо важливо у випадках, коли вивчаються положення кримінального законодавства держав, що є молодими членами Євросоюзу, які змінювали його саме з метою імплементувати до вимог ЄС [217, с. 8].

Не є винятком дослідження проблеми кримінальної відповідальності за введення в оману суду, що є предметом вивчення у нашій праці.

Характеризуючи кримінальну відповідальність за лжесвідчення за кримінальним законодавством зарубіжних держав, слід зазначити, що передбачення підстави такої відповідальності у відповідних КК залежить передусім від особливостей кримінально-процесуального законодавства відповідної країни. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 51 КПК Грузії, а також ч. 1 ст. 156 КК Литви на експерта покладаються всі права та обов'язки свідка [106; 104]. Тобто, свідок та експерт у кримінальному провадженні мають однаковий правовий статус. Відповідно й допит експерта здійснюється за правилами допиту свідка. Недаремно у КК цих країн відсутня вказівка на неправдиві показання експерта, хоча експерт може притягатися до кримінальної відповідальності за нормами КК цих країн як свідок.

Починаючи характеристику кримінальної відповідальності за оману суду з законодавства США, відзначимо, що ні Звід законів США, ні кримінальні закони окремих штатів не містять виокремлення форм неправдивих свідчень. Зазвичай виокремлюється одна форма – лжесвідчення, якою охоплюються будь-які «неправдивості» стосовно суду, а саме з боку експерта, перекладача та

інших учасників судочинства. Згідно зі Зводом законів США судовий розгляд по даному правопорушенню може бути розпочато в будь-якому місці штату, і правопорушення може у всіх випадкових цілях розглядатися як вчинене в цьому місці. У США лжесвідчення карається строком до 5 років в федеральних судах [5]. Закони штатів також карають лжесвідчення. Як правило, вибір міри покарання входить до компетенції суддів і може варіюватися від штрафу і виправних робіт до тюремного ув'язнення, в залежності від місцевих законів і обставин конкретного випадку. При цьому у КК більшості американських штатів норма про лжесвідчення вміщується у більшій за обсягом структурній частині, що передбачають кримінальну відповідальність за подібні склади злочинів. Наприклад, згідно з КК штату Нью-Йорк лжесвідчення віднесено до злочинів проти публічної влади [15]. Згідно з КК Штату Арканзас § 5-53-102 «Лжесвідчення» разом з іншими суміжними злочинами розміщено у главі 53 «Правопорушення, пов'язані з судовими та іншими офіційними процедурами» [209].

У США застосовуються правила про лжесвідчення. Якщо особа зробила заяву під страхом покарання за лжесвідчення, навіть якщо ця особа не була приведена до присяги і не було підтверджено як свідка перед відповідною посадовою особою (декларація про прибутковий податок в США, яка за законом повинна бути підписана як вірна і правильна під страхом покарання за лжесвідчення (26 U.S. Code § 6065)). Федеральний податковий закон США передбачає кримінальне покарання до трьох років позбавлення волі за порушення закону про податкову декларацію про лжесвідчення. (26 U.S. Code § 7206 (1)). При цьому не вважаються лжесвідченням заяви, які тягнуть за собою інтерпретацію фактів (невірні висновки мимоволі, чесні помилки без наміру обдурити, хибні уявлення про певні факти, неточні спогади, мати інше сприйняття того, як правильно викладати правду), та твердження, які є фактами несуттєвими для судового розгляду (упущення тощо). Як і більшість інших злочинів в системі загального світового права, для того, щоб бути визнаним

винним у лжесвідченні, особа повинна мати намір (*mens rea*) вчинити дію і фактично зробити це (*actus reus*) [6; 16].

За КК Швейцарії норми про неправдиві показання віднесено до злочинів та проступків проти правосуддя (розділ 17). На відміну від кримінального законодавства США, у ньому передбачається диференціація кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину свідком та іншими учасниками судочинства, залежно від виду судочинства, в якому даються неправдиві показання, а також залежно від того, чи була приведена сторона у справі до присяги. Так, у ст. 306 цього кодексу передбачено кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань стороною цивільного процесу, тобто за надання будь-якою стороною у цивільному процесі неправдивих показань у справі. У вказаній статті чітко передбачено, що умовою притягнення до кримінальної відповідальності є попередження цієї особи про те, що вона повинна говорити правду та про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань. Така особа підлягає тюремному ув'язненню або позбавлення волі на строк не більше 3 років або грошовому стягненню. Згідно з ч. 2 ст. 306 КК Швейцарії покаранню у виді позбавлення волі до 3 років або грошового стягнення у розмірі не менше 90 денних штрафних одиниць підлягає особа, яка дала свідчення під присягою [4].

Згідно зі ст. 307 КК цієї держави передбачено покаранні за лжесвідчення, лжесвідчення свідка-експерта, неправильний переклад. Згідно з ч. 1 цієї статті будь-яка особа, яка виступає в судовому провадженні як свідок, експерт, перекладач або перекладач і дає неправдиві свідчення або надає неправдивий висновок, неправдивий експертний висновок чи неправдивий переклад у справі, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі не більше 5 років або грошового стягнення. У цій статті також передбачено диференціацію кримінальної відповідальності залежно від того, чи вчинено відповідні дії під присягою. Так, згідно з ч. 2 ст. 307 КК Швейцарії якщо показання, звіт, експертний висновок чи переклад зроблені під присягою, то особа підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк від 6 місяців до 5 років. Якщо ж

лжесвідчення стосується питань, які не мають відношення до судового рішення, то особа згідно з ч. 3 цієї статті підлягає покаранню і виді грошового стягнення [4].

Ст. 308 КК Швейцарії передбачає два випадки пом'якшення вироку за лжесвідчення (статті 306 та 307), а саме 1) лжесвідчення особою за власним бажанням до того моменту, коли його протиправними діями буде спричинена шкода (суд може зменшити покарання або відмінити покарання); 2) лжесвідчення було зумовлено тим, що сама особа, яка надає неправдиві показання, а також її близький родич, у зворотному випадку могли б бути притягнуті до кримінальної відповідальності (суд може зменшити покарання) [4].

Як встановлено у ст. 309 КК Швейцарії, статті 306 – 308 КК цієї держави застосовуються до справ, які розглядаються у межах а) адміністративного судочинства, арбітражного провадження та провадження в органах державної влади та посадових осіб, які мають право допитувати свідків; б) провадження в міжнародних судах, обов'язкову юрисдикцію яких визнає Швейцарія [4].

У Сполученому Королівстві Англія і Уельс під лжесвідченням розуміється правопорушення, встановлене законом в Англії та Уельсі. Склад злочину лжесвідчення може полягати у готуванні заяви, або істинної, або неправдивої, яка дана під присягою в судовому порядку, при якому особа знає про неправильність або вважає, що це обман. Особа, засуджена за лжесвідчення, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до 7 років або штрафу, або і того, і іншого. Відповідно до Закону про лжесвідчення 1911 р. особа, винна у вчиненні правопорушення відповідно до розділу 11 (1) Закону про Європейські співтовариства 1972 (Лжесвідчення в Суді ЄС), може бути притягнута до кримінальної відповідальності і покарана в Англії і Уельсі як злочин по розділу 1 (1 *Perjury* 1), а саме, «якщо будь-яка особа, законно присягнула як свідок або як перекладач у судовому процесі, навмисно робить у цьому процесі матеріали висловлювання, які, на її думку, є неправдивими або не вважає істинними, вона буде винною в неправдивих свідченнях, і після

засудження за обвинувальним висновком підлягає покаранню до покарання на строк, що не перевищує 7 років, або позбавленню волі на строк, що не перевищує 2 років, або до штрафу, або до такої міри покарання, або позбавлення волі та штрафу». «Судовий розгляд» включає розгляд в будь-якому суді, трибуналі або при особі, що має за законом право заслуховувати, отримувати й досліджувати докази під присягою (1 Perjury 2, 3). Тобто, всі покази розглядаються як зроблені в ході судового розгляду. Заява, зроблена під присягою свідком за межами Сполученого Королівства і дане як свідків у публічно відповідно до розділу 32 Закону про кримінальне правосуддя 1988 р., має розглядатися розділом 1 як зроблена в ході розгляду, в ході якого це дано як доказ. Заява, зроблена особою, для цілей судового розгляду, є законною як: 1) в Англії, так в іншій частині володінь 2) у британському суді, законно заснованому в будь-якому місці на морі або суші за межами володінь; 3) в суді будь-якого іноземної держави (1 Perjury 4). Пункт 6 Розділу 1 Закону підкреслює, що питання про те, чи була суттєвою заява, за якою обвинуваченого у лжесвідченні, є питанням закону, який повинен вирішуватися судом першої інстанції. Розділ 1 застосовується щодо особи, яка виконує функції посередника, як він застосовується по відношенню до особи, законно приведеного до присяги як перекладача в судовому розгляд [18].

У Кримінальному уложенні **Німеччини** злочини, пов'язані з лжесвідченням, передбачаються у самостійному розділі 9. Насамперед, аналіз норм цього розділу показує, що законодавець Німеччини диференціює кримінальну відповідальність за лжесвідчення з урахуванням того, чи була приведена до присяги особа, яка їх надає, чи ні. Так, згідно з § 153 караним визнається давання неправдивих показань без складання присяги, а відповідно до § 154 – лжеприсяга. Так, за § 153 карається позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років особа, яка в суді або в інстанції, до компетенції якої належить проведення допиту свідків або експертів під присягою, дає як свідок чи експерт неправдиві свідчення без складання присяги, а за § 153 – особа, яка неправдиво присягає в суді чи в інстанції, до компетенції якої належить

приведення до присяги, карається позбавленням волі на строк не менше 1 року. У менш тяжких випадках передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 6 місяців до 5 років. Згідно з § 155 Кримінального уложення Німеччини до присяги прирівнюються: твердження, що замінюють присягу, а також посилення на раніше надану присягу або на раніше надане твердження [208].

Відповідно до § 156 цього Уложення до кримінальної відповідальності притягається особа, яка у державному органі, до компетенції якого належить прийняття замість присяги заповінь, неправдиво заповідає замість присяги або дає неправдиві свідчення, посилаючись на таке заповіння (покарання – позбавлення волі на строк до 3 років або штраф) [208].

§157 передбачає випадки крайньої необхідності при даванні показань, до яких віднесено такі: 1) якщо неправдиві показання були надані для того, щоб ця особа або її близький родич не зазнав покарання; 2) якщо неправдиві показання було надано особою, яка не досягла віку, з якого вона може бути допущена до складання присяги. В обох випадках суд може пом'якшити покарання, а у разі надання неправдивих показань без складання присяги – не призначати покарання [208].

§ 158 Кримінального уложення Німеччини надає можливість суду на свій розсуд пом'якшити покарання або не призначати покарання за лжеприсягу, неправдиве заповіння, що дається замість присяги або за давання неправдивих показань без присяги, якщо виконавець своєчасно виправить таке неправдиве показання. Виправлення є запізнлим, якщо воно не може бути враховано при прийнятті рішення або якщо внаслідок діяння іншої особі була спричинена шкода або якщо щодо виконавця було подано заяву про вчинення діяння або почато розслідування. Виправлення може бути здійснено в інстанції, в якій були дані неправдиві показання, або яка у ході процесу перевіряє ці показання, а також у суді, прокуратурі чи у поліцейській дільниці [208].

§ 159 та § 160 передбачають спеціальні випадки притягнення до кримінальної відповідальності за лжесвідчення: 1) замах на підбурювання до

надання неправдивих показань без складання присяги (§ 153) і до неправдивого запевнення, даного замість присяги (§ 156), діють положення, передбачені в § 30 (абз. 1) та § 31 (абз. 1 № 1 та абз. 2), відповідно; 2) схиляння до давання неправдивих показань. Наприклад, особа, яка схиляє іншу особу до неправдивої присяги, карається позбавленням волі на строк до 2 років або грошовим штрафом, а особа, яка схиляє іншу особу до неправдивого засвідчення, даного замість присяги, або до надання неправдивих показань без складання присяги, карається позбавленням волі на строк до 6 місяців або грошовим штрафом розміром до 180 денних ставок. Як передбачено в абз. 2 § 160, замах також карається [208].

Особливістю кримінально-правового регулювання відповідальності за лжесвідчення у Німеччині є передбачення у Кримінальному уложенні цієї держави відповідальності за необережну лжеприсягу, необережне неправдиве запевнення замість присяги. У такому разі особі призначається покарання у виді позбавлення волі на строк до 1 року чи грошового штрафу [208].

Згідно з КК **Франції** також передбачена кримінальна відповідальність за лжесвідчення. Це зроблено фактично у трьох статтях: 434-13, 434-14, 434-15, 434-18, 434-19, 434-20 та 434-21, які у цілому належать до правопорушень у судовому процесі (глава IV розділу III).

Так, у ст. 434-13 передбачено кримінальну відповідальність за неправдиві свідчення, дані під присягою в будь-якому суді або перед працівником судової поліції, який виконує доручення, що карається п'ятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро. У ч. 2 цієї статті міститься заохочувальна норма, яка вказує, що особа, яка надала неправдиві свідчення, звільняється від покарання, якщо вона відмовилася від своїх показань до ухвалення рішення про припинення провадження, винесеного слідчим судом або судом першої інстанції. У ст. 434-14 закріплено кваліфікуючі ознаки лжесвідчення, до яких віднесено: якщо це викликано наданням подарунка або будь-якої іншої винагороди; якщо особа, проти якої або на користь якої було надано неправдиві показання, підлягає кримінальному покаранню. Такі діяння

караються покарання у виді 7 років позбавлення волі та штрафом у розмірі 100 000 євро. У ст. 434-15 фактично передбачено кримінальну відповідальність за підбурювання до давання неправдивих показань та передбачено, що у разі надання обіцянок, пропозицій, подарунків, тиску, погроз, нападів, маніпуляцій чи обману з метою спонукати іншу особу надати неправдиві показання, особа карається 3 роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 45 000 євро, навіть якщо хабарництво фактично не було закінченим [1].

Водночас кримінальна відповідальність перекладача та експерта за надання неправдивих перекладу та висновку передбачена у самостійних статтях КК Франції, а саме у статтях 434-18 та 434-20. Так, згідно зі ст. 434-18 до кримінальної відповідальності притягається перекладач за спотворення суті перекладених слів або документів, який карається, відповідно до статей 434-13 та 434-14 5 роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро або сімома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 100 000 євро. Експерт за фальсифікацію у будь-якій справі у своїх письмових висновках чи в усних виступах даних чи результатів експертизи карається відповідно до статей 434-13 та 434-14 5 роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро або 7 роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 100 000 євро. У статтях 434-19 та 434-21 встановлено кримінальну відповідальність за таку форму підбурювання до лжесвідчення, як підкуп перекладача та експерта (відповідно). Покарання передбачається таке ж, як і у ст. 434-15 КК Франції [1].

Таким чином, як вбачається з викладеного, попри наявність різних статей про кримінальну відповідальність свідка, експерта перекладача за КК Франції, все ж законодавець цієї країни не ранжував покарання, передбачивши їх однакову міру у кожному з відповідних злочинних проявів. Окрім того, за КК Франції немає значення, в якому виді судочинства здійснено таке лжесвідчення.

На відміну від проаналізованих вище кодексів, КК Іспанії вміщує окрему структурну частину, яка передбачає відповідальність за цілий ряд кримінальних правопорушень, що об'єднані в одній главі VI під назвою «Неправдиві свідчення», що включені у більшу за обсягом структурну частину цього

Кодексу – до розділу XX «Злочини проти здійснення правосуддя». Так, у ст. 458 КК Іспанії передбачено кримінальну відповідальність свідка за неправдиві показання у судовій справі, який карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 2 років та штрафом від 3 до 6 місяців. У ч. 2 передбачено більш сувору відповідальність свідка за давання неправдивих показань щодо підсудного у кримінальній справі про злочин. У такому разі до нього застосовується покарання у виді позбавлення волі на строк від 1 до 3 років та штраф від 6 до 12 місяців. Якщо за результатами таких показань було винесено обвинувальний вирок, то свідку призначаються більш суворі покарання. Аналогічні покарання, як зазначено у ч. 3 ст. 458 КК Іспанії, можуть призначатися за неправдиві показання у міжнародних судах, які на підставі договорів, належним чином ратифікованих відповідно до Конституції Іспанії, здійснюють повноваження, що впливають з неї, або якщо неправдиві показання надаються в Іспанії на підставі судового доручення, направлено іноземним судом [2].

У ст. 459 КК Іспанії передбачається кримінальна відповідальність експерта або перекладача, які дають завідомо неправдивий висновок або неправильний переклад. У цій статті передбачено, що до них призначаються покарання, передбачені у ст. 458 цього Кодексу, але ближче до верхньої межі покарання, а також спеціальне позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 6 до 12 років [2].

Ст. 460 КК Іспанії передбачає покарання у виді штрафу від 6 до 12 місяців і, у разі необхідності, відсторонення від роботи або державної посади, професії чи торгівлі від 6 місяців до 3 років у разі, якщо свідок, експерт або перекладач, не повністю спотворили істину, змінили її недомовками, неточностями чи замовчуванням фактів або відповідних даних, які йому були відомі [2].

Аналогічні покарання, передбачені у статтях 459 та 460 КК Іспанії, застосовуються й до тих, хто представляє такого свідка, експерта чи перекладача, які дають неправдиві свідчення, висновок чи переклад (ст. 461).

Ще більш суворе покарання передбачено у разі, коли такий представник був адвокатом, юристом, соціальним працівником, прокурором при виконанні своїх професійних функцій чи здійснення професійної діяльності, а саме призначення покарання ближче до верхньої межі та спеціальне позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 2 до 4 років [2].

У ст. 462 КК Іспанії міститься заохочувальна норма, на підставі якої звільняється від покарання той, хто, надавши неправдиві показання у кримінальній справі, своєчасно відмовляється від них, заявляючи правду, щоб вона набрала законної сили до винесення вироку в даному процесі. Якщо в результаті неправдивих показань мало місце позбавлення волі, накладаються відповідні покарання нижчого рівня [2].

За КК **Польщі** кримінальна відповідальність за неправдиві показання передбачена у ст. 233. Вказаний злочин належить до злочинів проти правосуддя (глава XXX). Так, згідно з § 1 цієї статті особа, яка під час надання показань у судовому процесі або в інших провадженнях, що здійснюються на підставі Закону, неправдиво свідчить або приховує правду, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від 6 місяців до 8 років. Менш суворе покарання відповідно до § 1a передбачено у разі, якщо виконавець неправдиво свідчить або приховує правду, побоюючись кримінальної відповідальності, яка загрожує йому або його родичам. Такі дії караються тюремним ув'язненням від 3 місяців до 5 років. Як передбачено у § 2 ст. 233 КК Польщі, умовою кримінальної відповідальності є те, що особа, якій надається показання, у межах своїх повноважень попереджає свідка про кримінальну відповідальність за неправдиві свідчення або приймає від нього присягу. Згідно з § 3 вказаної статті особа, яка дає неправдиві показання, не знаючи право давати свідчення або відповідати на запитання, не може бути покарана за діяння, зазначене в § 1a цієї статті. У § 4 ст. 233 КК Польщі передбачено кримінальну відповідальність експерта, оцінювача або перекладача, які надають неправдиві висновок, звіт чи переклад, призначений для того, щоб слугувати доказом у кримінальному провадженні. Така особа карається позбавленням волі від 1 до 10 років. У разі,

якщо виконавець діяння, зазначеного в § 4, діє неумисно, піддаючи суспільний інтерес значній шкоді, то він карається позбавленням волі на строк до 3 років. Згідно з § 5 ст. 233 КК цієї держави суд може застосувати надзвичайну поблажливість або навіть утриматися від накладення покарання, якщо: 1) неправдиві свідчення, експертний висновок або переклад стосуються обставин, які не можуть вплинути на вирішення справи; 2) правопорушник добровільно виправить неправдиве твердження, думку, експертний висновок або переклад до вирішення справи, навіть якщо вона не є остаточною [10].

У КК **Болгарії** лжесвідчення також належать до злочинів проти правосуддя (розділ III). У ст. 290 цього Кодексу диференціюється кримінальна відповідальність за лжесвідчення свідка у суді або перед іншим органом влади в усній або письмовій формі, що охоплює як ствердження ним неправдивих фактів або приховання правди (ч. 1) та за надання перекладачем до суду або до іншого органу влади усного чи письмового перекладу чи інтерпретації, які не відповідають дійсності (ч. 2). Попри диференціацію кримінальної відповідальності за такі дії у різних частинах ст. 290 КК покарання в обох випадках передбачається однакове – позбавлення волі на строк до 5 років. Окрім того, у ст. 290а КК Болгарії передбачається кримінальна відповідальність за надання неправдивих показань або приховання істини у показаннях під присягою. Така особа карається позбавленням волі на строк до 3 років [122].

Таким чином, бачимо, що болгарський законодавець не лише диференціював кримінальну відповідальність свідка та перекладача, а й визначив її з урахуванням того, під присягою чи ні такі показання давалися, а також передбачив відповідальність не лише надання неправдивих показань, а й за замовчування про істину у показаннях.

За КК **Ізраїлю** норми про лжесвідчення також належать до правопорушень, що перешкоджають правосуддю (глава 1 розділу 9). Так, згідно зі ст. 237 КК цієї держави, лжесвідченням визнається надання неправдивих показань у судовому засіданні з будь-яких питань, що є істотними для розгляду в цьому провадженні. Такі дії караються позбавленням свободи до 7 років.

Якщо такі дії були вчинені в обмін на вигоду, то передбачається покарання на строк до 9 років позбавлення волі. Як зазначено у п. (b) цієї статті, для притягнення особи до кримінальної відповідальності за лжесвідчення немає значення: 1) чи давалися показання під присягою чи під якоюсь іншою санкцією, дозволеною законом; 2) яка форма чи церемонія була використана для приведення особи до присяги, яка давала показання або зобов'язання її говорити правду, за умови, що це було вчинено за згодою свідка; 3) чи це суд, трибунал, судовий орган або комісія з розслідування; 4) чи є свідок компетентним свідком і чи є його показання допустимими у судовому розгляді. У ст. 236 КК Ізраїлю міститься норма-дефініція, яка роз'яснює поняття показань, під яким розуміються усні або письмові заяви, зроблені з метою доказування, за винятком заяв, наданих не під присягою обвинуваченим у кримінальному провадженні, та включає висновок експерта та переклад перекладача.

Згідно зі ст. 238 КК Ізраїлю однією з форм введення в оману суд є фальсифікація доказів, яка передбачає кримінальну відповідальність особи за вчинення таких дій іншим способом, ніж лжесвідчення або підбурювання до лжесвідчення, або якщо вона завідомо використовує вказані сфальсифіковані докази з наміром ввести в оману судовий орган або комісію з розслідування у судовому порядку, то така особа підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк 5 років [3].

Окрім того, у ст. 239 КК Ізраїлю встановлено кримінальну відповідальність за неправдиву присягу, під якою розуміється надання особою завідомо неправдивих показань, уповноваженою на її отримання, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк 3 роки [3].

Кримінальна відповідальність за введення в оману суд передбачена і в ст. 240 КК Ізраїлю, згідно з якою до кримінальної відповідальності притягається особа, яка з наміром ввести в оману, надає суперечливих показань щодо однієї і тієї ж справи перед різними органами, і якщо його заяви або докази суперечать один одному, що має істотне значення для цієї справи.

Покарання за таке діяння – до 5 років позбавлення волі. Орган роз’яснюється як суд, який розглядає справу, трибунал, поліцейський чи інший орган, який законно розслідував справу до пред’явлення обвинувачення в суді або в дисциплінарному трибуналі чи в слідчій комісії. Згідно з абз. «с» протокол судового розгляду, а також заява чи показання, належним чином зафіксовані у зазначеному розслідуванні, повинні бути *prima facie* доказом показань свідка в ньому [3].

Окрім того, кримінальна відповідальність за лжесвідчення передбачена у Кодексах інших європейських та азійських країн [42]

У кримінальному законодавстві держав пострадянського простору кримінальна відповідальність за лжесвідчення також передбачена. В усіх випадках – це злочин проти правосуддя.

Так, у ст. 235 КК **Литви** передбачено, що особа, яка подає неправдиву заяву, повідомлення про кримінальне правопорушення або дає неправдиві свідчення, допитується як свідок, потерпілий або дала неправдивий висновок чи пояснення як експерт чи спеціаліст, або були неправдивими. або завідомо неправильними, що надавалося суду або трибуналу Міжнародного кримінального суду або будь-якому іншому міжнародному трибуналу, карається громадськими роботами або штрафом, арештом або позбавленням волі на строк не більше 2 років. Згідно з ч. 2 цієї статті особа, яка під час процедури імпічменту дала неправдиві свідчення Спеціальній слідчій комісії Сейму чи Сейму як свідок, надала неправдивий висновок чи пояснення як експерт чи спеціаліст, або неправильно тлумачила чи свідомо неправильно тлумачила Тимчасовій слідчій комісії Сейму, надала неправдиву інформацію, пояснення, інформацію чи дані, карається громадськими роботами або штрафом, або позбавленням волі, або арештом, або позбавленням волі на строк до 2 років. У ч. 3 ст. 235 КК Литви передбачено, що особа, яка вчинила діяння, передбачене ч. 1 цієї статті, шляхом звинувачення особи у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Такі дії караються штрафом або позбавленням волі, або арештом, або позбавленням волі на строк до 5 років. У ч. 4 цієї статті

міститься обмежувальна норма, відповідно до якої потерпілий або свідок не підлягають кримінальній відповідальності за давання неправдивих показань, якщо вони мали право відмовитися від давання показань згідно із законом, але не були повідомлені про це право до моменту допиту [12].

У ст. 233 КК Литви міститься норма про підбурювання до лжесвідчення. Так, згідно з ч. 1 цієї статті, особа, яка будь-яким способом прагне вплинути на свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста чи перекладача, щоб він дав неправдиві показання, висновок, пояснення або неправильне тлумачення під час досудового розслідування, в суді або перед Міжнародним кримінальним судом або іншим міжнародним судовим органом, або перешкоджає їх виклику до офіцера досудового розслідування, прокурора, суду чи до Міжнародного кримінального суду або іншого міжнародного судового органу, карається громадськими роботами або штрафом, або ув'язненням, або арештом, або позбавленням волі на строк до 2 років. Згідно з ч. 2 цієї статті особа, яка в будь-який спосіб намагалася вплинути на свідка, експерта, спеціаліста чи перекладача з метою надання неправдивих свідчень, висновків, пояснень чи неправильного перекладу до Спеціальної слідчої комісії Сейму чи Сейму під час процедури імпічменту, або перешкодила їм потрапити до Комісії спеціального розслідування Сейму або у Сейм, карається громадськими роботами або штрафом, або ув'язненням, або арештом, або позбавленням волі на строк до 2 років. Особа, яка вчинила дії, передбачені частинами 1 і 2 цієї статті, шляхом застосування насильства чи іншого примусу, карається арештом або позбавленням волі на строк до 4 років. Згідно з ч. 4 ст. 233 КК Литви юридична особа також несе відповідальність за дії, передбачені цією статтею [12].

У КК Латвії передбачено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання, висновок, переклад, пояснення та заяву (ст. 300), що здійснено під час провадження про адміністративне правопорушення в установі, під час досудового розслідування, у суді, до нотаріуса або судового виконавця. До кримінальної відповідальності може бути притягнута лише

особа, яка попереджена про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання, думку, переклад, пояснення або заяву. Покарання, що може призначатися у такому випадку – тимчасове позбавлення волі або громадські роботи, або штраф. Якщо такі дії було вчинено під час здійснення досудового кримінального провадження або розгляду у суді справ, що стосуються тяжких або особливо тяжких злочинів або злочинів, що спричинили тяжкі наслідки, або вчинені з метою набуття майна, то вони караються позбавленням волі на строк до 3 років або тимчасовим позбавленням волі, чи громадськими роботами, чи штрафом. Згідно зі ст. 300 КК Латвії за подання неправдивих матеріалів або письмових доказів до слідчої установи, прокуратури або до суду передбачене покарання – позбавлення волі на строк до 1 року або тимчасове позбавлення волі чи громадські роботи, чи штраф. У ст. 301 КК Латвії встановлено відповідальність за надання хабара свідку, потерпілому або особі, проти якої розпочато кримінальне провадження, затримано, підозрюваному, обвинуваченому, заявнику, експерту чи перекладачу з метою примусити його чи її дати неправдиві свідчення або засвідчити під присягою неправдиве пояснення суду в адміністративній справі, або неправдиву думку, або надати неправдивий переклад, або утриматися від давання показань або думки або надання перекладу. За такі дії передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 3 років або тимчасове позбавлення волі, чи громадських робіт, чи штрафу. Якщо такі дії були поєднані з насильством або погрозою застосування насильства, то за них передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років або тимчасового позбавлення волі чи громадських робіт, чи штрафу. Якщо такі дії були поєднані з катуванням, то вони караються позбавленням волі на строк до десяти років [98].

Згідно з КК **Естонії** кримінальна відповідальність за лжесвідчення диференційована. Так, у § 320 передбачено, що потерпілий або свідок, який дає завідомо неправдиві показання у кримінальному провадженні чи провадженні про проступки чи в цивільному або адміністративного судочинстві, або сторона

процесу, яка дає завідомо неправдиві показання під присягою або надає завідомо неправильний звіт про інвентаризацію активів або розрахунок доходів чи витрат під присягою. Такі дії караються грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до 3 років. Кваліфікуючою ознакою цього складу злочину визначено поєднання зі штучним створенням доказів. Такі дії караються грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до 5 років. Як зазначено у ч. 3 § 320, кваліфікуючою ознакою вказаного складу кримінального правопорушення є вчинення діяння, передбаченого у частинах 1 та 2, юридичною особою, що карається матеріальним покаранням [96].

Водночас у § 321 передбачено кримінальну відповідальність за надання експертом завідомо неправдивого висновку або надання завідомо неправдивого перекладу або усного перекладу перекладачем. Такі дії караються грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до 1 року. Якщо таке діяння було поєднане зі штучним створенням доказів, то такі дії караються грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до 5 років [96].

§ 322 передбачає кримінальну відповідальність за підбурювання до лжесвідчення, а саме за примушування до давання неправдивих показань, неправдивого висновку експерта або надання неправдивого перекладу або тлумачення, вчинене із застосуванням насильства. Такі дії караються грошовим покаранням або позбавленням волі на строк до 4 років. Якщо це діяння вчинене юридичною особою, то воно карається матеріальним покаранням [96].

Отже, за кримінальним законодавством Естонії передбачено диференціацію кримінальної відповідальності учасників судочинства. При цьому у різних статтях передбачається кримінальна відповідальність за лжесвідчення потерпілого, свідка, з одного боку, та експерта і перекладача – з іншого. Окрім того, суб'єктом лжесвідчень може бути сторона процесу, яка дає неправдиві показання під присягою. Також за кримінальним законодавством Естонії до кримінальної відповідальності за лжесвідчення, надані свідком та потерпілим (§ 320, § 322 – підбурювання до лжесвідчення у формі примушування), до кримінальної відповідальності може притягатися

юридична особа. Хоча за кримінальним законодавством інших прибалтійських країн кримінальна відповідальність юридичних осіб не виключається, оскільки згідно з КК Латвії та КК Литви юридичні особи можуть вчиняти будь-який злочин, передбачений в їх Особливих частинах.

У КК Грузії злочини, що полягають у лжесвідченні, віднесено до групи злочинів проти діяльності судових органів (розділ XLI). У ньому також диференційовано кримінальну відповідальність за вчинення цього злочину. Так, у ст. 348-1 передбачено кримінальну відповідальність за давання свідком неправдивих показань, або надання неправдивого висновку чи показань експертом або надання завідомо неправильного перекладу перекладачем в адміністративному судочинстві. Такі дії караються штрафом або громадськими роботами від 180 до 240 годин або виправними роботами на строк до 2 років, або позбавленням волі на строк до 1 року. У примітці цієї статті передбачено, що свідок, експерт або перекладач звільняються від кримінальної відповідальності, якщо він добровільно заявить про неправдиві показання, неправдивий висновок чи свідчення чи завідомо неправильний переклад до прийняття адміністративним органом рішення [95].

У ст. 370 КК Грузії встановлено кримінальну відповідальність за перешкоджання правосуддю, що виразилося у наданні неправдивої інформації або неправдивих показань особою, яку допитують, свідком чи потерпілим, надання неправдивого висновку чи неправдивого показання експертом, нездатність експерта захистити об'єкт експертизи умисно або з необережності та/або надання завідомо неправильного перекладу перекладачем під час слідстві або в суді. Такі дії караються позбавленням волі на строк до 4 років. Якщо це діяння вчинено з корисливих або з інших особистих мотивів, то за нього передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 2 до 6 років, а якщо діяння вчинене у зв'язку з кримінальною справою, за якою особа обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, то такі дії караються позбавленням волі на строк від 3 до 7 років. У разі вчинення діяння

повторно передбачено покарання у виді позбавленням волі на строк від 4 до 8 років [95].

У ст. 372 КК Грузії міститься норма про підбурювання до лжесвідчення, тобто за прохання або переконання особи, яку допитують, свідка, потерпілого, експерта чи перекладача надати, відповідно, неправдиву інформацію або неправдиві показання, або неправдивий висновок, або відмовитися надати інформацію чи показання, та/або надати неправильний переклад, або змінити надану ним інформацію чи свідчення чи висновок. Такі дії караються штрафом або громадськими роботами на строк від 180 до 240 годин або виправним роботи на строк до 2 років або позбавлення волі на строк від 1 до 3 років. Якщо такі дії супроводжувалися пропозицією будь-якої матеріальної вигоди вказаній особі або її близьким родичам, чи шляхом погрози вбивства, застосування насильства, пошкодження, знищення майна цієї особи чи її близького родича та/або інші погрози, то вони караються штрафом або позбавленням волі на строк від 3 до 6 років. У разі, якщо діяння було вчинено із застосуванням насильства, то до винного може бути призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років, якщо діяння було небезпечним для життя чи здоров'я, то покаранням у виді позбавлення волі на строк від 6 до 9 років. При цьому юридична особа за вчинення цього діяння карається штрафом або позбавленням права здійснювати діяльність та штрафом [95].

Таким чином, найбільш значущими аспектами кримінальної відповідальності за лжесвідчення у КК Грузії є такі: диференціація кримінальної відповідальності за лжесвідчення залежно від виду судочинства з передбаченням більш суворої санкції за лжесвідчення у межах кримінальної юрисдикції; визнання суб'єктом злочину особу, яку допитують, що дозволяє притягати до кримінальної відповідальності, наприклад підозрюваного, обвинуваченого тобто всіх осіб, які можуть бути допитані у кримінальному провадженні.

За КК **Молдови** норма про лжесвідчення передбачена у главі XIV «Злочини проти правосуддя» та вміщена у ст. 312. У ній передбачається

кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка або потерпілого, завідомо неправдивий висновок спеціаліста або експерта, а також неправильний переклад або інтерпретація перекладача в ході цивільної справи, кримінального процесу, провадження про правопорушення або розгляду справи в міжнародній судовій інстанції. Такі дії караються штрафом у розмірі до 650 умовних одиниць, або неоплачуваною працею на користь суспільства на строк від 180 до 240 годин, або позбавленням волі на строк до 2 років з позбавленням або без позбавлення у всіх випадках права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 2 роки. Якщо вказані дії були пов'язані з обвинуваченням у вчиненні тяжкого, особливо тяжкого чи надзвичайно тяжкого злочину або з корисливих спонукань, чи зі штучним створенням доказів обвинувачення, то вони караються штрафом у розмірі від 550 до 1150 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 5 років із позбавленням або без позбавлення в обох випадках права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років [100].

У ст. 314 КК Молдови передбачено кримінальну відповідальність за спонукання – шляхом примушування або шляхом обіцянки, пропозиції або надання майна, послуг або інших вигод майнового або немайнового характеру – свідка, потерпілого до надання неправдивих показань, експерта до надання неправдивого висновку або помилкових показань, перекладача на здійснення неправильного перекладу, а також до ухилення від давання показань, висновку чи здійснення перекладу. Такі дії караються штрафом у розмірі від 550 до 850 умовних одиниць або позбавленням волі на строк до 3 років. Якщо вказані дії були вчинені організованою злочинною групою чи злочинною організацією, то скоєне карається штрафом у вигляді від 650 до 1150 умовних одиниць чи позбавленням волі на строк до 5 років [100].

Отже, найбільш прикметними рисами кримінального законодавства Молдови у частині встановлення кримінальної відповідальності за лжесвідчення є такі: відсутність диференціації кримінальної відповідальності за лжесвідчення залежно від виду судочинства та його учасника; можливість

притягнення експерта до кримінальної відповідальності не лише за надання неправдивого висновку, а й за давання неправдивих показань.

Лжесвідчення віднесено до злочинів проти правосуддя та порядку виконання покарання й у КК **Казахстану** (глава 17). У ст. передбачено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого або висновку експерта, спеціаліста в суді або в ході досудового розслідування, а також неправильний переклад, зроблений перекладачем у тих же випадках, а також при виконанні виконавчих документів. Такі дії караються обмеженням волі на строк до 6 років чи позбавленням волі той самий термін. Якщо вказані діяння, вчинені у кримінальній справі про корупційний, тяжкий або особливо тяжкий злочин або з корисливих мотивів, то вони караються позбавленням волі на строк від 5 до 10 років [99].

У ст. 422 КК Казахстану міститься норма про підкуп свідка, потерпілого з метою надання ними неправдивих показань або експерта з метою надання ним неправдивого висновку або неправдивих показань, а також перекладача з метою здійснення ним неправильного перекладу. Такі дії караються штрафом у розмірі до 400 000 місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або залученням до громадських робіт на строк до 1 000, або обмеженням волі на строк до 4 років, або позбавленням волі на той самий строк. Згідно з ч. 2 цієї статті караним визнається примушування свідка, потерпілого до давання помилкових показань, експерта до давання неправдивого висновку або перекладача до здійснення неправильного перекладу, а також примушування зазначених осіб до ухилення від давання показань, пов'язане з шантажем, погрозою вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням майна цих осіб їх близьких. Такі дії караються штрафом у розмірі до 5 000 місячних розрахункових показників або виправними роботами в тому ж розмірі, або залученням до громадських робіт на строк до 1 200 годин, або обмеженням волі на строк до 5 років, або позбавленням волі на той самий строк. Якщо вказані дії були вчинені із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я зазначених осіб, то такі дії караються

обмеженням волі на строк до 6 років чи позбавленням волі той самий строк. У разі, якщо підкуп або примушування було вчинено злочинною групою або із застосуванням насильства, небезпечного для життя або здоров'я зазначених осіб, а також якщо дії були пов'язані з обвинуваченням у вчиненні корупційного, тяжкого або особливо тяжкого злочину. То такі дії караються позбавленням волі на строк від 2 до 8 років [99].

Згідно з КК **Киргизії** лжесвідчення належать до злочинів проти процесуального порядку добування доказів. У ст. 345 КК цієї держави встановлено відповідальність за завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого або висновок чи показання експерта, показання спеціаліста, а також неправильний переклад в цивільному або кримінальному судочинстві або при досудовому провадженні, пов'язані з підозрою або обвинуваченням особи у скоєнні злочину або провини.. Такі дії караються виправними роботами IV категорії або штрафом V категорії, або позбавленням волі I категорії з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 2 років або без такого. Менш суворе покарання встановлено за вчинення таких же дій у виконавчому провадженні (виправні роботи III категорії або штраф IV категорії, або громадські роботи IV категорії). Як зазначається у примітці цієї статті, свідок, потерпілий або перекладач звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене цією статтею, якщо він добровільно під час досудового провадження або під час судовому розгляду до винесення вироку суду або рішення суду заявив про хибність даних ним показань, висновку або завідомо неправильний переклад [97].

У ст. 341 КК Киргизії встановлено кримінальну відповідальність за примушування підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка до надання неправдивих показань або експерта, спеціаліста до надання неправдивого висновку або показань шляхом шантажу або погрози застосування насильства, яке не є небезпечним для життя та здоров'я, або інших незаконних дій (крім катувань, передбачених ст. 143 цього Кодексу) з боку особи, яка здійснює

досудове провадження, - карається штрафом V категорії або позбавленням волі I категорії з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю терміном до 2 років або без такого [97].

У КК Азербайджану норми про лжесвідчення вміщено у главу 32 «Злочини проти правосуддя». Так, у ст. 297 КК цієї держави встановлено кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого або висновки експерта, або неправильний переклад у суді або при провадженні попереднього розслідування. Такі дії караються штрафом у розмірі від 1 000 до 2 000 манатів, або громадськими роботами на строк від 320 до 400 годин, або виправними роботами на строк від 1 року до 2 років, або обмеженням волі на строк до 1 року, або позбавленням волі на строк до 6 місяців. Кваліфікуючою ознакою лжесвідчення є їх поєднання зі звинуваченням особи у скоєнні тяжкого чи особливо тяжкого злочину (караються позбавленням волі на строк від 2 до 6 років). У примітці цієї статті міститься як заохочувальна, так і обмежувальна норма. Так, згідно з ч. 1 примітки ст. 297, особи зазначені у ст. 297.1 цього Кодексу, звільняються від кримінальної відповідальності, якщо вони добровільно в ході дізнання, попереднього слідства або судового розгляду до винесення вироку або рішення суду, а також ухвали Конституційного суду Азербайджанської Республіки заявили про неправдивість даних ними показань, висновків або здійснення завідомо неправильного перекладу (заохочувальна норма). Як передбачено у ч. 2 примітки ст. 297 КК Азербайджану, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка дала завідомо неправдиве показання проти себе, дружини (чоловіка), дітей, батьків та інших близьких родичів, коло яких визначається законодавством, якщо вона була змушена дати свідчення проти зазначених осіб [94].

У ст. 299 КК Азербайджану передбачено кримінальну відповідальність за форми підбурювання до лжесвідчення, а саме за підкуп свідка, потерпілого з метою надання ними неправдивих показань або експерта з метою надання ним неправдивого висновку або неправдивих показань, а також перекладача

з метою здійснення ним неправильного перекладу. Такі дії караються штрафом у розмірі від 1 000 до 2 000 манатів, або громадськими роботами на строк від 360 до 480 годин, або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі терміном до шести місяців. У ч. 2 ст. 299 КК Азербайджану передбачено відповідальність за примушування свідка, потерпілого до давання неправдивих показань, експерта до давання неправдивого висновку або перекладача до здійснення неправильного перекладу, а також примушування зазначених осіб до ухилення від дачі показань, пов'язане з шантажем, загрозою вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна цих осіб їхніх близьких родичів. Такі дії караються штрафом у розмірі від 3 000 до 6 000 манатів або позбавленням волі на строк до 3 років. Кваліфікуючими ознаками складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 299, є вчинення відповідних дій із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я зазначених осіб (карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років), організованою групою або із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я зазначених осіб (карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років) [94].

Згідно з КК **Узбекистану** лжесвідчення та підбурювання до нього належить до злочинів проти правосуддя (глава XVI). Вказані протиправні діяння передбачено в одній статті Особливої частини цього Кодексу. Згідно зі ст. 238, яка має назву «Лжесвідчення» караними визнаються завідомо неправдиве показання свідка або потерпілого чи завідомо неправдивий висновок експерта, а також завідомо неправильний переклад перекладача з однієї мови на іншу рід час дізнання, попереднього слідства чи в суді. Такі дії караються обов'язковими громадськими роботами до 300 годин або обмеженням свободи від 1 до 3 років або позбавленням волі на строк до 3 років. У цій же статті, у ч. 2, передбачається кримінальна відповідальність за підкуп свідка або потерпілого за давання неправдивих показань чи експерта до давання неправдивого висновку, або перекладача до неправильного перекладу при здійсненні дізнання, досудового слідства чи в суді, а також примушування до

лжесвідчення за допомогою психічного, психологічного, фізичного чи іншого впливу на них або на близьких родичів. Такі дії караються обмеженням волі від 3 до 5 років або позбавленням волі від 3 до 5 років. Кваліфікуючими ознаками обох форм лжесвідчення названо вчинення відповідних дій в інтересах організованої групи, з обвинуваченням у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. За вчинення особою таких дій передбачено покарання у виді позбавлення свободи від 5 до 8 років [101].

Отже, як кримінальне законодавство європейських та азійських держав, так і КК держав пострадянського простору містять достатньо розгалужену систему норм про відповідальність за лжесвідчення. При цьому особливості встановлення підстави кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину залежить від багатьох чинників, передусім від особливостей кримінального процесуального законодавства відповідної країни.

Висновки до розділу 1

Характеристика соціальної обумовленості норми про введення в оману суду або іншого органу виявила наступні основні закономірності цього соціального процесу.

Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК) характеризується тим ступенем суспільної небезпеки, що обумовлює можливість криміналізації вказаного діяння, у зв'язку з порушеннями прав людини і громадянина у разі вчинення цього кримінального правопорушення, поширеністю вказаного суспільно небезпечного діяння. Встановлено, що кримінальна відповідальність за лжесвідчення передбачає наявність морально-релігійних передумов криміналізації вказаного кримінального правопорушення.

Аналіз коригуючого законодавства чинного КК надав можливість простежити траєкторію норми, вміщеної у ст. 384 КК, крізь призму динаміки цього Кодексу загалом. Визначено, що сучасна траєкторія цієї норми характеризується поступальним розвитком у напрямку вдосконалення

кримінально-правового регулювання відповідальності за лжесвідчення. Такий розвиток є еволюційним, у цілому він характеризується наступністю та узгодженістю з іншими кримінально-правовими нормами, а також з нормативно-правовими актами, що регламентують порядок здійснення відповідного виду провадження.

Розвиток норми про лжесвідчення у КК є інтенсивним порівняно з розвитком інших однорідних складів кримінальних правопорушень проти правосуддя. Зміни переважно стосувалися диспозиції ч. 1 ст. 384 КК (7 коригуючих кримінальних законів України), гіпотези (норм Загальної частини) (1 коригуючий кримінальний закон України). Коригування не зазнала диспозиція ч. 2 ст. 384 КК, в якій вміщено кваліфікуючі ознаки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, а також санкції частин 1 та 2 ст. 384 КК.

Якісна характеристика коригуючих законів України про кримінальну відповідальність, що змінювали та/або доповнювали диспозицію ч. 1 ст. 384 КК свідчить про те, що законодавець намагався приводити її у відповідність з тим законодавством, що регламентує порядок здійснення видів судочинства, у більшості своїй заповнюючи прогалини у кримінально-правовій охороні правосуддя від його порушення лжесвідченнями. Таким чином, розвиток норми про лжесвідчення має підпорядкований до розвитку відповідних процедурних норм характер, що характеризується поступальністю та певною пробільністю (наприклад, у частині вилучення з чинної редакції ст. 384 КК згадки про лжесвідчення під час конституційного провадження), а також невідповідністю формулювання частини диспозиції ст. 384 КК рішенням КСУ, яким було визнано неконституційним коригуючий закон, а отже відновлено попередню редакцію цієї статті.

Запропоновано у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК реанімувати таку форму лжесвідчення, як вчинення його під час конституційного провадження у КСУ. Також визнано за доцільне змінити формулювання у цій диспозиції зі «спеціальна тимчасова слідча комісія ВРУ» на «тимчасова спеціальна слідча

комісія», що відповідає Конституції України та узгоджується з відновленою редакцією ст. 384 КК, яка була чинною до моменту визнання неконституційним того закону, яким було внесено зміни до КК.

Аналіз кримінального законодавства США, КК окремих європейських та азійських держав дозволив зробити такі висновки.

У США детально описується склад лжесвідчення як на рівні федерального Зводу законів США, так і у КК окремих штатів. При цьому детальна процедура у кримінальному процесі обумовлює і детальний підхід до описання лжесвідчення у вказаних вище нормативних актах. Зокрема, йдеться про встановлення кримінальної відповідальності за лжесвідчення під присягою, що обумовлене надзвичайно важливою роллю інституту присяги у кримінальному процесі США, поширення статусу свідка на підозрюваного та обвинуваченого, що обумовлює можливість їх притягнення до кримінальної відповідальності за лжесвідчення.

У кримінальних кодексах, що аналізувалися, мають місце такі особливості конструювання статті (статей) про лжесвідчення: відособлення норм про лжесвідчення від інших злочинів проти правосуддя у самостійній структурній частині (КК Німеччини, Іспанії); закріплення умовою притягнення до кримінальної відповідальності за лжесвідчення попередження особи про те, що вона повинна говорити правду та про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань (КК Швейцарії, Польщі); істотний характер показань для розгляду в цьому провадженні (КК Ізраїлю); диференціація кримінальної відповідальності за лжесвідчення залежно від виду судочинства (КК Швейцарії, Іспанії, Польщі) або залежно від того, під присягою чи ні це здійснювалося (КК Швейцарії, Німеччини, Франції, Польщі) або залежно від процесуального статусу особи, яка надала лжесвідчення (КК Швейцарії, Франції, Іспанії, Польщі, Болгарії); наявність заохочувальної норми, на підставі якої особа не підлягає кримінальній відповідальності за лжесвідчення (КК Швейцарії, Німеччини, Франції, Іспанії, Польщі), обмежувальної норми, на підставі якої особа не притягається до кримінальної відповідальності за

лжеприсягу (КК Німеччини); встановлення спеціальних випадків лжеприсяги (замаху, схилення до вчинення цього злочину (КК Німеччини), кримінальної відповідальності за необережні лжесвідчення (КК Німеччини), кримінальної відповідальності неповне чи неточне надання інформації у показаннях, висновку чи перекладі, а також за замовчуванням фактів або відповідних даних, які йому були відомі (КК Іспанії, Польщі, Богарії); прирівняння до лжесвідчення неправдивих показань у державному органі (КК Німеччини); поширення норми про лжесвідчення на міжнародну юрисдикцію (КК Швейцарії, Іспанії); встановлення кримінальної відповідальності за підбурювання до лжесвідчення у самостійній статті КК (КК Франції); можливість призначення експерту чи перекладачу такого додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (КК Іспанії). Ураховуючи суспільну небезпеку лжесвідчень у будь-якому виді судочинства, вказане кримінальне правопорушення фактично належить до універсальних, оскільки кримінальна відповідальність за нього передбачено якщо не у всіх, то у переважній більшості кодексів.

Аналіз норми про лжесвідчення у кримінальному законодавстві держав пострадянського простору дозволив виокремити такі закономірності підстави кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення, а також виявити такий підхід до ознак, що впливають на диференціацію кримінальної відповідальності і градацію покарання за вчинене: визнання суб'єктом лжесвідчення потерпілого (КК Литви, Латвії, Естонії, Грузії, Молдови, Киргизії, Азербайджану, Узбекистану), свідка (КК Литви, Латвії, Естонії, Грузії, Молдови, Киргизії, Азербайджану, Узбекистану), особа, яку допитують (КК Грузії), експерт (КК Литви, Латвії, Естонії, Грузії, Молдови, Киргизії, Азербайджану, Узбекистану), спеціаліст (КК Литви, Молдови, Киргизії), перекладач (КК Латвії, Естонії, Грузії, Молдови, Киргизії, Азербайджану, Узбекистану), сторона процесу, яка дає завідомо неправдиві показання під присягою (КК Естонії), особа, яка надає завідомо неправильний звіт про інвентаризацію активів або розрахунок доходів чи витрат під присягою

(КК Естонії); встановлення підстави кримінальної відповідальності за лжесвідчення свідка та потерпілого, з одного боку, та експерта і перекладача, з іншого, з передбаченням менш суворого покарання в останньому випадку (КК Естонії); установлення кримінальної відповідальності для експерта не лише за надання неправдивого висновку, а й за надання неправдивих показань (КК Грузії, Киргизії); передбачення умовою настання кримінальної відповідальності за лжесвідчення попередження особи про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання, думку, переклад, пояснення або заяву (КК Латвії); диференціація кримінальної відповідальності за лжесвідчення залежно від їх надання у тому чи іншому виді судочинства (КК Латвії, Грузії); відсутність диференціації кримінальної відповідальності та градації покарання за лжесвідчення залежно від виду судочинства при вказівці на них у диспозиції статті (КК Естонії, Молдови, Киргизії, Азербайджану, Узбекистану); вказівка на те, що лжесвідчення може вчинятися як під час дізнання та (або) досудового розслідування, так і в суді (КК Азербайджану, Узбекистану); наявність обмежувальної норми, відповідно до якої особа, яка вчинила лжесвідчення, не підлягає кримінальній відповідальності (КК Литви, Азербайджану); наявність заохочувальної норми, на підставі якої особа, яка надала лжесвідчення, може бути звільнена від кримінальної відповідальності (КК Грузії, Киргизії, Азербайджану); виокремлення таких кваліфікуючі ознак лжесвідчення: а) поєднання зі звинуваченням особи у скоєнні тяжкого чи особливо тяжкого злочину (КК Литви, Грузії, Молдови, Киргизії, Азербайджану, Казахстану). корупційного злочину (КК Казахстану); б) поєднання зі штучним створенням доказів (КК Естонії), в) наявність корисливого мотиву (КК Латвії, Молдови, Білорусі); г) наявність корисливого або іншого особистого мотиву (КК Грузії); д) вчинення злочину організованою групою (КК Узбекистану); е) повторність (КК Грузії); можливість притягнення до кримінальної відповідальності за лжесвідчення юридичних осіб (КК Естонії, Латвії).

Аналіз норми про підбурювання до лжесвідчення у кримінальному законодавстві держав пострадянського простору дозволив виокремити такі закономірності підстави кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення: передбачення у самостійній статті КК норми про підбурювання до лжесвідчень у формах підкупу/надання хабара/обіцянки, пропозиції або надання майна, послуг або інших вигод майнового або немайнового характеру (КК Латвії, Молдови, Азербайджану, Казахстану), примушування (КК Естонії, Молдови, Киргизії, Азербайджану), впливу (КК Литви), прохання або переконання (КК Грузії), погроза вбивством, застосуванням насильства, пошкодженням чи знищенням майна цієї особи чи її близького родича та/або інша погроза (КК Грузії); передбачення кримінальної відповідальності за підбурювання до лжесвідчення у тій же статті, що і лжесвідчення (КК Узбекистану) та визначення у ньому таких форм підбурювання, як підкуп (КК Узбекистану) та примушування (КК Узбекистану); можливість притягнення до кримінальної відповідальності за підбурювання до лжесвідчення юридичних осіб (КК Литви, Естонії).

Зроблено висновок, що практично у всіх проаналізованих КК норми про лжесвідчення належать до злочинів проти правосуддя, оскільки відповідне правопорушення посягає на спотворення доказової інформації, що суттєво впливає на формування доказової бази у конкретній справі, а тому саме правопорушення має універсальний характер, позаяк його криміналізація здійснювалася у всіх проаналізованих Кримінальних кодексах. Констатовано, що підхід до описання ознак складу лжесвідчення у кримінальному законодавстві зарубіжних держав залежить передусім від особливостей кримінального процесуального закону, який діє у відповідній країні.

Визнано такі найбільш вдалі рішення встановлення кримінальної відповідальності за лжесвідчення, що можуть слугувати підґрунтям удосконалення відповідних норм КК:

1) встановлення кримінальної відповідальності не лише за «повне», а й за «неповне» лжесвідчення, коли відповідний суб'єкт дає неповні показання, висновок експерта або неповний переклад;

2) доповнення диспозиції ст. 293 КК таким формулюванням: «вчинені особою, якій в установленому законом порядку було роз'яснено права, обов'язки відповідного учасника кримінального провадження та попереджено про кримінальну відповідальність»;

3) встановлення кримінальної відповідальності за лжесвідчення спеціаліста;

4) встановлення кримінальної відповідальності не лише за неправдивий висновок експерта, а й за його неправдиві показання;

5) передбачення можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за лжесвідчення, вчинене її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи.

РОЗДІЛ 2

ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ: ЮРИДИКО-ДОГМАТИЧНЕ ПІЗНАННЯ СУТНОСТІ

2.1. Введення в оману: явище та кримінально-правове поняття

Введення в оману – це узагальнююче поняття, що використовується у назві ст. 384 КК для позначення таких форм суспільно небезпечних діянь, що будуть розглядатися окремо далі, як 1) завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого; 2) завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, ВРП, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ; 4) подання завідомо недостовірних або підроблених доказів; 5) завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна; 6) завідомо неправильний переклад.

Таким чином, законодавець пов'язує введення в оману з неправдивою, недостовірною, неправильною інформацією, а також з підробленими доказами. Окрім того, введення в оману – це умисні дії, оскільки законодавець поєднує формулювання кожної з вказаних вище форм з завідомістю.

Відзначимо, що введення в оману – це міжгалузеве формулювання, оскільки воно використовується законодавцем у різних нормативно-правових актах. Так, якщо юридична особа *ввела другу сторону в оману* щодо свого права на вчинення такого правочину, вона зобов'язана відшкодувати їй моральну шкоду, завдану таким правочином (ч. 2 ст. 227 ЦК); якщо одна із сторін правочину навмисно *ввела другу сторону в оману* щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним. (ч. 1 ст. 230 ЦК); правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та *не вводить в оману* споживачів щодо справжньої її діяльності (ч. 1 ст. 489 ЦК), а особи можуть мати однакові комерційні найменування, якщо це *не вводить в оману*

споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються (ч. 4 ст. 489 ЦК) [222]. Як вбачається з аналізу ст. 230 ЦК, обман у цьому випадку пов'язується законодавцем з обманом. Так, у частинах 2 та 3 вказано, що обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування. Сторона, яка застосувала обман, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину [222].

Сучасна цивілістична наука зазвичай не розмежує таких понять, як обман та омана. Здебільшого вони використовуються як рівнозначні та як такі, що замінюють один одного. Наприклад, на думку В. І. Крата, «під обманом розуміється умисне введення в оману сторони правочину його контрагентом щодо обставин, які мають істотне значення. Тобто при обмані завжди наявний умисел з боку другої сторони правочину, яка непевно знаючи про наявність чи відсутність тих чи інших обставин і про те, що друга сторона, якби вона володіла цією інформацією, не вступила б у правовідносини, не вигідні для неї, спрямовує свої дії для досягнення цілі – вчинити правочин» [92, с. 190]. В. В. Заборовський та Р. В. Попович розглядають обман як «дефект волі, оскільки внаслідок впливу іншої особи або осіб в учасника правочину формується неправильне уявлення про ті обставини правочину, які є суттєвими для цього виду правочинів» [67, с. 122].

На думку Є. В. Васьковського, обман характеризується такими ознаками: обман є помилкою, спричиненою штучним впливом за допомогою будь-яких запевнень, навмисного мовчання; введення в оману повинно бути вчинено недобросовісно (інакше буде не обман, а взаємна помилка, або, як прийнято казати, непорозуміння); обман повинен виходити від контрагента, а не від сторонньої особи (виняток становить той випадок, коли стороння особа діє за бажанням або з відома контрагента); правочин повинен бути не вигідним для обманутої сторони; між обманом і здійсненим правочином має бути причинний зв'язок, тобто без обману договір би не було укладено [28, с. 143].

Аналогічний підхід має місце і в теорії кримінального права України. Так, О. О. Войтенко вважає, що «основною характеристикою усіх цих діянь можна вважати оману (обман), яку використовують злочинці для досягнення своїх злочинних цілей. обман є одним із основних поведінкових прийомів, який використовують недобросовісні учасники кримінального процесу. ... І саме виявлення та розпізнання обману є основним інструментом у розкритті та розслідуванні введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» [36, с. 29].

Отже, можна припустити, що обман та омана – схожі явища. А отже подібними є й поняття, що їх позначають.

Характеризуючи введення в оману суду або іншого уповноваженого органу як узагальнююче поняття, що об'єднує ті форми суспільно небезпечних діянь, перерахованих у ст. 384 КК, звернемо, насамперед, увагу на те, що введення в оману стосується певної інформації, необхідної для прийняття рішення судом або уповноваженим органом, у відповідному виді провадження (судочинства). Цей критерій впливає на визначення суспільної небезпеки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Адже на кваліфікацію особи за ст. 384 КК впливає як повнота, так і достовірність інформації, яка слугує підставою для прийняття процесуальних рішень судом або іншим уповноваженим органом.

Як було зазначено вище, у цивільному праві науковці вважають, що підставою для визнання правочинів недійсними може слугувати лише та неправдива інформація, що має істотне значення для їх укладення. На нашу думку, те саме можна стверджувати і про склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 384 КК. Так, у різних видах судочинств (проваджень) в обігу перебуває різноманітна інформація, яка може як підтверджувати певні факти, так і бути індивідуальною для відповідного виду розгляду справи. Неправдива інформація, яка, наприклад, повідомляється учасником провадження, не завжди має істотне значення для прийняття рішення. Наприклад, неправдива інформація особи про власне місце

проживання є неправдивою за суттю, вводить в оману суд або інший уповноважений орган, проте така неправдива інформація не слугує підставою для прийняття юридично значущих рішень у справі. Омана суду або іншого уповноваженого органу лише тоді має кваліфікуюче значення, коли вона впливає на прийняття процесуальних рішень, вчинення дії чи бездіяльності. У разі прийняття таких рішень на основі неправдивої інформації спотворюється кінцевий результату судочинства (провадження), а саме прийняття рішення, яке є незаконним, а також порушуються прав та свобод інших учасників провадження.

Слово «омана» в українській мові означає «хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття; уявний образ чого-небудь, що помилково сприймається як дійсний // стан людини, коли вона помилково сприймає що-небудь уявне за дійсне // те саме, що обман» [134]. Обман – це «неправдиві слова, вчинки, дії; хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття; омана» [132]. Таким чином, в українській мові також має місце ототожнення понять «омана» та «обман».

У диспозиції ч. 1 ст. 384 КК введення в оману суду або іншого уповноваженого органу описується такими прикметниками: «неправдивий», «недостовірний», «підроблений» та «неправильний». В українській мові ці слова означають таке: «неправдивий» – «який діє всупереч правді, істині, який не любить правди; брехливий // який суперечить справедливості, не відповідає їй; несправедливий» [129], «недостовірний» – «який викликає сумнів щодо правдивості, правильності» [126]; «підроблений» (за значенням дієслова «підробляти») – «робити подібним до чого-небудь природного, вродженого» [142], а «неправильний» - «який не відповідає певним нормам, правилам, вимогам // який не відповідає істині, тому, що є в дійсності; помилковий, хибний» [130]. Таким чином, кожен з цих прикметників вказує на те, що і введення в оману як узагальнююче діяння, і конкретні форми кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, мають місце у випадку, коли один

учасник відповідних відносин не просто помиляється, оцінюючи дані, що стосуються відповідної справи, а оперує тією інформацією, яка є завідомо для нього неправдивою.

Ураховуючи наведене, ознаками введення в оману як узагальнюючого поняття та суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 384 КК, є:

1) це поняття дихотомічне. Воно описує як протиправну поведінку особи, яка вводить в оману суд або інший уповноважений орган, а також своєрідний стан суду чи іншого уповноваженого органу, який вимушений оперувати інформацією, що не відповідає дійсності, оцінюючи її відповідно до норм процесуальних кодексів та процедурних нормативно-правових актів. Як зазначають М. І. Панов та Г. М. Анісімов обман – це «різновид спілкування («викривленого»), спілкування між людьми, в якому, з одного боку, виступає особа, яка повідомляє неправдиві, такі, що не відповідають дійсності, відомості – обманщик, а з іншого – обманутий, тобто особа, якій спрямовують (адресують) ці відомості. При цьому особа, яка піддається дезінформаційному впливу обманщика, має бути здатною сприймати неправдиву інформацію, за допомогою якої винний прагне ввести її в оману» [139, с. 74];

2) це інформаційне кримінальне правопорушення, оскільки інформація у показаннях свідка, потерпілого, у висновку експерта, спеціаліста, у звіті оцінювача, у перекладі, зробленому перекладачем, є спотвореною та не відповідає дійсності. Самі ж дії, що утворюють форми введення в оману суду або іншого уповноваженого органу спрямовані на те, щоб «істина щодо певних обставин (фактів) у свідомості обманутого була відображена у перекрученому, спотвореному вигляді» [139, с. 74]. На нашу думку, якісною ознакою введення в оману, що характеризує зміст інформації, яка передається у формі показань, висновку, звіту та перекладу є її дезінформаційний характер, коли наявність такої інформації здатна вплинути чи вплинула на прийняття рішення судом або іншим уповноваженим органом;

3) введення в оману передбачає виключно умисні протиправні діяння особи, яка повідомляє (надає) інформацію, що не відповідає дійсності. Омана ж

загалом, як це зазначалося у науковій літературі, може й бути добросовісною, коли особа помиляється, приймаючи певне рішення, вчиняє певну дію чи утримується від її вчинення. Неумисне введення в оману суду або іншого уповноваженого органу має стати предметом відповідного процесуального реагування, але не підставою кримінальної відповідальності особи.

Науковці зазвичай розрізняють активний та пасивний обман. Наприклад, Р. Л. Максимович пише, що обман може бути активним (викривлення істини) і пасивним (замовчування істини). «Зазвичай має місце саме активний обман. Говорити про пасивний обман можна лише у випадку, коли винна особа була зобов'язана повідомити ті чи інші відомості, однак не виконала свого обов'язку, маючи реальну можливість це зробити. В обох випадках потерпіла особа сприймає факти у викривленому вигляді» [114, с. 154]. Такої ж думки дотримуються й інші дослідники [139, с. 74; 197, с. 117]. Відповідно, активна та пасивна форми характерні й для введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

Зазвичай науковці відзначають, що обман може мати різні форми, залежно від способу передачі інформації, відносячи до них словесну (усну або письмову), а також конклюдентні дії [139, с. 74]. Вказане характерне для обману загалом. Проте у контексті введення в оману суду або іншого уповноваженого органу вважаємо за доцільне зазначити, що введення в оману може мати процесуальне значення виключно у випадку об'єктивації неправдивої інформації у письмовій формі. Як вдало відзначає М. В. Шепітько, показання доказами бути не можуть доти, доки не отримують процесуальної форми [230, с. 50]. На думку Н. Ю. Алексєєвої та М. В. Шепітька, інформація, яка міститься у показаннях свідка, висновку експерта чи перекладі, не може бути визнана предметом злочину, доки не буде матеріалізована (висновок, протокол інші документи, в тому числі відео-, аудіозаписи). Якщо ж інформація, що міститься у показаннях чи перекладі не задокументована, втрачається предметна особливість інформації. А процесуальна діяльність передбачає фіксацію в документальній формі інформації [20, с. 97; 230, с. 46].

Згідно з ч. 1 ст. 95 КПК показаннями визнаються відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту, зокрема, свідком, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [105]. У ч. 1 ст. 63 ЦПК, ч. 1 ст. 87 ГПК та ч. 1 ст. 77 КАСУ показання свідка визначаються як повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи [51; 85; 223]. Як передбачено у ст. 103 КПК, формами фіксування кримінального провадження є протокол, носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії, журнал судового засідання [105]. Наприклад, у ч. 4 ст. 107 КПК закріплено, що фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження в суді під час судового провадження є обов'язковим [105]. Згідно з ч. 1 ст. 247 ЦПК суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). За заявою будь-кого з учасників справи або за ініціативою суду повне фіксування судового засідання здійснюється за допомогою відеозаписувального технічного засобу (за наявності в суді технічної можливості та за відсутності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу) [223]. Аналогічні положення вміщені й у ст. 222 ГПК [51] та у ст. 229 КАСУ [85].

Що стосується висновку експерта, спеціаліста та звіту оцінювача, то фіксування відповідної інформації у письмовій формі передбачена у регулятивному законодавстві, а також у процесуальних кодексах та інших процедурних нормативно-правових актах.

М. В. Шепітько пише, що висновок експерта містить важливу інформацію, необхідну для встановлення об'єктивної істини у справі [230, с. 54]. Згідно з ч. 7 ст. 101 КПК висновок експерта надається в письмовій формі [105]. Така ж форма висновку експерта передбачена у ч. 4 ст. 102 ЦПК [223], ч. 4 ст. 98 ГПК [51], ч. 4 ст. 101 КАС [85]. Згідно з ст. 12 Закону України «Про

судову експертизу» обов'язком судового експерта передбачено надання об'єктивного письмового висновку [173].

Що стосується висновку спеціаліста, який, як буде вказуватися далі, має значення для кримінально-правової кваліфікації виключно у кримінальних провадженнях у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків. Питання про те, в якій формі має подаватися такий висновок спеціаліста кримінальне процесуальне законодавство України не регулює, що є недоліком нормативного регулювання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Водночас з огляду на те, що у спрощеному кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків висновок спеціаліста є джерелом отримання доказової інформації про проступок, висновок спеціаліста повинен бути виключно письмовим, що має передбачатися у КПК.

Згідно з ч. 3 ст. 20 Закону України «Про виконавче провадження» суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання – письмовий звіт з питань, що містяться в постанові, протягом 15 робочих днів з дня ознайомлення з постановою виконавця. Цей строк може бути продовжений до 30 робочих днів за погодженням з виконавцем [161]. Переклад, зроблений перекладачем, може бути як усним, так і письмовим. З огляду на фіксування судового розгляду у будь-якому виді судочинства (провадження), про що йшлося вище, переклад також повинен мати письмову форму об'єктивації.

Отже, доходимо висновку, що введення в оману суду або іншого уповноваженого органу може мати виключно письмову форму.

З огляду на пряму вказівку у назві ст. 384 КК на суд та інший уповноважений орган, на введення в оману яких спрямоване суспільно небезпечне посягання винуватого, доцільно коротко зупинитися на тому, на що саме посягає вказане кримінальне правопорушення. Ст. 384 КК розміщена у розділі під назвою «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Назва цієї статті передбачає, що її адресатом є суд або інший уповноважений орган, до яких віднесено орган, що здійснює досудове розслідування, виконавче

провадження, суд, ВРП, тимчасова слідча чи спеціальна тимчасова слідча комісія ВРУ. Про недоліки вказаного переліку йшлося у підрозділі 1.2 цієї праці. Тому зараз зупинятися на них не будемо.

Загальні питання, що стосуються об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя достатньо повно висвітлені у багатьох наукових працях. Відзначимо лише дві з них, а саме монографічні роботи М. В. Шепітька [229] та Л. М. Палюх [138]. Не зупиняючись на тому, що слід розуміти під правосуддям, відзначимо, що ми поділяємо підхід С. Є. Дідика, на думку якого родовим об'єктом злочинів проти правосуддя слід вважати «охоронюваний законом порядок відносин між людьми в суспільстві, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя» [55, с. 6].

М. В. Шепітько, проаналізувавши правову природу досудового розслідування, виконання вироку, виконавчого провадження, доходить обґрунтованого висновку, що «фактично мова йде про наявність стадій до (досудове розслідування) та після суду (виконання покарань або виконавче провадження), від яких залежить можливість досягнення цілей правосуддя та завдань кримінального провадження (судочинства). Названі органи історично переведені зі сфери суду (здійснення правосуддя) на інші стадії для встановлення системи «стримування та противаг», які мають бути запорукою «швидкого, повного та неупередженого судового розгляду», а значить досягати завдань кримінального провадження та цілей правосуддя» [229, с. 240].

На думку Л. М. Палюх, родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя включає такі групи суспільних відносин: «1) процесуальні відносини до початку кримінального провадження – щодо перевірки, отримання інформації про кримінальні правопорушення, що може бути приводом для початку кримінального провадження, у тому числі суспільні відносини щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності до початку кримінального провадження; 2) процесуальні відносини в межах цивільного, адміністративного, господарського, адміністративного деліктного видів

судочинства, конституційного провадження; процесуальні відносини в межах кримінального провадження, зокрема такі їхні групи: на стадії досудового розслідування (дізнання і досудового слідства); на судових стадіях процесу (провадження); на стадії виконання вироку (звернення судового рішення до виконання, контроль за виконанням судового рішення, вирішення питань, які виникають під час виконання судових рішень); 3) діяльність щодо виконання судових рішень (приведення судового рішення до виконання і процедура його виконання та (або) відбування (в останньому випадку – якщо йдеться про окремі види покарань))» [138, с. 244].

На нашу думку, досудове розслідування, виконання вироку, виконавче провадження становлять нерозривне ціле разом з безпосередньо правосуддям, попри те, що у процесуальних галузях права, як і в нормативно-правових актах правосуддя асоціюється власне з діяльністю суду. Проте досудове розслідування передує безпосередньому здійсненню правосуддя судом у кримінальному провадженні, а виконання вироку чи виконавче провадження власне увінчують весь процес правосуддя. Адже без виконання судового рішення весь механізм правосуддя можна визнати неефективним. Як зазначається в одному з підручників з виконавчого провадження, це провадження є «результатом виконавчого провадження має бути фактичне приведення порушеного права до такого стану, в якому воно перебувало до порушення» [32, с. 10].

Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавче провадження ідентифікується законодавцем як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) [161]. Окрім того, у багатьох рішеннях ЄСПЛ відзначається, що право на звернення до суду охоплює право на виконання судового рішення, яке повинно розглядатися як невід'ємна частина судового процесу (рішення ЄСПЛ у справах «Бурдов проти Росії» [186], «Імобільяре Саффі» проти Італії» [184], «Шмалько проти України» [188], «Ромашов проти України» [187], «Реджент компанії» проти України» [185].

Отже, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК) посягає на порядок відносин у суспільстві, який охороняється законом, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя. Це – ще одна істотна ознака поняття «введення в оману» як універсального суспільно небезпечного діяння.

Вказані вище істотні ознаки, що притаманні введенню в оману суду або іншого уповноваженого органу, характеризуються універсальністю з огляду на те, що всі вони характеризують вказане діяння у цілому, так і конкретні форми введення в оману, що перераховані у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК.

2.2 Завідомість як ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу

Як зазначалося вище, введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризується вчиненням виключно умисних діянь особи, що виключає віднесення до кримінально протиправної поведінки помилкового введення в оману відповідних суб'єктів. У диспозиції ст. 384 КК на умисний характер поведінки вказує слово «завідомо». Використання слова «завідомо» як у ст. 384 КК, так і в інших статтях Особливої частини цього Кодексу, виключає можливість застосування відповідної норми при встановленні в поведінці винної особи не тільки необережної форми вини, а навіть і непрямого умислу. Цей юридичний термін означає достовірне знання (усвідомлення) суб'єкта злочину про певні обставини, що мають кримінально-правове значення, і наявність на його боці лише прямого умислу [178].

В українській мові слово «завідомо» означає: «Наперед, задалегідь» [68]. Тобто, особі, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК, точно, достеменно відомий факт вини, обставин, які мають значення під час конкретного розгляду справи.

На сьогодні у теорії кримінального права поширений підхід, відповідно до якого термін «завідомо» у КК позначає вину як ознаку суб'єктивної сторони

складу цього злочину і передбачає, що кримінальне правопорушення: 1) може бути вчинений лише з прямим умислом; 2) описує суб'єктивне ставлення суб'єкта злочину до факту правильності / неправильності показань / висновку / звіту / перекладу; 3) означає, що він достеменно знає про те, що його діяння несе спотворення правильності й він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності.

На думку В.М. Савицької, «для встановлення того, який вплив має завідомість на форму вини і якою є роль цієї ознаки у визначенні суб'єктивної сторони складу злочину, потрібно чітко встановити, яких об'єктивних ознак вона стосується, тобто які фактичні обставини мають бути достеменно відомими суб'єкту для наявності певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК. Таких обставин є досить багато. Завідомість може стосуватися фактичного характеру дій винуватої особи (наприклад, неправдивість розповсюджуваних відомостей), правового значення вчинюваних дій (наприклад, неправосудність вироку, неправомірність дій), настання можливих наслідків, ознак характеристики потерпілої від злочину особи (наприклад, неповнолітній вік, вагітність), властивостей предмета злочину (наприклад, розголошення відомостей, які є завідомо заборонені для цього) тощо. Враховуючи зазначене, завідомість належить до характерних ознак саме інтелектуального ставлення суб'єкта до цих обставин» [195, с. 266]. Ця ж дослідниця в іншій своїй публікації відзначає, що «українські суди в кримінальних справах розглядають завідомість в якості ознаки, що характеризує інтелектуальний моменту умислу, а отже входить до складу такої обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, як вина, та являє собою повне усвідомлення суб'єктом злочину певних фактів або обставин» [196, с. 87].

Окремі практики вважають, що термін «завідомо» характеризується правовою визначеністю, оскільки допомагає здійснювати тлумачення норми. Щодо слова «завідомо», яке вживається, як правило, у словосполученні

«завідомо неправильний», то воно теж може тлумачитися достатньо однозначно для цілей судової практики.

На нашу думку, термін «завідомо», що використовується у диспозиціях статей Особливої частини КК, вказує на суб'єктивну сторону відповідного кримінального правопорушення. При цьому завідомість, як вказує Р. В. Вереша, у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, вказує на усвідомлення особою факту певного порушення закону [31, с. 196]. Як справедливо вказує цей автор, «для встановлення того, який вплив має завідомість на форму вини і якою є роль цієї ознаки у визначенні суб'єктивної сторони складу злочину, потрібно чітко встановити, яких об'єктивних ознак вона стосується, тобто які фактичні обставини мають бути достеменно відомими суб'єкту для наявності певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК» [31, с. 196].

На думку Р. В. Вереші, «для встановлення того, який вплив має завідомість на форму вини і якою є роль цієї ознаки у визначенні суб'єктивної сторони складу злочину, потрібно чітко встановити, яких об'єктивних ознак вона стосується, тобто які фактичні обставини мають бути достеменно відомими суб'єкту для наявності певного злочину, передбаченого Особливою частиною КК. Таких обставин є досить багато. Завідомість може стосуватися фактичного характеру дій винуватої особи (наприклад, неправдивість розповсюджуваних відомостей), правового значення вчинюваних дій (наприклад, неправосудність вироку, неправомірність дій), настання можливих наслідків, ознак характеристики потерпілої від злочину особи (наприклад, неповнолітній вік, вагітність), властивостей предмета злочину (наприклад, розголошення відомостей, які є завідомо заборонені для цього) тощо. Враховуючи зазначене, завідомість належить до характерних ознак саме інтелектуального ставлення суб'єкта до цих обставин» [31, с. 196].

Ураховуючи особливості формулювання об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, вважаємо, що завідомість вказує на усвідомлення особою правового значення тих дій, які

особи вчиняють. Одним із факторів, які вказують на те, що особи, які є суб'єктами цього складу кримінального правопорушення, усвідомлювали правове значення своїх дій, свідчить такий процесуальний запобіжник, як попередження відповідних учасників провадження (судочинства) про кримінальну відповідальність за дезінформацію у сфері правосуддя.

Так, у КПК передбачено, що у висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок (ч. 2 ст. 102), у разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань (ч. 3 ст. 224). У цьому Кодексі містяться й інші аналогічні норми.

Згідно з ЦПК в ухвалі про відкриття провадження у справі або в іншій ухвалі, якою суд вирішує питання про виклик свідка, суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання чи відмову від давання показань на вимогу суду (ч. 4 ст. 91), у висновку експерта має бути зазначено, що він попереджений (обізнаний) про відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом - також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ч. 4 ст. 102), в ухвалі про призначення експертизи суд попереджає експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ч. 4 ст. 104) тощо.

Аналогічні положення містяться у ГПК, КАСУ, а також у Законі України «Про виконавче провадження».

З огляду на викладене виникає закономірне запитання: «Чи має значення для кримінальної відповідальності обов'язкове попередження відповідного учасника судочинства (провадження) про дезінформацію у сфері правосуддя?».

Так, у постанові ККС ВС від 12.06.2018 у справі № 367/2556/16-к (провадження № 51-1926км18) Суд зазначив, що апеляційний суд правильно визнав недопустимим доказом висновок експертного автотехнічного, складений

ФОП, оскільки останній не був попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку, а свідoctва на право проведення ним експертних досліджень втратили чинність і дію їх продовжено не було [148]. Згідно з постановою ККС ВС від 21.05.2019 у справі № 220/298/16-к (провадження № 51-9919км18) було визнано недопустимим доказом відеозапис допиту ОСОБА_35 як свідка під час досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, оскільки всупереч положенням ч. 3 ст. 224, ч. 1 ст. 352 КПК ОСОБА_35 не було попереджено про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань [152]. Водночас у практиці ВС має місце й інша правова позиція. Так, у постанові ККС ВС від 20.04.2021 у справі № 382/1128/19 (провадження № 51-5130км20) зазначено протилежне, а саме що відсутність у протоколі слідчого експерименту підпису потерпілої ОСОБА_2 в графі попередження про кримінальну відповідальність за статтею 384 КК не є підставою для визнання цього доказу недопустимим [150]. Або у постанові ККС ВС від 17.02.2021 у справі № 533/285/19 (провадження № 51-5834км20) відкинув доводи сторони захисту про те, що протокол слідчого експерименту є недопустимим доказом з огляду на те, що у графі «попередження про кримінальну відповідальність» був відсутній підпис потерпілого про попередження про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань. Як зазначає Суд, вказана обставина не змінює зафіксованих у протоколі відомостей стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення. При цьому захисник не зазначає в касаційній скарзі, яким чином це порушило становище потерпілого та вплинуло на законність прийнятого судового рішення [149].

Як ми вже зазначали вище (підрозділ 1.2 дисертації), попередження про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань, неправдивого висновку, неправдивого звіту та неправильного перекладу, а також прийняття присяги є більшою мірою моральним запобіжником, відсутність чого у процесуальному документі не може слугувати визнанням його недопустимим

доказом. Адже сама інформація, що міститься, наприклад, у висновку експерта, не втрачає своїх процесуальних якостей, а відсутність підпису учасника кримінального провадження за давання завідомо неправдивої інформації у жодному разі не змінює змісту тих відомостей, які зафіксовані у процесуальному документі (наприклад, у висновку експерта) відомостей про вчинене кримінальне правопорушення.

Ще одне питання, яке потребує з'ясування в контексті завідомості як суб'єктивної ознаки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, стосується трактування вказаного поняття у контексті обізнаності суду або іншого уповноваженого органу про неправдивість/неправильність вказаних у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК процесуальних документів. Так, чи потрібним є для притягнення до кримінальної відповідальності вирок суду, яким констатована завідомість неправдивих показань, висновку, звіту чи неправильність перекладу?

З цього приводу наведемо правову позицію ВС. Так, предметом перевірки стали вирок Галицького районного суду м. Львова від 12.11.2020 у справі № 461/4425/18 (провадження № 1-кп/461/90/20) [33], яким ОСОБА_1 визнано невинуватим у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 384 КК та виправдано у зв'язку з недоведенням, що вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується ОСОБА_1, та ухвала Львівського апеляційного суду від 23.03.2021 у справі № 461/4425/18 (провадження № 11-кп/811/1340/20 [212], якою залишено без зміни вказаний вище вирок. Згідно з обвинувальним актом ОСОБА_1 обвинувачувався в тому, що він у ході досудового розслідування за фактом ДТП, відомості про яке внесено до ЄРДР за ч. 2 ст. 286 КК, під час допиту як свідка дав завідомо неправдиві показання щодо ролі ОСОБА_2 та ОСОБА_3 у зазначеній ДТП, зокрема повідомив про те, що за кермом автомобіля перебував ОСОБА_3, а не ОСОБА_2, як було встановлено досудовим розслідуванням. Дії обвинуваченого ОСОБА_1 органом досудового розслідування кваліфіковано за ч. 2 ст. 384 КК як завідомо неправдиве

показання свідка, надане під час провадження досудового розслідування, поєднане з обвинуваченням у тяжкому злочині зі штучним створенням доказів обвинувачення та захисту. Згідно з постановою ККС ВС від 07.12.2021 у справі № 461/4425/18 (провадження № 51-2424км21) вирок місцевого суду та ухвалу апеляційного суду залишено без зміни. Мотивуючи таке рішення, колегія суддів ККС відзначила, що в матеріалах кримінального провадження щодо ОСОБА_1 відсутні та під час судового розгляду у судах трьох інстанцій не були отримані дані про те, що в цьому кримінальному провадженні відносно будь-якої особи є обвинувальний вирок, який набрав законної сили, або постанова органу досудового розслідування про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав, зазначених у пунктах 1–3 ч. 1 ст. 284 КПК. За таких обставин надання судом першої інстанції, з чим погодився і суд апеляційної інстанції, оцінки доказам, що стосуються винуватості чи невинуватості іншої особи в іншому кримінальному провадженні, суперечить зазначеній у ст. 17 КПК zasadі презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Адже в разі судового розгляду кримінального провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК, суд перебуватиме під впливом юридичної оцінки доказів у цьому провадженні, наданих у судовому рішенні в іншій кримінальній справі. Колегія суддів ККС ВС вважає, що суди попередніх інстанцій у цьому провадженні не мали підстав та не могли робити будь-яких висновків, які стосуються оцінки доказів у іншому кримінальному провадженні. Такі висновки судів не можуть бути преюдиціальними під час судового розгляду кримінального провадження, безпосередньо якого вони стосуються [146].

Питання про преюдиціальність судового рішення може виникнути ще в одному випадку. Йдеться про таку нововиявлену обставину, як штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок (п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК). Таким чином, вказана нововиявлена обставина з огляду на схожість

формулювання зі складом введення в оману суду або іншого уповноваженого органу стосується також встановлення того, чи потрібне судове рішення за ст. 384 КК України для визнання тих обставин, що перераховані у п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК, нововиявленими.

Так, у постанові ВС від 21.01.2020 у справі № 315/793/16-к (провадження № 51-3062км19) предметом перегляду були ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 06.12.2018, якою заяву засудженого ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами вироку Апеляційного суду Полтавської області від 07.12.2004 та ухвали ВСУ від 14.07.2005 в частині визнання ОСОБА_1 винуватим за пунктами «а», «и», «і» ст. 93 КК 1960 р. залишено без задоволення [213], а також ухвала Запорізького апеляційного суду від 06.05.2019, якою ухвалу суду першої інстанції залишено без зміни [211].

ККС ВС у постанові від 21.01.2020 у справі № 315/793/16-к (провадження № 51-3062км19) відзначає, що, залишаючи без задоволення заяву засудженого ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами вироку Апеляційного суду Полтавської області від 07.12.2004 та ухвали ВСУ від 14.07.2005, вимог закону судом було дотримано. Так, зі змісту заяви засудженого ОСОБА_1 убачається, що як на нововиявлену обставину він посиляється на розбіжності між покладеними судом в основу вироку показаннями лікаря-стоматолога ОСОБА_2 та висновками судово-медичної експертизи в частині стоматологічного статусу ОСОБА_3, в умисному вбивстві якого ОСОБА_1 визнано винним. На думку засудженого, такі розбіжності свідчать про підроблення доказів та надання свідком завідомо неправдивих показань, що є підставою для скасування обвинувального вироку в порядку процедури, передбаченої главою 34 КПК. Колегія суддів ККС ВС, розглянувши заяву ОСОБА_1, відзначила, що суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що одне лише посилення, без підтвердження належними доказами, на підроблення висновку експерта та завідомо неправдиві показання свідка не може бути підставою для скасування вироку за нововиявленими обставинами, оскільки не

є достатнім для сумнівів у законності остаточного й обов'язкового до виконання судового рішення [151].

На підставі викладеного ККС ВС сформулював такий правовий висновок: за змістом п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК нововиявленими обставинами, зокрема, визнається штучне створення або підроблення доказів, завідомо неправдиві показання свідка, на яких ґрунтується вирок. Належним засобом доказування цих обставин в якості нововиявлених, зважаючи на встановлення кримінальної відповідальності за зазначені діяння, слід вважати процесуальне рішення за наслідками здійснення кримінального провадження, яким би було встановлено відповідні факти [151].

Отже, маємо фактично дві ситуації, за яких так чи інакше виникає питання про преюдиціальність рішення суду, відповідно до якого особа визнається винуватою за ст. 384 КК та притягається до кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу.

На нашу думку, процесуальне встановлення факту притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК потрібне виключно на такій стадії кримінального провадження, як перегляд за нововиявленими обставинами. Адже, як неодноразово підкреслював ККС ВС, «відповідно до положень статей 91 та 459, пунктів 4, 5 ст. 462 КПК перегляд судових рішень, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами є процедурою, яка може бути використана у виняткових випадках, коли після завершення розгляду кримінальної справи в звичайному порядку (в судах першої, апеляційної і касаційної інстанцій) виявлені обставини, які: 1) об'єктивно існували на момент ухвалення відповідних судових рішень, але не були відомі і не могли бути відомі суду та особі, яка вимагає перегляду за нововиявленими обставинами; 2) перебувають в органічному зв'язку з предметом доказування в цьому кримінальному провадженні, тобто можуть мати значення для оцінки обставин, які підлягають доказуванню, або доказів, покладених в основу судового рішення; 3) мають істотне значення, тобто самі по собі або разом із раніше

виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути» [147].

Тобто, для того, щоб довести наявність нововиявленої обставини, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК, необхідно, як зазначив у своєму правовому висновку ВС, оперувати конкретними доказами, що свідчать про наявність відповідної обставини, слід виходити не з припущень про те, що мало місце штучне створення або підроблення доказів, завідомо неправдиві показання свідка, на яких ґрунтувався первісний вирок, а з конкретних юридичних (процесуальних) фактів, які підтверджують те, що особа вчинила злочин, передбачений ст. 384 КК. Як зазначає Є. С. Немчинов, підтверджувати наявність нововиявленої обставини, що передбачена п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК, є будь-яке процесуальне рішення за наслідками здійснення кримінального провадження, яким би було встановлено відповідні факти, яким може бути як вирок суду, так і «постанови чи ухвали про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування чи під час судового розгляду. Єдиною умовою, яка має бути дотримана, є чітка вказівка в такому документі на існування нововиявлених обставин» [128, с. 130]. На думку І. Смірної, «неправдиві показання свідка чи потерпілого внаслідок помилки, а не кримінально протиправних дій, не можуть визнаватись нововиявленою обставиною та бути підставою для перегляду відповідного судового рішення в порядку вказаної стадії» [199].

Таким чином, доказом, який би підтвердив наявність такої нововиявленої обставини, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК, повинно бути будь-яке процесуальне рішення за наслідками здійснення кримінального провадження, яким би було встановлено відповідні факти, зокрема й вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК.

Що стосується кримінального провадження за ст. 384 КК (перша ситуація, що аналізувалася вище), то, на нашу думку, наявність таких процесуальних рішень не є обов'язковою, оскільки у цьому випадку йдеться про притягнення особи до кримінальної відповідальності власне за введення

в оману суду або іншого уповноваженого органу, коли сторона обвинувачення та суд можуть оцінити на підставі доказів, зібраних у кримінальному провадженні, що показання свідка, потерпілого, висновок експерта чи спеціаліста, звіт оцінювача чи переклад є завідомо неправдивим (неправильним). Власне на доведення та встановлення саме такого факту має бути спрямовано досудове розслідування та судовий розгляд кримінального провадження за ст. 384 КК. На відміну від встановлення факту наявності нововиявленої обставини, що розглядалося вище, власне для притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК будь-яких процесуальних рішень на підтвердження будь-якої форми введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, не потрібно.

Таким чином, завідомість як суб'єктивна ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризує інтелектуальну ознаку прямого умислу вказаного кримінального правопорушення. Завідомість також передбачає встановлення того, що особа (свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, оцінювач, перекладач) усвідомлювали фактичний бік своїх протиправних діянь, що може бути підтверджено фактом попередження їх про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Доведено, що відсутність вказівки, у т.ч. підпису вказаного вище учасника судочинства (провадження), у процесуальному документі про те, що він був попереджений у встановленому законом порядку про кримінальну відповідальність за цією статтею, не повинно впливати на можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК. Також не повинна впливати на це відсутність процесуальних рішень, які б підтверджували факт завідомої неправдивості (неправильності) показань, висновку, звіту чи перекладу.

Висновки до розділу 2

Юридіко-догматичне пізнання сутності введення в оману суду або іншого уповноваженого органу дозволило зробити такі основні висновки.

Введення в оману як міжгалузеве та кримінально-правове поняття, характеризується такими ознаками:

1) введення в оману слід розуміти дихотомічно, а саме як протиправну поведінку особи, яка вводить в оману суд або інший уповноважений орган, а також як своєрідний стан суду чи іншого уповноваженого органу, який вимушений оперувати інформацією, що не відповідає дійсності, оцінюючи її відповідно до норм процесуальних кодексів та процедурних нормативно-правових актів. При цьому особа, яка піддається дезінформаційному впливу обманщика, має бути здатною сприймати неправдиву інформацію, за допомогою якої винний прагне ввести її в оману;

2) дезінформаційний характер інформації, яка передається у формі показань, висновку, звіту та перекладу, коли її наявність здатна вплинути чи вплинула на прийняття рішення судом або іншим уповноваженим органом;

3) введення в оману передбачає виключно умисні протиправні діяння особи, яка повідомляє (надає) інформацію, що не відповідає дійсності. Омана ж загалом може й бути добросовісною, коли особа помиляється, приймаючи певне рішення, вчиняє певну дію чи утримується від її вчинення;

3) введення в оману суду або іншого уповноваженого органу може мати виключно письмову форму

4) введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК) посягає на порядок відносин у суспільстві, який охороняється законом, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя.

Завідомість як суб'єктивна ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризує інтелектуальну ознаку прямого умислу вказаного кримінального правопорушення. Завідомість також передбачає

встановлення того, що особа (свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, оцінювач, перекладач) усвідомлювали фактичний бік своїх протиправних діянь, що може бути підтверджено фактом попередження їх про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК.

Відсутність вказівки, у т.ч. підпису вказаного вище учасника судочинства (провадження), у процесуальному документі про те, що він був попереджений у встановленому законом порядку про кримінальну відповідальність за цією статтею, не повинно впливати на можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК. Також не повинна впливати на це відсутність процесуальних рішень, які б підтверджували факт завідомої неправдивості (неправильності) показань, висновку, звіту чи перекладу.

РОЗДІЛ 3

ФОРМИ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОШО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ

3.1 Надання завідомо неправдивих показань свідка або потерпілого

Як було зазначено вище, у результаті траєкторії розвитку норми про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу змінювався підхід законодавця стосовно виокремлених форм вчинення цього кримінального правопорушення. Проте практично незмінним залишилася форма, яку умовно можна назвати класичним лжесвідченням. Йдеться про завідомо неправдиве показання свідка або потерпілого, надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, ВРП, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ. Важливість з'ясування суті вказаного діяння обумовлена, насамперед, тим, що показання є одним із найпоширеніших джерел доказів у будь-якому виді провадження. Задля належного розуміння суті такої форми лжесвідчення, як завідомо неправдиве показання, доцільно, насамперед, охарактеризувати механізм їх формування. Як зазначалося вище, за основу нашого дослідження буде взято власне кримінальне провадження.

3.1.1 Механізм формування завідомо неправдивих показань

Формування показань як свідка, так і потерпілого складається з таких етапів, як сприйняття, запам'ятовування та відтворення певної інформації.

Так, сприйняття, насамперед, є діяльністю мислення людини, крізь призму якої кожна людина по-різному може інтерпретувати одні і ті ж самі події, інформацію з огляду на різні способи виховання, звички, стереотипи. Зокрема, на думку одного з підручників з криміналістики, сприйняття залежить, зокрема, від розвитку нервової системи, стану організму, рівня розвитку

людини, від емоційного стану особи, яка сприймає щось. Окрім того, сприйняття залежить як від суб'єктивних чинників (суб'єктивної можливості правильно сприймати дійсність, стану органів відчуття людини), так і від об'єктивних (наприклад, погода, освітлення, тривалість події, за якою спостерігають, умов сприйняття) [93]. Характеризуючи запам'ятовування інформації, варто звернути увагу на вибірковість (запам'ятовується не все, що сприймається, а тільки те, що викликає глибокі переживання чи має істотне значення) [93]. При допиті свідка, потерпілого слід мати на увазі, що ця особа не ставила собі за мету обов'язково запам'ятати факти для викладу їх потім на допиті. Саме ця обставина визначає складність відтворення зафіксованого, уривчастість, неповноту відомостей і деталей події [93].

Показання є не лише фактами, але й судженнями про ці факти, їхня оцінка, що є неминучим компонентом будь-якого показання, формою передавання думки. Судження людини несуть інформацію оцінюючого порядку і можуть мати доказове значення за відсутності у справі визначених кількісних і якісних характеристик фактів, що повідомляються, процесів, подій, явищ. Не мають доказового значення думки, здогадки та припущення щодо цих фактів, що повідомляються свідком чи потерпілим. Звісно, це не може бути підставою для притягнення свідка чи потерпілого до кримінальної відповідальності за завідомо неправдиві показання, якщо навіть інформація (пов'язана з розслідуванням справи) є завідомо неправдивою. Як вірно підкреслює І. О. Габро, потрібно враховувати не уявні показання свідка чи потерпілого, а завідомо неправдиві показання про обставини, що підлягають доведенню по конкретній справі [39, с. 44].

І. О. Габро розуміє під показаннями потерпілого «будь-які повідомлені відомості на основі яких у визначеному чинним законодавством процедурному (процесуальному) порядку, встановлюють наявність чи відсутність у справі фактичних обставин, які мають значення для розслідування кримінальної справи або розгляду кримінальної справи в суді, в тому числі про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного та її взаємовідносини

з ним, в ході допиту в якості потерпілого і зафіксованого з дотриманням установленної процесуальної форми» [39, с. 44].

Характеризуючи завідомо неправдиві показання як основну форму лжесвідчення, слід мати на увазі, що це – вольовий свідомий акт. З точки зору судової психології особа, перед тим, як відтворити неправдиві показання на допиті, повинна прийняти рішення про подання свідомо неправдивих показань, спланувати їхній зміст, прийняти рішення про подання свідомо неправдивих показань визначаючи наступні обставини: дії, що сприймалися, вчинки; оцінка даних дій, вчинків, з точки зору правосвідомості, моралі; наявна думка про особу, яка скоїла дії, вчинки; оцінка значущості своїх показань для долі цієї особи; оцінка значущості своїх показань для своєї долі [60, с. 155].

Поняття свідомої неправди і помилки досліджував О. Я. Переверза. На думку вченого, наука кримінального права дотримується логіко-філософського розуміння неправди і, відповідно, неправдивих показань, як повідомлення особою інформації, що не відповідає дійсності. Лінгвістика під неправдою розуміє навмисне перекручування істини (під неправдивістю – навмисне і ненавмисне перекручування істини), де помилка асоціюється з помилковою думкою. На його думку, в юридичній літературі словосполучення «добросовісна помилка» є тавтологічним. «Стан «омани» розуміється як ненавмисне перекручування істини, правдивість і чесність особи, що помиляється, не піддається сумніву, у зв'язку з чим слово «добросовісне» у цьому словосполученні є зайвим. Словосполучення «ненавмисне перекручення істини» саме і вказує на добросовісність особи. У психології під неправдою розуміють насамперед вольовий акт, пов'язаний із свідомою мовленнєвою діяльністю людини. Реальне перекручування фактів – не визначальна ознака неправди. Такою ознакою є намір суб'єкта. А під помилкою розуміється не усвідомлене людиною явище. Філософський словник пояснює, що неправда – «висловлення, що спотворює дійсне положення речей», і тому «варто розрізняти неправду свідому і ненавмисну (помилка)» [141, с. 4].

У диспозиції ст. 384 КК суб'єктивна сторона вказаного складу кримінального правопорушення сконструйована законодавцем, зокрема, з використанням терміна «завідомість», що виключає можливість застосування відповідної норми КК при встановленні в поведінці винної особи не тільки необережної форми вини, а навіть і непрямого умислу. Цей юридичний термін означає достовірне знання (усвідомлення) суб'єкта злочину про певні обставини, що мають кримінально-правове значення, і наявність на його боці лише прямого умислу [178, с. 122]. З психологічної точки зору, у будь-яких показаннях особи, яку допитують, яка умисно спотворює істину, міститься неправда, яка є умисно створеним продуктом мисленнєвої діяльності людини, яка у перекрученій (повністю або частково) формі відображає дійсність.

Таким чином, завідомість означає, що особі, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК, точно, достеменно відомий факт вини, наявності обставин, які мають значення для справи. Термін, «завідомо» передбачає, що кримінальне правопорушення: 1) може бути вчинений лише з прямим умислом; 2) описує суб'єктивне ставлення суб'єкта злочину до факту правильності/неправильності показань / перекладу / висновку / звіту; 3) означає, що він достеменно знає про те, що його дія несе спотворення правильності й він може притягнутися до кримінальної відповідальності. Лінгвісти висловлюють свою думку щодо вживання поняття «завідомо» у нормативно-правових актах. Так О. Ю. Прадід вважає це калькою з російської та замість цього слова пропонує вживання українського відповідника «свідомо» [160, с. 142]. У цілому вважаємо таку точку зору слушною.

На нашу думку, основними мотивами неправдивості будь-яких свідчень, показань є: мотив збереження та мотив досягнення. Серед них слід розрізняти: 1) внутрішній (виникає в особі як особисте бажання); 2) зовнішній (обумовлений факторами зовнішнього світу, чужою думкою); 3) негативний (уберегти від помилки у майбутньому); 4) позитивний (обумовлений мислеформою «бути краще»); 5) стійкий (формується на основі потреб людини); 6) нестійкий (постійно вимагає підтвердження авторитетної думки з

боку інших). При цьому основними функціями мотивів повідомлення завідомо неправдивих показань є: спонукати до дії (говорити/замовчувати, тобто змушує робити якісь дії; спрямовувати діяльність (визначає вектор направлення дій щодо реалізації своїх умислів); контролювати та підтримувати (здійснюється за рахунок поведінки націленої на досягнення бажаного, так кінцева мета досягається з коригуванням свого руху, з урахуванням досягнення мети та проміжного результату).

Юридична психологія виокремляє вербальні та невербальні реакції осіб, які дають завідомо неправдиві показання. При цьому діагностичними ознаками повідомлення особою, яку допитують, завідомо неправдивої інформації є, насамперед, вербальна поведінка, яка передбачає оцінку безпосереднього значення слів. Вербальні реакції осіб, які виражені: самовільним висловлюванням в двох видах: усному (словесному) висловлюванні та паралінгвістичних сигналах (ключах), що вказують на думки, які приховуються та як саме вимовляються відповіді, особливості мови, відгуки, на задані запитання [137, с. 5–7]. Водночас особи, які дають завідомо неправдиві показання, використовують багато інших способів, щоб донести свої думки, почуття, бажання та прагнення до інших. Ці інші засоби спілкування є невербальними. Невербальні реакції осіб, які виражені відповіддю без слів, є менш контрольованою поведінкою особи, яку допитують. Так, до невербальних аспектів поведінки відносять: фізіологічні реакції (вираз обличчя, скорочення м'язів, розширення або звуження зіниць, тембр, висота та інші вокальні характеристики, швидкість мовлення, інтонація та паузи; спітніння чола, рум'янець на щоках, які проявляються долі секунди, порушення дихання, пересихання в роті); мову тіла (жести і рухи ніг; спрямування погляду в бік або вниз, в простір чи всередину себе, постава, нахил і орієнтація тіла; несвідоме потирання пальцем повіки, вушної раковини; набуття так званих закритих постав - схрещування рук на грудях, зціплення пальців рук; дистанція між людьми у спілкуванні; ритмічні рухи пальців рук, ступні, періодичне човгання на стільці, торкання один одного; обертання різного роду невеликих предметів,

що випадково опинились під рукою, покусання губ, погляд і зорова увага) [137, с. 5–7].

Спілкування з особами, які дають показання відбувається як вербально (за допомогою мови) так і невербально. «Для сприйняття особи вербальне і невербальне спілкування утворює єдине ціле. Треба бути пильним та уважним, щоб винайти ознаки оман та неправдивості» [137, с. 65].

Таким чином, визначення механізму формування неправдивих показань свідка та потерпілого має важливе значення для встановлення ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, оскільки дозволяє відмежувати неправдиві показання від помилкових, що не тягне за собою кримінальну відповідальність.

3.1.2 Кримінально-правові ознаки завідомо неправдивого показання потерпілого або свідка

Аналіз наукової літератури та вироків щодо ст. 384 КК, свідчить, що завідома неправдивість показань свідка чи потерпілого переважно полягає в об'єктивній невідповідності показань реальними фактами, перекручуванні дійсності незалежно від того, чи стосуються ці показання фактичних обставин кримінального правопорушення, особи обвинуваченого або потерпілого, форми вини або наслідків вчиненого кримінального правопорушення (неправдивими вважаються ті показання які не повністю відповідають дійсності або не відповідають їй у певній своїй частині).

На думку О. Г. Шило, «найпоширенішим джерелом доказів, яке використовується в кожному кримінальному провадженні, є показання. На їх основі встановлюються обставини кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню. Нерідко такі обставини встановлюються винятково на підставі показань, в результаті чого ухвалюється судове рішення» [231, с. 152].

В академічному тлумачному словнику слово «показання» є багатозначним та означає «1) дії за значенням показати щось; 2) усний або письмовий виклад

обставин якої-небудь справи; 3) симптоми, ознаки, що вказують на доцільність лікування певними ліками; 4) дані вимірювальних приладів (температури, тиску, погоди і т. ін.)» [144]. Іменник «показання» використовується переважно у формі множини, у сфері кримінального права позначає усний або письмовий виклад обставин справи, у медицині – симптоми та ознаки, у виробничо-технічній сфері – позначення даних приладів. Тобто, як стверджують лінгвістичні дослідження, віддієслівні іменники-пароніми, різняться не лише за значенням, але й сферами вживання [24, с. 129].

У сучасній мові правознавців досить часто можна зустріти вживання слова «покази», що ніяким чином не нівелює значення терміну. Саме «співзвучні слова показання, показник, показ чітко диференціюються у мові та закріплюються у спеціальних сферах вживання, входячи у сталі словосполучення» [24, с. 130]. У сучасній юридичній мовній практиці такі словосполучення, як «показання свідка», «показання потерпілого», «показання», «неправдиві показання», активно функціонують як в кримінальному процесі, так й в усіх галузях права. Як стверджують лінгвісти, усі вони є похідними від дієслова «показувати, показати», яке означає: 1) давати можливість бачити, розглядати, роздивлятися; 2) рухом, жестом, поглядом вказувати на кого-, що-небудь; 3) зображати кого-небудь, наслідуючи мову; 4) робити щось явним, очевидним [24, с. 130]. Натомість термін «показання» означає: а) дію за значенням показати та б) усний або письмовий виклад обставин якої-небудь справи (юридичний термін) [30, с. 1024].

У КПК термін «показання» згадується близько 80 разів. Це показник актуальності та значущості цього поняття в кримінальному процесі та кримінальному праві, що вказує на універсальне значення відповідного терміна. Згідно з . ч. 2 ст. 84 КПК показання, речові докази, документи, висновки експертів є процесуальними джерелами доказів. Тобто показання несуть змістовність доказу [105].

Відповідно ч. 1 ст. 95 КПК показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим,

свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Ч. 2 ст. 95 КПК регламентує право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого. Відповідно до ч. 3 ст. 95 КПК показання даються лише в установленому цим Кодексом порядку. Свідок зобов'язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, а експерт – слідчому судді та суду [105].

Згідно з ч. 1 ст. 63 ЦПК та ч. 1 ст. 77 КАСУ показання свідка визначаються як повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи [85; 223]. Відповідно у вказаних нормативних актах, з огляду на відсутність такого учасника судочинства, як потерпілий, відсутнє й поняття «показання потерпілого».

У науковій літературі показання здебільшого тлумачаться як відомості про факти, які підлягають встановленню у провадженні і мають важливе значення для правильного вирішення справи. Науково-практичний коментар до КК надає визначення «неправдивих» показань, тобто тих, в яких повністю або частково перекручені факти, що мають значення для правильного вирішення справи та утворюють склад цього злочину, якщо вони дані уповноваженій на те собі, у встановленому в законі порядку і належним чином процесуально оформлені [123, с. 825]. Як стверджує колектив авторів одного з посібників з проблем кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, «показання – це фактичні дані (відомості) про обставини, що мають значення для розслідування справи та зафіксовані у відповідному процесуальному документі» [82, с. 68]. Тобто у цьому визначенні підкреслюється важливість їх фіксації у відповідному процесуальному документі з дотриманням установленої процесуальним законодавством форми.

Водночас термін «показання» має здебільшого кримінальне процесуальне значення, про що було вказано вище. Однак чи є показання предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК? Н. Ю. Алексєєва

відзначає, що показання названо власне предметом вказаного складу кримінального правопорушення [20, с. 95]. Хоча на наступних сторінках своєї праці вона характеризує цю ознаку складу кримінального правопорушення як певну інформацію. В окремих навчальних та наукових публікаціях відсутні згадки про те, чи характеризується склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, такою ознакою, як предмет [102, с. 876–878]. М. В. Шепітько виокремлює спеціальну інформативну ознаку предмета складу злочину, передбаченого вказаною статтею, відповідно до якої визнає предметами даного злочину інформацію, що міститься у висновку експерта, звіті про оцінку майна оцінювача, а також показаннях та перекладі, які оформленні у відповідну документовану форму, відповідно до чинного процесуального права [230, с. 46].

Розуміння предмета складу злочину, передбаченого у ст. 384 КК, як інформації, узгоджується з розумінням вказаної ознаки складу кримінального правопорушення як факультативної ознаки об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [121, с. 110].

Проте погодитися з вказаним підходом, відповідно до якого предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, є інформація відповідного змісту, повністю не можемо. З нашої точки зору, таким предметом є все ж завідомо неправдиві показання свідка та / або потерпілого, що містять у собі інформацію, яка має доказове значення. Про це свідчить формулювання диспозиції ч. 1 ст. 384 КК. Як зазначено у ній, введення в оману може мати форму завідомо неправдивого показання свідка, потерпілого, надані суду або іншому уповноваженому органу. Тобто законодавець акцентує увагу на тому, що надаватися повинні саме показання, що містять доказову інформацію. Звісно, відсутність будь-якої інформації

вказує на відсутність самих показань, оскільки показання мисливі лише в інформаційній формі.

Що стосується самої інформації, яка міститься у показаннях свідка, потерпілого, то зазначимо таке.

Показання використовуються у будь-якому виді провадження як джерело доказів, «на їх основі встановлюються обставини кримінального правопорушення, що підлягають доказуванню. Нерідко такі обставини встановлюються винятково на підставі показань, в результаті чого ухвалюється судові рішення» [231, с. 152]. Тобто, показання повинні мати доказове значення у конкретній справі. Інформація, яка не має відношення до справи, яка не стосується предмета доказування та/або ознак складу кримінального правопорушення, що розслідується або справи, яка розглядається, не є показаннями та не повинна враховуватися під час прийняття остаточного рішення (наприклад, під час складання обвинувального акта чи ухвалення вироку судом у кримінальному провадженні).

Отже, **змістовною ознакою показань** як предмета складу кримінального правопорушення є інформаційна, яка передбачає наявність у них значущої інформації, яка стосується обставин справи (кримінального провадження) та має доказове значення.

Водночас предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, можуть бути виключно показання свідка та/або потерпілого. Універсальне значення при цьому мають свідоцькі показання, адже потерпілий виокремлюється виключно як учасник кримінального провадження. При цьому у процесуальних кодексах адресант показань може бути ширшим, ніж стосовно предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Так, показання у кримінальному провадженні можуть даватися підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ч. 1 ст. 95 КПК). Для кримінального ж права в аспекті кримінальної відповідальності за ст. 384 КК значення мають виключно показання свідка та потерпілого.

Як показує практика, найчастіше вирoki за цією статтею виносяться щодо потерпілих, які надають завідомо неправдиві показання. Тому, суд використовує такі формулювання в ухвалах: «за давання завідомо неправдивих показань, достовірно знаючи про невчинення відносно неї злочину», «у завідомо неправдивому показанні потерпілого під час провадження досудового розслідування», «завідомо неправдиве показання потерпілого органу, що здійснює досудове розслідування, поєднане з обвинуваченням утяжкому злочині, вчинене з корисливих мотивів», «завідомо неправдиве показання потерпілого, надані органу, що здійснює досудове розслідування» [40, с. 71].

Як передбачено у ЦПК, одним із видів доказів, тобто даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи, є показання свідків (ст. 76). Показань для інших учасників процесу у цьому Кодексі не передбачено. Схоже положення міститься у ст. 72 КАСУ [85], у ст. 73 ГПК [51].

Необхідно зауважити, що найбільш дискусійним є питання введення суду в оману шляхом давання завідомо неправдивих показань свідком, зокрема, можливості застосування кримінальної відповідальності в контексті застосування ст. 93 ЦПК, відповідно до якої передбачається можливість письмового опитування учасників справи як свідків. «Тобто, в процесі подання першої заяви по суті справи один з учасників може поставити письмові запитання іншому учаснику справи щодо обставин, що мають значення для з'ясування обставин справи. Відповідно, даний учасник в процесі надання відповідей на питання набуває статусу свідка (або до нього прирівнюється) і відповідно стає спеціальним суб'єктом в розумінні ч. 1 ст. 384 КК. На цю особу покладається обов'язок дати письмову відповідь на питання у формі заяви свідка та підтвердити свою обізнаність зі змістом закону про кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань, що з одного боку узгоджується з ч. 4 ст. 43 ЦПК, а з іншої в певній мірі суперечить положенням

ст. 92 ЦПК, згідно з якою сторони, треті особи та їх представники можуть бути допитані як свідки тільки за їх згодою» [45, с. 71–72]. У зв'язку з цим, виникає ряд проблем, що можуть ускладнювати кваліфікацію. Зокрема, важливою умовою складу цього злочину є прояв суб'єктивної сторони у формі умислу, що виражається у «завідомості» надання неправдивих показань. Фахівці кримінального права достатньо одностайні у питанні складності доведення цього елементу та обов'язковості попередження у встановленому порядку про кримінальну відповідальність за введення суду в оману шляхом дачі неправдивих показань, а також стосовно того, що відсутність такого попередження виключає застосування кримінальної відповідальності [84, с. 5]. Згідно із ч. 5 та ч. 6 ст. 230 ЦПК перед допитом свідка в усному порядку обов'язок попередження про кримінальну відповідальність покладається на головуючого, при цьому свідок підписує розписку, яка приєднується до справи [223]. Як передбачено у ст. 93 ЦПК, хоча учасник і констатує свою обізнаність з законом про кримінальну відповідальність, втім нормами статті не визначено процесуальний порядок попередження про кримінальну відповідальність учасника, що письмово опитується як свідок, що значно ускладнює доведення наявного складу злочину згідно з ч. 1 ст. 384 КК. «Крім того, така неоднаковість підходів до усного та письмового опитування учасників справи як свідків може викликати у майбутньому питання щодо дискримінаційності положень ст. 93 ЦПК. Отже, дане питання потребує подальших досліджень і обговорень для удосконалення чинного законодавства. Зокрема, для забезпечення ефективності застосування кримінальної відповідальності за введення суду в оману за ч. 1 ст. 384 КК вбачається за необхідне на законодавчому рівні конкретизувати процесуальний порядок письмового опитування учасників справи як свідків в порядку ст. 93 ЦПК, в тому числі, в частині попередження про кримінальну відповідальність та документального підтвердження такого попередження, а також узгодити норми ст. 93 ЦПК з іншими його положеннями та ч. 1 ст. 384 КК» [45, с. 72].

У КУпАП не міститься норм про показання потерпілих та свідків. Водночас до осіб, які беруть участь у провадженні про адміністративне правопорушення (глава 21) такі особи передбачені (статті 269, 272). У ст. 251 КУпАП визначається, що доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані, зокрема, встановлюються поясненнями потерпілих, свідків, висновком експерта [86]. Як передбачено у ч. 2 ст. 272 КУпАП, свідок зобов'язаний з'явитися на виклик органу (посадової особи), у провадженні якого перебуває справа, дати *правдиві* (виділено нами – Ю.Г.) пояснення, повідомити все відоме йому по справі і відповісти на поставлені запитання. Хоча для потерпілого у справі про адміністративне правопорушення такі обов'язки не передбачені, згідно з ч. 3 ст. 269 КУпАП потерпілого може бути опитано як свідка відповідно до ст. 272 цього Кодексу [86].

Відповідно у КУпАП відсутні положення про те, що свідок та потерпілий попереджаються про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань. Вказане дає підставу окремим науковцям стверджувати, що з кола суб'єктів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, виключаються свідок, потерпілий, експерт, перекладач, які беруть участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення [102, с. 1049]. Водночас Н. Ю. Алексєєва не погоджується з такою точкою зору та, мотивуючи таку незгоду, посилається на рішення ЄСПЛ, відповідно до яких окремі справи про адміністративні правопорушення належать за своєю суттю з огляду, зокрема, на правообмеження, стягнення, що можуть бути накладені на особу, до кримінального провадження. На її думку, «свідок, експерт, перекладач у провадженні у справі про адміністративні правопорушення є суб'єктом злочинів проти правосуддя, що розглядаються у цій праці» [20, с. 132–134].

На нашу думку, більш обґрунтованим вбачається перший з вказаних підходів, ураховуючи таке.

По-перше, предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, названо показання свідка, потерпілого, проте, як було зазначено вище, свідки та потерпілі у справах про адміністративні правопорушення надають не показання, а пояснення, які, вочевидь, не можна ототожнювати з показаннями. Адже в інших процесуальних кодексах одночасно з показаннями передбачається надання учасниками провадження пояснень. Наприклад, згідно з ч. 8 ст. 95 КПК сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою *пояснення, які не є джерелом доказів* (виділено нами Ю.Г.), крім випадків, передбачених цим Кодексом. Отже, пояснення учасників кримінального провадження не є джерелом доказів та не володіють такою ознакою, яку ми виокремлювали вище, як обов'язкова наявність доказової інформації.

По-друге, рішення ЄСПЛ, на які посилається Н. Ю. Алексєєва, стосуються обмеженої кількості адміністративних правопорушень. Та й навіть під час розгляду таких справ (наприклад, у провадженнях про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією), навряд чи доцільно стверджувати про можливість притягнення до кримінальної відповідальності свідка, потерпілого, експерта, перекладача за надання ними пояснень щодо обставин учинення такого правопорушення та інших обставин справи.

По-третє, у жодному з проаналізованих нами вироках особа не притягалася до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК за давання неправдивих пояснень у провадженнях про адміністративні правопорушення.

З огляду на викладене доходимо висновку, що свідок, потерпілий, експерт, перекладач не є суб'єктами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК.

Як зазначалося вище, доказами у кримінальному провадженні є показання підозрюваного та обвинуваченого. Однак у завідомо неправдиві показання таких учасників кримінального провадження не можуть бути предметом введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Ставлення до цього у вчених-криміналістів є різним.

Наприклад, на думку Ю. О. Чугаєнка, не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за давання завідомо неправдивих показань обвинувачений, підозрюваний [226, с. 27]. Аналогічна точка зору має місце у працях й інших учених [102, с. 1073; 230, с. 114]. Водночас, як нами зазначалося вище, з характеристики проєкту КК вбачається, що його розробники пропонують передбачити кримінальну відповідальність у ст. 8.2.11. «Неправдиві показання» підозрюваного та обвинуваченого, якщо така особа обмовила іншу особу у вчиненні злочину. В усіх інших випадках підозрюваний та обвинувачений до кримінальної відповідальності не притягатиметься [177].

На думку І. Я. Фойницького, особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, найбільше зацікавлена в тому, щоб приховати істину [214, с. 261]. З огляду на положення ст. 63 Конституції України, в якій передбачено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [88]. У 2 ст. 18 КПК, ґрунтуючись на вказаному конституційному положенні, закріплено, що кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права. Аналогічні положення закріплено у ст. 42 КПК, яка визначає правовий статус підозрюваного, обвинуваченого як сторони захисту у кримінальному провадженні [105].

В. В. Рогальська вважає, що підозрюваний, обвинувачений мають право надавати неправдиві показання [190, с. 54]. Вказане право разом з іншими ця дослідниця відносить до «*favor defensionis*» – «сприяння захисту». На думку Б. І. Яворського, «*favor defensionis*» є необхідною умовою забезпечення функціонування засади змагальності у кримінальному судочинстві, окремим

інститутом кримінального процесу, змістом якого є система правових норм та правоположень, що впливають з них, що покликані компенсувати відсутність у сторони захисту (підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, їх захисника та законного представника) тих прав, якими наділені суб'єкти владних повноважень зі сторони обвинувачення, і за допомогою яких забезпечується в цілому функціонування засади змагальності у кримінальному судочинстві [235, с. 27–28]. Схожий підхід до розуміння «*favor defensionis*» у кримінальному провадженні відображено у працях інших дослідників, зокрема, С. П. Кучевської [109, с. 18-25], О. В. Малахової [115, с. 89], В. О. Попелюшка [145, с. 307–309].

Як впливає з аналізу ст. 8.2.11 проєкту КК, у ній визначено межу кримінальної відповідальності підозрюваного, обвинуваченого за надання неправдивих показань. Адже відповідно до положень вказаної статті пропонується передбачити кримінальну відповідальність підозрюваного та обвинуваченого, якщо така особа обмовила іншу особу у вчиненні злочину. Під обмовою загалом розуміється «показання обвинуваченого, в кому він умисно, неправдиво викриває інших осіб у співучасті або самотійному вчиненні злочину, незалежно від факту визнання чи заперечення ним власної вини» [56, с. 23]. На думку С. П. Кучевської та Б. І. Яворського, право на неправдиві показання, в тому числі повідомлення про вчинення злочину іншою особою, входить до *favor defensionis*. Проте це право не може бути безмежним і не може бути кримінально караним за наявності двох обов'язкових умов: 1) суб'єктом, який повідомляє може бути тільки підозрюваний (обвинувачений, засуджений, виправданий); 2) коло обставин, які повідомляються зазначеними суб'єктами – це обставини, які охоплюються підозрою у вчиненні злочину [109, с. 85].

Водночас процесуалісти висловлюють й інший підхід, що, зрештою, відображений у проєкті КК. Суть його пролягає в тому, що обвинувачений вправі, з метою власного захисту або мовчати, або давати показання у такий спосіб, щоб з очевидністю не порушувати права інших осіб. У разі завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, обвинувачений,

підозрюваний у такому випадку посягає не лише на інтереси правосуддя, а й на права особистості. Відповідно, такі дії осіб, хоча і вчинені як інструмент свого захисту, вони все ж не можуть розглядатися як допустимі.

На нашу думку, зважаючи на такий аспект засади змагальності у кримінальному провадженні, як «*favor defensionis*» (сприяння захисту), а також з огляду на правовий статус підозрюваного та обвинуваченого, передбаченого у КПК, не вважаємо за доцільне передбачати кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання таких учасників кримінального провадження.

Адресат завідомо неправдивих показань свідка та потерпілого чітко визначений у ст. 384 КК. Як зазначено у ній, такі показання повинні надаватися органу, який здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, ВРП, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ.

Під органом, який здійснює досудове розслідування розуміється орган, що здійснює досудове слідство і дізнання, а саме слідчі підрозділи органів НП, органів безпеки, органів ДБР, підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю НАБУ, підрозділ детективів органів БЕБ (ч. 1 ст. 38 КК). Орган досудового розслідування одержує охарактеризовані вище показання свідка та потерпілого. Вказаний адресант, відповідно, може мати місце виключно у кримінальному провадженні.

Наступний адресант завідомо неправдивих показань свідка або потерпілого – це орган, який здійснює виконавче провадження. Учасники виконавчого провадження передбачаються у ч. 1 ст. 14 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII «Про виконавче провадження», до яких віднесено виконавця, сторони, представників сторін, прокурора, експерта, спеціаліста, перекладача, суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання, особу, права інтелектуальної власності яких порушені, - за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна на підставі статей 176, 177, 229 КК, ст. 51-2 КУпАП [86]. Таким чином, ні потерпілий, ні свідок до учасників виконавчого провадження не належать, а тому й немислиме введення в оману

орган, що здійснює виконавче провадження, у формі надання завідомо неправдивих показань. Учасниками виконавчого провадження з переліку осіб, перерахованих у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК, є експерт, спеціаліст та оцінювач. Лише введення ними в оману може мати місце на етапі виконавчого провадження. Хоча з формулювання вказаної диспозиції в аспекті відповідальності оцінювача вбачається, що законодавець не конкретизував, що введення ним в оману орган, який здійснює виконавче провадження, у формі завідомо неправдивого звіту оцінювача про оцінку майна, може мати місце виключно на етапі виконавчого провадження. Вважаємо це недоліком законодавчої техніки формулювання диспозиції ч. 1 ст. 384 КК, який потребує виправлення (з урахуванням доцільності/недоцільності збереження такої форми введення в оману, що визначатиметься далі).

Надання завідомо неправдивих показань свідком та потерпілим ВРП передбачає наявність такого адресанта, як ВРП, Як зазначалося у підрозділі 1.2, у Регламенті ВРП відсутня згадка про таких учасників розгляду справ вказаним органом, як свідок та потерпілий. Не належать до них також експерт, спеціаліст, перекладач [181]. З огляду на викладене немислимі й завідомо неправдиві показання свідка та перекладача, що адресуються ВРП. Вважаємо це недоліком формулювання, а також змістовною вадою диспозиції ч. 1 ст. 384 КК є вказівка на можливість учинення лжесвідчення ВРП, що потребує коригування законодавцем. Аналогічні зауваги стосуються й встановлення кримінальної відповідальності за надання завідомо неправдивих показань тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії ВРУ. Регламент ВРУ, затверджений Законом України від 10.02.2010 № 1861-VI, не містить згадки на свідка та потерпілого [182]. Не передбачено й можливості залучення до роботи вказаних комісій експерта, спеціаліста та перекладача. Тому й, як і в попередньому випадку, з диспозиції ч. 1 ст. 384 КК доцільно вилучити вказівку на тимчасову слідчу чи спеціальну тимчасову слідчу комісію ВРУ.

Водночас, як було встановлено у підрозділі 1.2, під час здійснення конституційного провадження його учасником є свідок (§ 67). Як передбачено у

ньому, Секретар Колегії на засіданні Колегії, головуєчий на засіданні чи пленарному засіданні Сенату або Великої палати попереджає свідка про передбачену законом відповідальність за невиконання законних вимог відповідно Судді, Колегії, Сенату, Великої палати, за завідомо неправдиве показання, відмову без поважної причини від давання показань [183]. Окрім того, учасниками конституційного провадження визнаються експерт, спеціаліст та перекладач. Так, згідно з ч. 7 § 63 Регламенту КСУ секретар Колегії на засіданні Колегії, головуєчий на засіданні чи пленарному засіданні Сенату, Великої палати попереджають експерта про передбачену законом відповідальність за невиконання законних вимог Судді, Колегії, Сенату, Великої палати, відмову без поважних причин дати висновок. Як передбачено у ч. 7 § 65, секретар Колегії на засіданні Колегії, головуєчий на засіданні чи пленарному засіданні Сенату або Великої палати попереджає спеціаліста про передбачену законом відповідальність за невиконання законних вимог відповідно Судді, Колегії, Сенату, Великої палати. Відповідно до ч. 6 § 65 Регламенту КСУ, за завідомо неправильний переклад перекладач несе кримінальну відповідальність [183].

КСУ Згідно з Законом України «Про Конституційний Суд України» є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [171]. КСУ України, відповідно, відсутній у системі судів України, яка визначена у ч. 3 ст. 17 Закону України від 02.06.2016 № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» [175]. З огляду на викладене, вказівка у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК на такого адресанта завідомо неправдивого повідомлення, а також надання інших доказів, як суд, не охоплює здійснення конституційного провадження у КСУ. Про це йшлося вище, у підрозділі 1.2 цієї праці. Пропонуємо внести коригування у диспозицію

ч. 1 ст. 384 КК шляхом вказівки на конституційне провадження, під час якого допустиме введення в оману, або на такого адресанта, як КСУ.

Отже, з урахуванням наведеного вважаємо за доцільне запропонувати для подальшого коригування підстави кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу встановлювати залежність між наявністю / відсутністю у процесуальних кодексах, а також в інших нормативно-правових актах процедурного характеру норм про таких учасників проваджень, як свідок, потерпілий, спеціаліст, експерт, перекладач, оцінювач), й описанням ознак складу введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (зокрема, обстановки вчинення кримінального правопорушення).

Суспільно небезпечне діяння, яке є формою введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, полягає у *наданні завідомо неправдивих показань свідком або перекладачем* названим у диспозиції ч. 1 ст. 384 КК адресатам. На думку М. В. Шепітька відповідні діяння можуть бути вчинені як шляхом активної дії, так і змішаного діяння, маючи на увазі під останнім надання завідомо неправдивих показань через замовчування правди або надання правдивої інформації з частковим замовчуванням іншої правдивої інформації [230, с. 108–109]. Н. Ю. Алексєєва підтримує вказаний підхід, обґрунтовуючи його, насамперед, формулюванням диспозиції ч. 1 ст. 384 КК, вказуючи, що «законодавець описує ці діяння як «завідомо неправдиве показання», «завідомо неправдивий висновок», «завідомо неправильний переклад», а не «давання завідомо неправдивого показання», «давання завідомо неправдивого висновку», «здійснення завідомо неправильного перекладу». Якби у диспозиції ст. 384 КК були використані саме ці формулювання, це б означало, що відповідний злочин міг би полягати лише у повідомленні уповноваженому органу держави неправдивої чи неправильної інформації» [20, с. 116].

Водночас, на думку В. І. Тютюгіна, злочин, передбачений ст. 384 КК, може бути вчинений лише шляхом активної поведінки – дії. При цьому невчинення вказаних дій, що може виражатися у повному чи частковому

замовчуванні яких-небудь фактів та обставин, не може кваліфікуватися за ст. 384 КК, оскільки є бездіяльністю і є однією з форм відмови від давання показань (ст. 385 КК) [102, с. 1047].

Надання завідомо неправдивих показань, може здійснюватися різними способами. Зокрема, викладання вигаданої інформації про факти, перекручування справжньої інформації про факти, заперечення інформації про факти або її підміна, обмовою чи само обмовою, замовчування інформації про важливі для розгляду справи факти (наприклад, заявою неправдивого алібі; обмовою або самообмовою; компрометацією потерпілого; виправданням винного і звинувачення невинного).

Як зазначалося вище, свідок та потерпілий мають бути попереджені про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань. Цей факт має фіксуватися або у процесуальних документах, або у матеріалах справи повинна бути розписка про обізнаність свідка, потерпілого про це.

Таким чином, під **завідомо неправдивими показаннями** свідка чи потерпілого слід розуміти будь-які повідомлені повністю або частково спотворені (викривлені) відомості (інформація) в усній чи письмовій формі, які є доказами, на основі яких у визначеному чинним законодавством процедурному (процесуальному) порядку, встановлюють наявність або відсутність у справі фактичних обставин, які мають значення для розслідування та судового розгляду.

3.2 Складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку експерта

Судовий експерт є одним із важливих учасників судочинства (провадження). «Особливою рисою судового експерта (як суб'єкта процесуальної діяльності) є те, що він не є стороною процесу і немає вмотивованої заінтересованості в кінцевому результаті вирішення цивільної справи на користь однієї із сторін у конкретній (визначеній) справі, оскільки

його функцією (головним обов'язком) відповідно до законодавства України (у цьому напрямі) є провести повне дослідження і надати належний (обґрунтований, об'єктивний) письмовий експертний висновок (за поставленими перед ним запитаннями), який (тобто висновок експерта) є самостійним (окремим) джерелом доказів у суді» [69, с. 3002]. «Правовий статус експерта підпорядкований меті судового процесу та складається з його компетенції, визначеної процесуальними обов'язками, правами й правовими гарантіями належної реалізації ним своїх прав й обов'язків, а також його незалежності» [180]. На думку В. М. Васильєва, експерт не є стороною процесу, не має особистої юридичної зацікавленості у розв'язанні справи, а тому його участь у процесі зумовлена не правами, а обов'язком дати об'єктивний висновок з поставленого перед ним питання [27, с. 124].

Відповідно ч. 1 ст. 69 КПК експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [105]. Згідно з ч. 1 ст. 72 ЦПК, експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи [223]. Такі ж положення передбачено у ч. 1 ст. 69 ГПК [51], ч. 1 ст. 68 КАС [85].

Окремі процесуальні кодекси передбачають такий окремий вид учасників судочинства, як експерт з питань права (ч. 1 ст. 65 ЦПК, ст. 70 ГПК, ст. 69 КАСУ) [51; 85; 223]. Згідно з ч. 1 ст. 73 ЦПК як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом [223].

Як передбачено у статтях 114 ЦПК, 108 ГПК, 112 КАСУ, учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права щодо:

1) застосування аналогії закону чи аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. При цьому Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи [51; 85; 223]. Згідно зі статтями 115 ЦПК, 109 ГПК, 113 КАСУ висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Суд може посилатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань [51; 85; 223].

Таким чином, «кінцева мета дослідження експерта з питань права – надання консультаційної допомоги в формуванні внутрішнього переконання суду (судді) для прийняття обґрунтованого процесуального рішення. Слід звернути увагу, що мета залучення експерта з питань права збігається з функцією надання консультацій спеціалістом (ст. 74 ЦПК, ст. 70 КАС; ст. 71 ГПК) [51; 85; 223]. Як і висновок експерта з питань права консультації спеціаліста у всіх видах судочинства не мають доказового значення» [233, с. 482]. Такий учасник провадження (судочинства), як експерт з питань права, не передбачений в інших процесуальних кодексах та в інших процедурних нормативно-правових актах. Йдеться, зокрема, про КПК.

З огляду на викладене, а також зважаючи на те, що у вказаних процесуальних кодексах висновку експерта з питань права надається недоказове значення, а сама роль такого експерта зводиться до надання консультацій з питань права, а також ураховуючи те, що не всі процесуальні кодекси та процедурні нормативно-правові акти виокремлюють такого учасника судочинства (провадження), доходимо висновку, що експерт з питань права не є суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК.

Експерт як учасник судочинства (провадження) має процесуальний статус, який окрім процесуальних прав і обов'язків включає юридичну відповідальність, про наявність якої зазначають процесуальні кодекси. Наприклад, згідно зі ст. 70 КПК, ст. 14 Закону України «Про судову експертизу», п. 2.4. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, експерт за невиконання своїх обов'язків може бути притягнутий до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності [83; 105; 173]. На думку А. В. Дудича, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання ним своїх обов'язків є невід'ємним елементом процесуального статусу експерта та важливим засобом забезпечення законності й дисципліни в системі судово-експертної діяльності. Відповідальність об'єднує всі інші елементи процесуального статусу експерта [57, с.133].

Судова експертиза є, по-перше, професійним дослідженням, що провадиться із застосуванням спеціальних знань з боку компетентних осіб (експертів) та спрямоване на вирішення певних питань; по-друге, здійснюється у передбаченій законом формі: а) лише експертом; б) за рішенням відповідного органу або особи; по-третє, під час здійснення експертизи відбувається дослідження різних об'єктів, явищ і процесів, які містять доказову інформацію; по-четверте, експертиза спрямована на з'ясування обставин, що мають значення для справи [35, с. 23–24; 204, с. 465].

Як зазначається у науковій літературі, експертиза у конкретному судочинстві (провадженні) призначається у разі, коли для вирішення певних питань потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Вона проводиться експертом – особою, досвідченою у певній спеціальній галузі (галузях) знань; таке дослідження має самостійний характер; законом встановлена особлива процесуальна форма залучення експерта та експертного дослідження; результати експертизи оформлюються висновком експерта [202]. До спеціальних пізнань належать, зокрема, знання у певній галузі науки, техніки, мистецтві або ремеслі та інших окремих сферах людської діяльності.

Спеціальні пізнання у відповідній галузі діяльності визначаються предметом експертизи [202].

Відповідно п. 1 ст. 242 КПК експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Тобто метою проведення експертизи є з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [105].

Наприклад, «в адміністративному суді під час розгляду адміністративних проваджень можуть призначатися наступні види криміналістичних експертиз: почеркознавча, лінгвістична експертиза мовлення, технічна експертиза документів, матеріалів, речовин та виробів...; біологічна» [49, с. 81].

Відповідно до чинних процесуальних кодексів, висновком експерта вважається докладний опис проведених експертом досліджень, складений у порядку, визначеному законодавством, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові (ч. 1 ст. 101 КПК) [105]. Схожі визначення передбачено й в інших процесуальних кодексах (ч. 1 ст. 102 ЦПК, ч. 1 ст. 98 ГПК, ч. 1 ст. 101 КАСУ) [51; 85; 223]. Висновок загалом є підсумком діяльності цього учасника судочинства (провадження), результатом його дослідження. Експертний висновок – це документ, який складається відповідно до вимог закону, у якому викладаються фактичні дані та висновки, отримані в процесі дослідження, з досліджуваних питань [35, с. 23–24; 204, с. 466].

Порядок залучення експерта як учасника судочинства (провадження) регламентовано чинним процесуальним законодавством України. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 243 КПК експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження, а також слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та

порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової [105].

Аналіз чинного законодавства та наукової літератури, яка відображає спеціальні дослідження про можливі форми і засоби застосування спеціальних знань дає можливість зробити висновок, що неправдивий висновок експерта може стосуватися обставин та фактів, які мають значення у кримінальному, цивільному, адміністративному, господарському судочинстві для встановлення істини у справі [35, с. 23–24]. Неправдивість експертного висновку полягає в унесенні до нього таких даних, що не відповідають дійсності й стосуються або окремих питань справи, або всієї її загалом [82, с. 76–77]. Зокрема, висновок експерта є неправдивим, якщо в ньому підмінено об'єкти експертного дослідження, змінене ідентифікаційне поле об'єкта, що досліджується, неправильно викладено фактичні дані або має місце їх пряме заперечення чи вони завідомо неправильно оцінені експертом.

Як зазначається в усіх процесуальних кодексах та процедурних нормативно-правових актах, експерт за надання завідомо неправдивого висновку притягається до відповідальності, встановленої законом. «Діяльність експерта як учасника кримінального провадження вимагає від нього підвищеної відповідальності за свої дії. Можливість притягнення експерта до різних видів відповідальності зумовлена також тим, що невиконання чи неналежне виконання ним своїх професійних обов'язків не завжди є умисним і свідомим, а зумовлене суб'єктивними чи об'єктивними факторами. Тому водночас із кримінальною (найсуворішою) відповідальністю щодо експерта передбачена процесуальна, дисциплінарна й інші менш суворі види відповідальності. Крім учинення умисних кримінально-караних дій, експерт може не виконати чи неналежно виконати свої обов'язки, за що буде притягатись до інших видів відповідальності» [57, с. 136].

Завідомо неправдивий висновок експерта як предмет складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, повинен

характеризуватися рядом істотних ознак. Перша ознака виокремлюється з урахуванням того, що висновок експерта визнається процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 384 КПК) [105] чи засобом установлення доказів (ч. 2 ст. 76 ЦПК, ч. 2 ст. 73 ГПК, ч. 2 ст. 72 КАС, ст. 251 КУпАП) [51; 85; 86; 223].

Так, на думку М. В. Шепітька, «законодавець у ст. 384 КК надав інформації обов'язковий матеріальний вираз – «висновок», «звіт». «Показання» та «переклад» отримують закріплення на документованих носіях відповідно до чинного процесуального законодавства. Виокремлення ознаки документальності зумовлено тим, що предмети, про які йдеться в диспозиції ст. 384 КК, мають усі ознаки документа. Незакріплення показання, висновку, перекладу, звіту в документованій формі – тягне за собою втрату предметних властивостей такої інформації. Слід вести мову про наявність такої спеціальної ознаки як відповідність дійсності, що пов'язана із «правдивістю» та «правильністю», на які вказує диспозиція. Крім того, предмет злочину, що розглядається, спрямований на отримання доказового характеру, а разом із цим на встановлення об'єктивної істини у справі під час здійснення правосуддя» [230, с. 7–8].

Характеризуючи висновок експерта як процесуальне джерело доказів у кримінальному провадженні, А. Р. Воробчак пропонує таку систему процесуальних властивостей і характеристик висновку експерта, як їх належність, допустимість, достовірність і достатність. На його думку, «належність висновку експерта являє собою його процесуальну властивість, що, по-перше, відображає зв'язок між відображеними у ньому фактичними даними й обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та/або мають значення для нього, а, по-друге, підлягає встановленню з урахуванням кола запитань, поставлених перед експертом, і проведенням експертизи на основі наданих експерту матеріалів кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження. Допустимість висновку експерта являє собою процесуальну властивість, яка відображає його відповідність закріпленим нормами КПК вимогам щодо отримання висновку

експерта належним суб'єктом, з належного джерела 180 та з додержанням визначеного законом порядку його отримання. ... Достовірність висновку експерта являє собою процесуальну характеристику, яка відображає придатність їх змісту встановлювати із високим ступенем ймовірності факти та обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. До числа умов оцінки висновку експерта з точки зору його достовірності належать: 1) компетентність експерта та його об'єктивність; 2) достатність і достовірність матеріалів, наданих експерту для проведення дослідження; 3) наукова обґрунтованість обраної ним методики дослідження та її застосовність до фактів кримінального провадження; 4) повнота проведеного експертом дослідження; 5) достовірність змісту висновку експерта. Достатність відображає кількісну та якісну характеристику сукупності наявних доказів. Кількісна характеристика свідчить про встановлення або спростування одного й того самого факту або обставини, що підлягають доказуванню, за допомогою декількох доказів. Якісна характеристика вказує на їх якісну визначеність і системність, що забезпечують можливість обґрунтування процесуального рішення, яке підлягає ухваленню» [37, с. 179–180].

Наприклад, згідно з вироком Луцького міськрайонного суду Волинської області від 09.12.2016 у справі №165/108/16-к (кримінальне провадження №1-кп/161/199/16) завідомо неправдивий висновок було надано лікарем, судово-медичним експертом. Як зазначається у цьому вирокі, цей експерт склав для надання та надав висновок, шляхом умисного внесення завідомо неправдивих відомостей про проведення судово-медичної експертизи з дослідження трупа, хоча така не проводилася, про що було достовірно відомо експерту, оскільки судово-медична експертиза була проведена ним за матеріалами кримінальної справи. Вказаний висновок експерта був виданий ОСОБА_1, долучений до матеріалів кримінальної справи №53-027-11 за обвинуваченням ОСОБА_6 за ч. 2 ст. 286 КК і використаний як доказ. Проте у вирокі було констатовано, що стороною обвинувачення під час судового розгляду не доведено, що обвинувачений ОСОБА_1 склав і видав завідомо

підроблений офіційний документ, а також завідомо неправдивий висновок експерта під час досудового розслідування за обвинуваченням у тяжкому злочині, про що зазначено в обвинувальному акті. Із урахуванням наведеного, суд вироком від 09.12.2016 визнав ОСОБА_1 у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 358 і ч. 2 ст. 384 КК та виправдав його на підставі ч. 1 п. 3 ст. 373 КПК [34].

На нашу думку, доказовість як властивість висновку експерта та завідомо неправдивого висновку експерта, предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, характерна не для всіх видів судочинства (проваджень). Про доказовість ми можемо вести мову виключно у тих випадках, коли процесуальне законодавство України вказує на висновок експерта як процесуальне джерело доказів або засіб отримання доказової інформації. А це кримінальне провадження, цивільне, господарське, адміністративне судочинство, а також провадження у справах про адміністративні правопорушення. У разі складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку експерта у вказаних вище видах судочинства (проваджень) завідомо неправдивого висновку експерта вказаний висновок не повинен характеризуватися властивостями належності, допустимості, достовірності та достатності, про які йшлося вище.

Водночас дещо відмінне значення має висновок експерта має у виконавчому провадженні. Якщо проаналізувати положення Закону України «Про виконавче провадження», то з нього вбачається, що у виконавчому провадженні фактично спеціальні знання виконавцем (державним чи приватним) можуть використовуватися у трьох формах, а саме як знання оцінювача, експерта та спеціаліста. Практично в усіх статтях цього Закону, що містять згадку про використання фахівців зі спеціальними знаннями у виконавчому провадженні, фактично детально не описують, у чому саме проявляється їхня роль. Водночас, очевидно, що експерт, спеціаліст та оцінювач – це різні учасники у виконавчому провадженні, а тому їх підсумкові документи є відмінними. Якщо брати до уваги експерта та оцінювача, то про

відмінність між ними у межах виконавчого провадження йтиметься й далі (підрозділ 3.5). Зауважимо лиш таке.

Очевидно, якщо мова йде про оцінку майна, то оцінювач має дати відповідь на запитання про те, скільки коштує майно боржника, а експертиза, яка, вочевидь, також повинна стосуватися майна боржника, може відповісти на значно ширше коло питань, що ставляться перед експертом. Наприклад, експерт, оцінюючи нерухомість боржника, може, зокрема, шляхом експертної оцінки визначити, які фізичні особливості має нерухомість боржника, шкоду, заподіяну майну, придатність майна до використання для тих чи інших цілей. Окрім того, оцінку майна здійснює оцінювач, а експертизу – експерт. У першому випадку оцінювач діє на підставі Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність», а контроль за його діяльністю здійснює Фонд державного майна України...». Експерт же керується у своїй діяльності, насамперед, Законом України «Про судову експертизу», нагляд і контроль за його діяльністю здійснює Міністерство юстиції України.

З огляду на викладене завідомо неправдивий висновок може скласти для надання або надати експерт у виконавчому провадженні. Проте він не має доказового значення. А тому виокремлювати таку загальну ознаку завідомо неправдивого висновку експерта, як його доказовість, немає підстав.

Завідомо неправдивий висновок експерта слід відрізнити від помилкового висновку, за складання для надання чи надання якого кримінальна відповідальність не передбачена. «Помилковість висновку є наслідком недбалого ставлення судового експерта до своїх обов'язків, що виражається в поверховому дослідженні й недбалості експерта, неправильній оцінці результатів дослідження» [57, с. 134]. Помилкові висновки зустрічаються в експертній практиці під час неправильної оцінки отриманих результатів недостатньому досвіду практичної роботи, теоретичних знань [57, с. 134]. «Якщо експерт у результаті дослідження приходять до неправильного висновку внаслідок наукової невідповідності, незначного практичного досвіду,

некомпетентності, неухважності, неповноти дослідження, спірних наукових положень, помилкового аналізу, до нього можуть бути застосовані заходи дисциплінарного впливу» [57, с.134]. Як справедливо зазначає А. В. Дудич, експертна помилка відрізняється від завідомо неправдивого висновку експерта тим, що помилка – це результат неправильних міркувань чи дій експерта, а не свідомих, як це має місце при завідомо неправдивому висновку [57, с. 134].

Чинним процесуальним законодавством України передбачено процедуру виклику експерта до суду. Так, за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або за власною ініціативою суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку (ч. 1 ст. 356 КПК), де головуєчий попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку. Також суд має право призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження (ч. 4 ст. 356 КПК).

Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку (ч. 3 ст. 356 КПК).

Відповідно до ч. 2 ст. 356 КПК експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони обвинувачення, першою допитує сторона обвинувачення, а експерта, який проводив експертизу за зверненням сторони захисту, - сторона захисту. Після цього експерту можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та законними представниками, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також головуєчим та суддями.

Тобто кожна сторона має право звернутися до судді з клопотанням про виклик експерта в судове засідання для допиту та роз'яснення експертного висновку. А експерт під час відповідей, відповідно до ч. 3 ст.356 КПК, має право користуватися своїми письмовими та іншими матеріалами, які використовувалися під час експертного дослідження.

Одним із основних способів перевірки висновку експерта є допит експерта, метою якого названо для роз'яснення чи доповнення його висновку (ч. 7 ст. 101, ч. 1 ст. 356 КПК). Згідно з ч. 3 ст. 356 КПК 3. експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку [105]. Ураховуючи таке важливе значення допиту експерта, підтримуємо пропозицію тих науковців, які вважають за доцільне передбачити у ст. 384 КК кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання експерта (наприклад, А.Р. Воробчак [37, с. 126]). Як зазначалося у підрозділі 1.3 дисертації, вказана форма введення в оману суду передбачається і в законодавстві окремих зарубіжних держав (наприклад, КК Грузії, Киргизії).

«Висновок експерта є вагомим джерелом доказів та містить фактичні дані, які встановлюються експертом в процесі дослідження матеріалів кримінального провадження. Однак, висновок експерта не може оцінюватись окремо від інших доказів. Саме після оцінки правильності висновку встановлюється обґрунтованість та достовірність висновку експерта. Слідчий/прокурор/суддя можуть зробити висновки щодо отриманих матеріалів у кримінальному провадженні (документів, речей), але без використання спеціальних знань неможливо такі роздуми закріпити в якості доказів. Кожна

сторона кримінального провадження має можливість та об'єктивне право звернутись до судді з клопотанням про виклик експерта в судове засідання, у разі, коли експерта необхідно допитати, роз'яснити чи доповнити висновок. Висновок експерта може відобразити реальну документальну картину вчинення кримінального правопорушення (злочину) та в обґрунтуванні можна знайти інформацію щодо вчинення або невчинення певної дії. Тому, дуже важливо, щоб висновок експерта відповідав не тільки процесуальним вимогам, а й містив правдиві відомості. Саме в такому випадку суд зможе прийняти доказ та посилатись на нього при винесенні рішення» [43, с. 76].

Таким чином, як було встановлено у цьому підрозділі, висновок експерта є важливим джерелом доказів або засобом отримання доказової інформації у відповідному судочинстві (провадженні). Завідомо неправдивий висновок експерта спотворює доказову інформацію загалом та (або) унеможливорює притягнення особи до кримінальної відповідальності. Зроблено висновок, що такий предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, повинен характеризуватися неналежністю, недопустимістю, недостовірністю та недостатністю, а також запропоновано встановити кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання експерта.

3.3 Складання для надання та надання висновку спеціалістом

Як зазначалося вище, спеціаліст як суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, з'явився у відповідній статті у процесі поточної коригуючої нормотворчості як результат удосконалення відповідної норми. Під час підготовки дисертації нам не вдалося відшукати мотивування законодавця стосовно необхідності таких змін. Проте ми віднайшли відповідні пропозиції у кримінально-правовій доктрині. Наприклад, Н. Ю. Алексеева пропонувала таке: «ураховуючи близькість процесуального статусу спеціаліста та експерта у різних видах процесів, вважаємо за доцільне передбачити спеціаліста у переліку тих осіб, які або щодо яких вчиняються

злочини проти правосуддя. Пропонуємо помістити відповідну вказівку на такого суб'єкта злочину у диспозиціях ч. 1 ст. 373, ч. 1 ст. 384, ч. 1 ст. 385 та ст. 386 КК» [20, с. 90]. Аналогічну пропозицію висловлював М. І. Мельніченко [119, с. 110].

Отож, спеціаліст віднесено законодавцем до учасників кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК), виконавчого провадження (ч. 1 ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження»), інших учасників процесу (ст. 47 ЦПК, ст. 62 ГПК, ст. 62 КАСУ) [51; 85; 105; 161; 223]. Водночас серед учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення спеціаліст не передбачений [86]. Спеціалістом у кримінальному провадженні визнається особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може *надавати консультації та висновки* під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК). Як передбачено у ч. 2 цієї статті, спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті. [105]. Згідно з ч. 1 ст. 74 ЦПК, ч. 1 ст. 71 ГПК, ч. 1 ст. 70 КАСУ спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, *необхідними для застосування технічних засобів*, і призначена судом для *надання консультацій та технічної допомоги* під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо) [51; 85; 223]. Дещо інший підхід має місце щодо розуміння спеціаліста як учасника виконавчого провадження. Згідно з ч. 1 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» функції експерта та спеціаліста фактично не розмежовуються. Так, для *з'ясування та роз'яснення* питань, що виникають під час здійснення виконавчого провадження і потребують спеціальних знань,

виконавець виносить постанову про залучення експерта або спеціаліста (кількох експертів або спеціалістів). При цьому, як впливає з ч. 3 ст. 74 цього Кодексу, спеціаліст у виконавчому провадженні зобов'язаний надати письмовий висновок [161].

Отож, як бачимо, процесуальні кодекси дещо по-іншому визначають мету залучення спеціальних знань спеціаліста у провадження (судочинство). При цьому у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта (ч. 2 ст. 74 ЦПК, ч. 2 ст. 71 ГПК, ч. 2 ст. 70 КАСУ) [51; 85; 223].

Надання ж висновку спеціаліста передбачено виключно у КПК та у Законі України «Про виконавче провадження». Водночас у виконавчому провадженні, як зазначалося вище, спеціаліст зобов'язаний надати письмовий висновок ч. 1 ст. 20 Закону України «Про виконавче провадження» [161], тоді як у кримінальному провадженні спеціаліст може надавати як *консультації так і висновки* (ч. 1 ст. 71 КПК) [105]. І лише стосовно участі у кримінальному провадженні законодавство передбачає, що спеціаліст несе відповідальність, встановлену законом, за завідомо неправдивий висновок (ч. 2 ст. 72 КПК) [105]. В інших процесуальних Кодексах така норма відсутня. Більше того, у Законі України «Про виконавче провадження», в якому, як вказувалося вище, передбачено обов'язок спеціаліста надати письмовий висновок в єдиній нормі разом з аналогічним обов'язком експерта, міститься положення, відповідно до якого виключно експерт несе кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження (ч. 5 ст. 20) [161].

Таким чином, можна дійти висновку, що законодавець, установлюючи кримінальну відповідальність спеціаліста у ст. 384 КК за складання для надання та надання завідомо неправдивого висновку цього учасника провадження (судочинства) фактично обмежив таку форму суспільно небезпечного діяння виключно сферою кримінального провадження.

Характеризуючи роль спеціаліста у кримінальному провадженні, І. В. Гора пише, що «допомога спеціаліста досудовому розслідуванню або ж в межах судового розгляду кримінального провадження є безцінною. Саме прогнозування розвитку ситуації в межах правового аналізу разом з висновком обізнаної особи з конкретної прикладної проблематики дають той ефект, який дозволяє ... отримання об'єктивного доказу в межах будь-якого кримінального провадження» [50, с. 162]. На думку М. Г. Щербаковського, «отримані письмові та усні пояснення спеціалістів мають організаційно-тактичне значення, служать орієнтиром для прийняття подальших організаційних, процесуальних або тактичних рішень слідчим, судом, захисником. Пояснення важливі у ситуаціях, коли необхідно винести процесуальне рішення, прийняття якого пов'язане з використанням спеціальних знань, або потрібно кваліфіковано оцінити наявні в розпорядженні сторін, суду матеріали. Наприклад, такі пояснення відіграють велику роль при оцінці висновків судових експертів, оскільки для встановлення наукової обґрунтованості експертних досліджень потрібні спеціальні знання» [232, с. 48].

Водночас остання точка зору була продиктована другорядною роллю спеціаліста як учасника кримінального провадження до внесення змін у КПК Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень"» [166], відповідно до якого змінилася парадигма стосовно розуміння функції спеціаліста (надано право складати висновки у кримінальному провадженні) та передбачено можливість притягнення до кримінальної відповідальності експерта за надання завідомо неправдивого висновку. Водночас, чим були продиктовані такі зміни, якою логікою керувався законодавець, вносячи вказані вище зміни у КПК та у КК, встановити не вбачається доцільним, оскільки у пояснювальній записці до відповідного законопроекту про це не йдеться. Проте, з огляду на предметне регулювання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень"», вочевидь, висновок спеціаліста торкається спрощеного кримінального провадження. Підтвердження цьому знаходимо в інших процесуальних нормах.

Так, згідно з п. 3-1 ч. 4 ст. 71 КПК спеціаліст має право викладати у висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання. Як передбачено у ст. 298-1 КПК, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису (такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора). Відповідно до ч. 1 ст. 300 КПК для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється, зокрема, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта [105].

Таким чином, таку форму омани суду або іншого уповноваженого органу, як складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста слід системно тлумачити згідно з вказаними положеннями КПК та розуміти як складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних проступків, що надається до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР. Таке обмежувальне тлумачення норми має місце і у правових позиціях ВС (постанова ККС ВС від 25.11.2021 у справі № 571/1750/19 (провадження № 51-3553км21) [153]

В. С. Бондар виокремлює такі способи/форми фіксації участі спеціаліста в кримінальному провадженні: «письмові пояснення як додаток до протоколу слідчої (розшукової) дії (п. 2 ч. 2 ст. 105 КПК); заяви, які заносяться до

протоколу (ч. 4 ст. 237 КПК); зауваження до протоколу (п. 4 ч. 4 ст. 71 КПК); усні консультації/письмові роз'яснення спеціаліста під час дослідження доказів у суді (ч. 1 ст. 360 КПК); висновок спеціаліста (ст. 298-1 КПК)». Цей науковець зауважує, що «використання висновку спеціаліста як доказу є необхідною умовою для підвищення ефективності досудового розслідування та спрощеного провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків» [26, с. 84, 88]. Водночас цей науковець стверджує й про проблеми, викликані появою висновку експерта як нового джерела доказів виключно під час досудового розслідування кримінальних проступків. На них, з огляду на процесуальний характер відповідних питань, у дисертації увага не звертатиметься. Проте відзначаємо, що за використання спеціальних знань у судочинстві (провадженні) в інший спосіб (в іншій формі) кримінальна відповідальність не передбачена.

Водночас вбачаємо за доцільне запропонувати шляхи вдосконалення підстави кримінальної відповідальності свідка за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК).

Чи доцільно передбачати кримінальну відповідальність спеціаліста за надання будь-якої допомоги у судочинстві (провадженні), включаючи як висновки, так і заяви, консультації тощо, які мають завідомо неправдивий характер? Як-то пропонували науковці у попередніх дослідженнях. Вбачаємо, що ні. Адже спеціаліст виконує, як зазначалося вище, більшою мірою консультативну, технічну, другорядну роль у провадженні (судочинстві). Тому й передбачати кримінальну відповідальність спеціаліста за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу недоречно.

Водночас, як зазначалося вище, Закон України «Про виконавче провадження» передбачає, що спеціаліст у виконавчому провадженні обов'язково надає письмовий висновок. Навіть у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків надання такого висновку має не обов'язковий, а альтернативний характер. Водночас у разі, коли експерт у виконавчому провадженні надає завідомо неправдивий

висновок, він до кримінальної відповідальності не притягається (аргументація такого твердження наводилася нами вище). Вважаємо це прогалиною, яка потребує свого вирішення. З огляду на рівнозначний статус висновків експерта та спеціаліста у виконавчому провадженні, вважаємо за доцільне предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, визнавати завідомо неправдивий висновок спеціаліста у виконавчому провадженні, що потребує не лише змін у вказаній вище статті КК, а й у Законі України «Про виконавче провадження», який слід доповнити положенням, що спеціаліст, як і експерт, несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час здійснення виконавчого провадження, надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем (ч. 5 ст. 20 КК).

Таким чином, як вбачається з наведеного вище, складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста, як, зрештою, і сам висновок спеціаліста, має обмежене коло випадків застосування, оскільки може виступати доказом та може бути наданий виключно у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків. Запропоновано вдосконалити вказану форму введення в оману суду або іншого уповноваженого органу шляхом розширення можливості притягнення до кримінальної відповідальності спеціаліста за складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку у виконавчому провадженні, що потребує як коригування диспозиції ст. 384 КК, так і Закону України «Про виконавче провадження».

3.4 Подання завідомо недостовірних або підроблених доказів

Як було зазначено вище, Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного

судочинства України та інших законодавчих актів» ст. 384 КК було викладено у новій редакції, відповідно до якої альтернативним діянням введення в оману суду або іншого уповноваженого органу було визнано подання завідомо недостовірних або підроблених доказів як форма введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Вказане діяння є фальсифікацією доказів, криміналізувати яку пропонувало ряд науковців. Так, в Україні було захищено дві дисертації з відповідної проблематики, а саме В. М. Нікітенком на тему: «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів» (м. Київ, 2018 р.) [131] та В. І. Опанасенком на тему: «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: особливості регламентації та шляхи вдосконалення (м. Київ, 2019 р.) [135]. Окрім того, у працях інших науковців відповідні питання підіймалися також.

У який же спосіб науковці пропонували вдосконалити норму про фальсифікацію доказів у КК?

На думку В. Н. Кубальського, «фальсифікація доказів, як одна з форм протидії розслідуванню та судовому розгляду кримінальної справи, найчастіше виявляється у складанні протоколів слідчих дій, які не проводились, у підробці реквізитів процесуальних документів, у заміні речових доказів іншими предметами тощо, тобто у підробленні письмових та речових доказів. Фальсифікація доказів означає їхню завідомо неправдивість, розраховану на введення суду в оману» [107, с. 523]. Цей науковець пропонує доповнити Розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» КК статтею, яка передбачатиме кримінальну відповідальність за вчинення протиправних дій із доказами. В.Н. Кубальський вважає, прийняття такої спеціальної норми «актуалізує протидію фальсифікації доказів, зверне увагу суспільства і правоохоронних органів на це негативне явище, підвищить ефективність боротьби з нею та матиме певний превентивний вплив. Сам факт встановлення такої відповідальності за вказане діяння свідчатиме про визнання істотної шкоди, яку завдає фальсифікація доказів особі, суспільству та державі, а також належне

розуміння законодавцем важливості кримінально-правового захисту інтересів правосуддя» [107, с. 524].

М. В. Шепітько також доповнити Розділ XVIII Особливої частини КК новою статтею про фальсифікацію доказів. На його думку, фальсифікація доказів може вчинятися без завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, завідомо неправдивого показання та притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Кримінальний закон, на думку М. В. Шепітька, повинен захищати суспільні відносини, що забезпечують формування доказів у будь-якій формі судочинства [230, с. 35; 130].

М. І. Мельніченко більш конкретно висловлюється стосовно криміналізації фальсифікації доказів. На його думку, Розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» слід доповнити новою ст. 384-1 «Підроблення доказів», в якій пропонує передбачити кримінальну відповідальність за підроблення доказів (речових доказів та документів). На думку цього дослідника, кримінальна відповідальність за фальсифікацію показань та висновку експерта передбачена у ст. 384 [119, с. 66].

В.М. Нікітенко також пропонує конкретну редакцію нової статті Особливої частини КК «Фальсифікація доказів». Такий крок, на його думку, надасть можливість зосередити у межах однієї статті цього Розділу спеціальні норми, якими встановлюється відповідальність за протиправні маніпуляції з будь-якими джерелами доказів у кримінальному провадженні та цивільних, адміністративних чи господарських справах, вчиненні спеціальним суб'єктом злочину, які не є кримінально караними за об'єктивною стороною та суб'єктом, що відповідатиме принципу побудови Особливої частини цього Кодексу за ознакою родового об'єкту злочину. Також він зазначає, що введення вказаної спеціальної статті надасть можливість фіксувати та вести єдиний статистичний облік різноманітних діянь, які охоплюються поняттям «фальсифікація доказів», а також розуміти масштабність їх загрози для суспільства, що сприятиме, на наш погляд, своєчасному та адекватному реагуванню цим негативним явищам кримінально-правовими засобами [131, с. 193].

В. М. Нікітенко вважає, що такі дії, спрямовані на спотворення доказів, як: 1) підроблення; 2) підміна; 3) штучне створення доказів (схиляння до давання завідомо неправдивих показань; підкидання предметів або документів; створення обстановки вчинення неіснуючого злочину; імітація або знищення слідів злочину; виготовлення несправжніх предметів чи документів тощо) [131, с. 7].

На сторінках своєї дисертації цей науковець пропонує нову редакцію ст. 384-1 КК, в якій пропонує передбачити кримінальну відповідальність за умисне спотворення фактичних даних чи їх процесуальних джерел або засобів встановлення у цивільному, адміністративному чи господарському судочинстві учасником справи або представником [131, с. 203]. При цьому В. М. Нікітенко відзначає, що «фальсифікація доказів – це штучне створення або спотворення змісту чи джерела конкретного доказу, вчинене з метою його використання при здійсненні офіційного провадження, а також саме використання сфальсифікованого доказу», виокремлюючи такі підвиди доказів (залежно від ознак предмету (об'єкту) фальсифікації): а) фальсифікація речових доказів; б) фальсифікація письмових доказів (документів); в) фальсифікація електронних доказів; г) фальсифікація особистісних доказів [131, с. 123].

«Фальсифікація речових доказів – це створення предмету, який реально не містить доказової інформації, або спотворення матеріальних характеристик справжнього речового доказу, що призводить до викривлення інформації, яку той несе, вчинені з метою використання такого предмету як джерела доказів при здійсненні офіційного провадження, а також подання чи інше використання сфальсифікованого речового доказу в офіційному провадженні. Фальсифікація письмових доказів (документів) – це внесення до відповідного документу завідомо неправдивих відомостей, які мають істотне доказове значення, вчинене з метою використання такого документу як джерела доказів при здійсненні офіційного провадження, а також подання чи інше використання сфальсифікованого письмового доказу в офіційному провадженні. Фальсифікація електронних доказів – це внесення завідомо неправдивих

відомостей, які мають істотне доказове значення, до інформації, котра оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах та/або зберігається на носіях електронної інформації, вчинені з метою використання такої інформації як джерела доказів при здійсненні офіційного провадження а також подання чи інше використання сфальсифікованого електронного доказу в офіційному провадженні. Фальсифікація особистісних доказів – це викривлення фактичних даних, що мають істотне доказове значення, шляхом надання завідомо неправдивих показань. [131, с. 123–124].

І. І. Давидович у межах спеціальної публікації використовує термінологічний зворот «фальсифікація доказів» у широкому значенні для позначення діяння із підроблення доказів у їх матеріальному вимірі, а також із лжесвідчення та схиляння до лжесвідчення. Вона зазначає, що «у кримінальному законодавстві України окремі прояви фальсифікації доказів безпосередньо представлені такими ознаками: «штучне створення доказів обвинувачення» (ч. 2 ст. 372-1 , ч. 2 ст. 383 КК), «штучне створення доказів обвинувачення чи захисту» (ч. 2 ст. 384 КК), «завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого», «завідомо неправдивий висновок експерта», «завідомо неправильний переклад», «подання завідомо недостовірних або підроблених доказів» (ч. 1 ст. 384 КК)» [52, с. 388].

У ст. 384 КК законодавець передбачив дві самостійні форми фальсифікації доказів, а саме подання завідомо недостовірних та подання підроблених доказів, фактично відкинувши інші форми фальсифікації доказів, що були запропоновані у науковій літературі.

Подання завідомо недостовірних доказів передбачає з'ясування, насамперед, того, що слід розуміти під завідомо недостовірними доказами. У чинному КК поняття «завідомо недостовірний» використовується для позначення таких предметів кримінальних правопорушень, як завідомо недостовірні відомості у виборчій документації або у документації референдуму (ч. 2 ст. 158-3), завідомо недостовірні відомості у звіті політичної

партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, місцевої організації політичної партії, кандидата (ст. 159-1), недостовірні інформація про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу (ст. 209-1), недостовірні відомості про угоди, зобов'язання, майно установи, у тому числі яке перебуває в довірчому управлінні, чи про фінансовий стан установи, чи підтвердження такої інформації, надання такої інформації Національному банку України (ст. 220-2), недостовірні інформація про діяльність емітента (ст. 232-2), документи, що містять недостовірні відомості (ст. 332-2), недостовірні інформація комітетам Верховної Ради України, тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України (ч. 2 ст. 351), недостовірні відомості у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції» (ст. 366-2).

Одним із основним принципів інформаційних відносин є достовірність інформації (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про інформацію») [170]. Як зазначає В. О. Малярова, «доказами ми можемо вважати дані, які *достовірно* вказують і відображують події минулого» [116]. Таким чином, достовірність є іманентною властивістю доказів.

Згідно з постановою Пленуму ВСУ від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені) [174]. Вказане тлумачення відповідає етимологічному значенню слова «недостовірний» в українській мові, а саме «який викликає сумнів щодо правдивості, правильності» [174].

З огляду на викладене, завідомо недостовірними доказами слід вважати докази, що не відповідають дійсності, є неправдивими, тобто стосуються подій, явищ, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про які не відповідають дійсності (є неповними чи перекрученими).

Як зазначено у ч. 1 ст. 84 КПК, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів, як вказано у ч. 2 цієї статті, є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Згідно з ч. 1 ст. 298-1 КПК, процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених ст. 84 цього Кодексу, також є пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [105].

Під доказами у цивільному процесі розуміються будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків. Особливості визначення шкоди, завданої у результаті виведення банку з ринку або ліквідації банку на підставі протиправних (незаконних) індивідуальних актів НБУ, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішень КМУ особам, які на дату прийняття таких індивідуальних актів або рішень, відповідно, мали статус учасників такого банку, встановлюються Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (ст. 76 ЦПК) [223]. Аналогічно визначається поняття доказів

у господарському судочинстві (ст. 73 ГПК) [51]. Схоже визначення поняття доказів, їхніх видів міститься у КАСУ (ст. 72). Лише згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 72 КАСУ Особливості визначення шкоди, заподіяної протиправними (незаконними) індивідуальними актами та/або рішеннями, зазначеними у ч. 1 ст. 266 цього Кодексу, встановлюються Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [85].

Докази у кримінальному провадженні повинні мати певні властивості, законодавчий перелік яких відрізняється залежно від того чи іншого виду провадження (судочинства). Так, докази згідно з КПК повинні бути належними та допустимими. Під належними у кримінальному провадженні законодавець розуміє докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК) [105]. У цивільному судочинстві докази повинні бути належними, допустимими, достовірними та достатніми. Згідно з ч. 1 ст. 79 ЦПК достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи [223]. Такими ж властивостями повинні характеризуватися й докази в адміністративному судочинстві, а достовірність доказів має такі ж параметри, як і в цивільному судочинстві (ст. 75 КАСУ) [85]. У господарському судочинстві докази повинні мати властивості належності, допустимості, достатності та вірогідності. Докази визнаються достовірними у тому разі, коли вони створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи (ст. 78 ГПК) [51]. Попри те, що у кримінальному провадженні достовірність не виокремлюється як самостійна властивість доказів, у теорії кримінального процесуального права відповідна властивість доказів розглядається. Наприклад, Ю. Лозинська вважає, що достовірність доказів – це їх властивість, «яка одержує свій вираз у формі судження, сформульованого в результаті оцінки

доказу для виявлення внутрішніх або зовнішніх протиріч з іншими доказами у кримінальному провадженні, в якому констатована повна відповідність конкретних відомостей реальним фактам, які є предметом кримінального провадження» [111].

Подання особою недостовірних доказів є передумовою визнання їх такими, що отримані під впливом, спрямованим на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи.

Характеризуючи вказану форму суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 384 КК, зауважимо, що під доказами у контексті цієї норми можуть визначатися ті з них, що не охоплені іншими видами доказів, передбаченими у ст. 384 КК, як-то показання свідка, висновок експерта, спеціаліста. Водночас показання будь-яких інших учасників судочинства не можуть бути предметом вчинення такого діяння, як подання завідомо недостовірних доказів. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 95 КПК показаннями визнаються відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [105]. Проте завідомо неправдиві показання підозрюваного, обвинуваченого, експерта не є предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України у формі подання завідомо неправдивих доказів, оскільки законодавець, вказуючи таку форму суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 384 КК, як завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, оскільки законодавець в імперативній формі (шляхом надання вичерпного переліку) обмежив виключно показаннями свідка та потерпілого.

Тому доходимо висновку, що у разі, якщо об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбачає кілька альтернативних діянь, одне з яких вичерпно називає ознаки предмета, стосовно яких може бути вчинено це суспільно небезпечне діяння (наприклад, показання свідка, потерпілого) (*конкретне діяння*), а інше згідно з положеннями регулятивного законодавства

фактично включає відповідні предмети в інший, більш загальний предмет (докази) (*загальне діяння*), то загальне діяння не може включати ту частину предмета, яка не охоплюється конкретним альтернативним суспільно небезпечним діянням. Тобто, завідомо недостовірні показання підозрюваного, обвинуваченого, експерта не можуть охоплюватися таким діянням, як подання завідомо недостовірних доказів.

Слово «подання» (від дієслова «подавати» в українській мові означає «давати, передавати що-небудь комусь, кудись [143]. Вочевидь, слово «подання» стосується виключно того предмета складу кримінального правопорушення, який має письмову матеріально-речову форму, а саме документів та висновку експерта, а не показань, оскільки показання надаються, а не подаються. З огляду на те, що висновок експерта та висновок спеціаліста є частиною такого альтернативного суспільно небезпечного діяння, що передбачене у ст. 384 КК, фактично подання завідомо недостовірних доказів може стосуватися документів, письмових чи електронних доказів, в які власне й можуть вноситися завідомо недостовірні відомості.

Подання підроблених доказів – це ще одне суспільно небезпечне діяння, передбачене у ст. 384 КК. Так, у ч. 1 ст. 366 КК роз'яснюється, що службове підроблення – це складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення офіційних документів. Ураховуючи вказане визначення, підроблені докази можуть мати місце у випадку, коли такі докази складаються учасником судочинства або у них вносяться завідомо недостовірні відомості.

На відміну від такого діяння, як подання завідомо недостовірних доказів, подання завідомо підроблених доказів може стосуватися не лише документів, а й будь-яких речових доказів, під якими, зокрема, у КПК розуміються матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під

час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 98 КПК) [105], а в ЦПК – предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи (ч. 1 ст. 97 ЦПК) [223].

Суспільно небезпечне діяння, що аналізується, може стосуватися й електронних доказів, якими, наприклад, у цивільному процесі розуміється інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) (ч. 1 ст. 100 ЦПК) [223].

У разі, якщо предметом такого суспільно небезпечного діяння, як подання завідомо недостовірних або підроблених доказів були підроблені документи, то дії особи слід кваліфікувати за сукупністю статей 384 та 358 чи 366 КК (залежно від характеру предмета кримінального правопорушення). Те саме стосується й поданні завідомо підроблених інших доказів (за умови, що їх обіг охороняється самостійними кримінально-правовими нормами).

Отже, у цьому підрозділі було проаналізовано таке нове суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 384 КК, як подання завідомо недостовірних або підроблених доказів. Констатовано його співвідношення з іншими суспільно небезпечними діяннями, передбаченими у цій статті, а також визначено його зміст і правила кваліфікації.

3.5 Завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна

Вказана форма введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу є результатом коригуючої законотворчості. Як було зазначено у підрозділі 1.2, відповідні зміни у ст. 294 КК було внесено Законом України від 04.11.2010 № 2677-VI «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» [169]

Як ми вже зазначали вище, визначення того, чи слід передбачати кримінальну відповідальність конкретного учасника кримінального провадження за введення в оману суду чи іншого уповноваженого органу, залежить від наявності такого суб'єкта серед учасників провадження у процесуальних кодексах, а також у нормативно-правових актах процедурного характеру. Що стосується оцінювача, то вочевидь слід з'ясувати положення Закону України «Про виконавче провадження». Адже прийняття саме цього Закону обумовило й появу такої форми введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, як оцінювач.

Згідно з ч. 1 ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження» серед учасників виконавчого провадження названо суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання. Серед прав виконавця у виконавчому провадженні названо право залучати в установленому порядку для проведення оцінки майна – суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання (п. 15 ч. 3 ст. 18). Залучення такої особи у виконавче провадження здійснюється виконавцем у формі постанови (ч. 1 ст. 20). Як передбачено у ч. 3 ст. 20 вказаного Закону, суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання – повинен подати письмовий звіт з питань, що містяться в постанові, протягом 15 робочих днів з дня ознайомлення з постановою виконавця. Цей строк може бути продовжений до 30 робочих днів за погодженням з виконавцем. Згідно з ч. 5 ст. 20 Закону України «Про виконавче провадження» за недостовірну чи необ'єктивну оцінку майна суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт

господарювання несе відповідальність у порядку, встановленому законом, а оцінювач – кримінальну відповідальність, про що він має бути попереджений виконавцем. Закон України «Про виконавче провадження» містить й інші норми, в яких згадується оцінювач. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 57 цього Закону виконавець має право залучити суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання для проведення оцінки майна, якщо визначити вартість майна (окремих предметів) складно. Водночас під час здійснення виконавчого провадження, за яким стягувачем виступає банк, тимчасова адміністрація або ліквідація якого здійснюється відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», для проведення оцінки майна (активів) виконавець зобов'язаний залучити суб'єкта оціночної діяльності з переліку, який визначений Фондом гарантування вкладів фізичних осіб у порядку, передбаченому нормативно-правовими актами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [161].

Таким чином, оцінювач є учасником виконавчого провадження. Водночас у жодному процесуальному Кодексі (КПК, ЦПК, ГПК, КАС, КУпАП), а також в інших нормативно-правових актах оцінювача не названо учасником відповідного провадження. А це означає, що завідомо неправдивий звіт про оцінку майна може бути подано під час проведення здійснення досудового розслідування, судового розгляду. Хоча, на думку С. Максимова та Є. Псярнецького, завідомо неправдивим звіт оцінювача про оцінку майна в розумінні ст. 384 КК можна визнати, зокрема, за наявності такої умови, як: «оцінка проводилася при провадженні дізнання, досудового розслідування, судового чи виконавчого провадження, встановлення фактів ВРП, або здійсненні розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією ВРУ» [113]. Погодитися з таким підходом не можемо. Адже визначення кола суб'єктів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, залежить від того, в якому з цих нормативно-правових актів він передбачений і чи передбачений узагалі. Хоча з формулювання диспозиції ч. 1 ст. 384 КК може скластися хибне враження про

те, завідомо неправдивий звіт про оцінку майна оцінювач може подати під час будь-якого провадження. Тому й вчинення цього суспільно небезпечного діяння може мати місце виключно під час здійснення виконавчого провадження. Тому якщо коригувати формально диспозицію ч. 1 ст. 384 КК, то вказівка на виконавче провадження має міститися власне під час описання такої форми введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, як надання оцінювачем завідомо недостовірною звіту про оцінку майна. У виконавчому ж провадженні, про що йшлося у цій роботі вище, неможливе вчинення інших альтернативних діянь, передбачених у ст. 384 КК. Хоча з формулювання її диспозиції вбачається зворотне. Проте ми вважаємо, що така форма введення в оману суду або іншого уповноваженого органу має бути вилучена. Про це – згодом.

Під час досудового розслідування окремих кримінальних правопорушень, якими спричиняються матеріальні збитки, для їх визначення також слід залучати осіб, які є спеціалістами у сфері здійснення оціночної діяльності. Наприклад, йдеться про кримінальні правопорушення проти власності, предметом яких були об'єкти нерухомості (наприклад, квартира, земельна ділянка), злочини терористичної спрямованості (зокрема, вчинення диверсії, терористичного акту, що спричинили пошкодження об'єктів нерухомого майна). Так, у ст. 242 КПК передбачається, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених ст. 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи, зокрема щодо визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди (п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК) [105]. Саме в цьому випадку обов'язкового призначення експертизи може бути пов'язане визначення розміру матеріальних збитків,

спричинених кримінальним правопорушенням. Зокрема, задля оцінки завданих матеріальних збитків протиправними діями може призначатися судова оціночно-будівельна експертиза, якщо шкода відповідним правопорушенням спричинена тому ви іншому об'єкту нерухомості.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» також передбачає, діяльність судових експертів, пов'язана з оцінкою майна, здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про судову експертизу» [172], з урахуванням особливостей, визначених цим Законом щодо методичного регулювання оцінки цього майна. Інші положення цього Закону не поширюються на судових експертів [172]. Як зазначає Ю. О. Чечіль, «... методика для експертної і незалежної оцінки майна є спільною, і визначається вона Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», тоді як регулювання інших питань оцінки – підстави для проведення, мета, права та обов'язки суб'єктів оцінки здійснюється на підставі різних правових норм залежно від того, чи здійснюється оцінка незалежним оцінювачем або експертом [225, с. 37]

«Оцінювачі, які набули статусу суб'єктів оціночної діяльності відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», не обов'язково набувають право здійснювати експертну оцінку. Натомість оцінка, здійснювана в порядку, передбаченому вказаним Законом та процесуальним законодавством, особами, які відповідно до Закону України «Про судову експертизу» отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності (за якою здійснюється оцінка), може вважатися експертною оцінкою» [225, с. 36].

Отже, попри певну схожість між експертом та оцінювачем, яка проявляється, зокрема, у практично однаковій методиці (на нормативному рівні) проведення оцінки майна, все ж у межах кримінального провадження відповідну оцінку вартості майна здійснює не оцінювач, а експерт. Тобто має місце юридична фікція, за якої фактично тотожні функції у різних видах

проваджень здійснюють різні учасники. Відтак експерт за складання з метою надання та надання завідомо неправдивого висновку також нести кримінальну відповідальність за ст. 384 КК, як і оцінювач за надання завідомо недостовірного звіту про оцінку майна. Проте для належного кримінально-правового реагування на вказані протиправні факти, зокрема, щодо точності кваліфікації, яка полягає в інкримінуванні особі саме тієї форми му\суспільно небезпечного діяння, яке вона скоїла.

Отже, надання завідомо недостовірного звіту про оцінку майна може бути вчинене під час виконавчого провадження.

Згідно зі ст. 5 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» суб'єктами оціночної діяльності в Україні є: 1) суб'єкти господарювання – зареєстровані в установленому законодавством порядку фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які здійснюють господарську діяльність, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності відповідно до цього Закону; 2) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності в процесі виконання функцій з управління та розпорядження державним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі [172].

Як вбачається з положень Закону України «Про виконавче провадження», до нього залучається не будь-який оцінювач, а виключно суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності (п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження»), до виконавчого провадження не залучаються, а отже не можуть бути суб'єктами введення в оману іншого уповноваженого органу у будь-якій формі, у тому числі подання завідомо неправдивого звіту про оцінку майна [161].

Таким чином, *ввести в оману інший уповноважений орган у формі надання завідомо неправдивого звіту про оцінку майна може виключно суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання* (для стислості викладу будемо у подальшому називати вказаного суб'єкта оцінювачем).

До оцінювача законодавство висуває відповідні вимоги. Так, згідно зі ст. 6 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», оцінювачами можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які склали кваліфікаційний іспит та одержали кваліфікаційне свідоцтво оцінювача відповідно до вимог цього Закону. Оцінювачем не може бути особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення кримінального правопорушення або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією [172].

Водночас законодавство України висуває певні компетентнісні вимоги до оцінювача. М. В. Рябенко, здійснивши аналіз Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», вказує на те, що «передумови виникнення компетенції оцінювача: проходження професійної підготовки; одержання кваліфікаційного свідоцтва; одержання сертифіката суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання; внесення до Державного реєстру оцінювачів. Підстава виникнення компетенції оцінювача: укладення договору; ухвала суду про призначення відповідної експертизи щодо оцінки майна (якщо оцінку здійснює суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання); чи видання наказу керівником (якщо оцінку здійснюють самостійно органи державної влади, органи місцевого самоврядування). Припинення компетенції оцінювача: підписання акта та звіту про оцінку майна [194, с. 171]. На думку цього науковця, саме протягом цього часу «особа наділена певним колом повноважень відповідно до законодавства України, що забезпечують її здатність вступати у правовідносини з метою реалізації покладених на неї завдань та функцій, наповнювати конкретним змістом повноваження з надання

публічних послуг. Виникнення та припинення компетенції особи, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг, необхідно пов'язувати з певними юридичними фактами, які породжують виникнення або припинення її повноважень» [194, с. 9].

Вказане повною мірою стосується й складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК в аспекті визначення спеціальних ознак оцінювача як спеціального суб'єкта. Уточненням лише є те, що експерт залучається у виконавче провадження постановою виконавця, яка є юридичним фактом (дією), на підставі якої в оцінювача виникає процесуальний статус учасника цього виду провадження.

Водночас виникнення таких «компетентнісних меж» повноважень оцінювача впливає виключно на визначення його процесуального статусу у виконавчому провадженні і не впливає на можливість притягнення оцінювача до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК. Якщо припустити, що залучення оцінювача у виконавче провадження мало місце з порушенням процедури, визначеної Законами України «Про виконавче провадження» та від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

Так, згідно з ч. 2 ст. 10 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», якщо законодавством передбачена обов'язковість проведення незалежної оцінки майна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування виступають замовниками проведення такої оцінки майна шляхом укладання договорів з суб'єктами оціночної діяльності – суб'єктами господарювання, визначеними на конкурсних засадах у порядку, встановленому законодавством. Якщо, до прикладу, державний виконавець, не проводить конкурсу і залучає до виконавчого провадження оцінювача, який у підсумку надає свій звіт?

Таким чином, оцінювач як суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, повинен бути залучений у виконавче провадження виключно шляхом проведення конкурсу замовником послуги з оцінки майна,

а саме відповідною державною виконавчою службою в особі державного виконавця. Водночас мислимі ситуації, коли такий аспект залучення оцінювача у виконавче провадження не здійснюється, і конкурс на проведення оцінки майна боржника не проводиться. Чи впливатиме це на визнання звіту оцінювача таким, що складений неуповноваженою особою та, відповідно, на можливість визнання наданого таким оцінювачем завідомо недостовірного звіту предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК? На нашу думку, ні. Адже, як зазначено у постановках Першої судової палати КЦС ВС від 05.09.2018 у справі № 442/3526/15-ц (провадження № 61-6546св18), при проведенні в рамках виконавчого провадження визначення вартості майна боржника Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» підлягає застосуванню в частині регулювання діяльності залученого державним виконавцем суб'єкта оціночної діяльності, та не стосується порядку призначення такого суб'єкта державним виконавцем [154]. Вважаємо такий підхід слушним та таким, що може застосовуватися для визначення ознак оцінювача як спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК.

Отже, у випадку залучення державним виконавцем до виконавчого провадження оцінювача не на конкурсних засадах, хоча є порушенням порядку, визначеного Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», проте не впливає на визнання оцінювача суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК у формі подання завідомо недостовірного звіту про оцінку майна. Вказане уточнення не стосується випадків залучення оцінювача у виконавче провадження приватним виконавцем, позаяк Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» у цьому випадку не передбачає необхідності конкурсного відбору осіб на здійснення оцінки майна боржника.

Предметом вказаного складу кримінального правопорушення є *завідомо неправдивий звіт оцінювача*. Для того, щоб визначити ознаки цього складу кримінального правопорушення, слід проаналізувати регулятивне законодавство у сфері оціночної діяльності.

Відповідно до ст.12 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» звіт про оцінку майна (акт оцінки майна) є документом, що містить висновки про вартість майна та підтверджує виконані процедури з оцінки майна суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання відповідно до договору. Звіт підписується оцінювачами, які безпосередньо проводили оцінку майна, і скріплюється підписом керівника суб'єкта оціночної діяльності [172]. Окрім того, регулятивне законодавство передбачає також вимоги до змісту звіту про оцінку майна, порядку його оформлення та рецензування встановлюються положеннями (національними стандартами) оцінки майна, а саме: зміст звіту про оцінку майна повинен містити розділи, що розкривають зміст проведених процедур та використаної нормативно-правової бази з оцінки майна. Зміст, форма, порядок складання, затвердження та строк дії акта оцінки майна встановлюються КМУ [124; 125].

Як передбачено у ч. 6 ст. 9 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», положення (національні стандарти) оцінки майна є обов'язковими до виконання суб'єктами оціночної діяльності під час проведення ними оцінки майна всіх форм власності та в будь-яких випадках її проведення [172].

Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений постановою КМУ від 10.09.2003 № 1440 (далі – Національний стандарт № 1) є обов'язковим для застосування під час проведення оцінки майна та майнових прав суб'єктами оціночної діяльності, а також особами, які відповідно до законодавства здійснюють рецензування звітів про оцінку майна [124]. Тобто, у розумінні вказаного Національного стандарту, наявність неякісної (недостовірної) оцінки майна має місце у таких

випадках: «1) неякісна (недостовірна) оцінка – оцінка, проведена з порушенням принципів, методичних підходів, методів, оціночних процедур та/або на основі необґрунтованих припущень, що доводиться шляхом рецензування; 2) необ'єктивна оцінка – оцінка, яка ґрунтується на явно неправдивих вихідних даних, навмисно використаних оцінювачем для надання необ'єктивного висновку про вартість об'єкта оцінки» [47, с. 31].

Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна», затверджений постановою КМУ від 28.10.2004 № 1442 (далі – Національний стандарт № 2), також є обов'язковим для застосування під час проведення оцінки нерухомого майна (нерухомості) суб'єктами оціночної діяльності, а також особами, які відповідно до законодавства здійснюють рецензування звітів про оцінку майна та проводять державну експертизу звітів з експертної грошової оцінки земельних ділянок державної та комунальної власності у разі їх продажу [125].

Таким чином, оцінка нерухомого майна повинна здійснюватися відповідно до Національного стандарту № 2 з урахуванням вимог Національного стандарту № 1, яким визначено засади процедури оцінювання.

Згідно зі ст. 32 Закону України від 12.07.2001 № 2658-III «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» регламентовано відповідальність оцінювачів. Зокрема, вони несуть відповідальність за недостовірність чи необ'єктивність оцінки майна, відповідно до умов договору та закону [172].

Отже, звіт оцінювача – це фінальний документ проведеної оцінки майна боржника у виконавчому провадженні, що відповідає вимогам, передбаченим законодавством у сфері оціночної діяльності.

Звіт оцінювача про оцінку майна повинен бути завідомо недостовірним. Про характеристику таких якісних показників предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, йшлося у підрозділі 3.1.

На думку С. Максимова та Є. Псярнецького, завідомо недостовірний звіт оцінювача «може базуватися на викривлених, перекручених та/або спотворених фактах і обставинах, що мають значення для відповідного провадження (має

місце безпідставне заниження або, навпаки, завищення вартості майна, використовуються неналежні дані для визначення вартості майна, оцінюється інше майно, надається оцінка не всього, а лише частки майна, зроблені оцінювачем висновки, прогнози та припущення є завідомо неправильними тощо). Тобто у розумінні Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» є наявність неякісної (недостовірної) чи необ'єктивної оцінки майна, оскільки: неякісна (недостовірна) оцінка – оцінка, проведена з порушенням принципів, методичних підходів, методів, оціночних процедур та/або на основі необґрунтованих припущень, що доводиться шляхом рецензування; необ'єктивна оцінка – оцінка, яка ґрунтується на явно неправдивих вихідних даних, навмисно використаних оцінювачем для надання необ'єктивного висновку про вартість об'єкта оцінки» [113].

Вважаємо, що обґрунтування неправильності звіту оцінювача повинно здійснюватися за законодавчими стандартами та за наступними критеріями: звіт частково або повністю не відповідає вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна; зовсім недостовірна оцінка майна; звіт у цілому відповідає вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, але має незначні недоліки, що впливають на достовірність оцінки; звіт не відповідає вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, є неякісним та (або) непрофесійним і не може бути використаний [113].

На нашу думку, завідомо неправдивий звіт про оцінку майна має ширший зміст, ніж його пропонується визначати науковцями та включає такі складові: 1) невідповідність вимогам законодавства; 2) неправильне визначення об'єкта оцінки; 3) невідповідність меті оцінки; 4) невідповідність визначеної вартості завданням оцінки; 5) неправильний вибір підходів до оцінювання; 6) неправильне узгодження результатів; 7) неправильне оформлення. Проте далеко не завжди наявність цих складових указує на предмет складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Для цього, як вказувалося вище, звіт про оцінку майна повинен бути, як вказувалося вище, завідомо недостовірним.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» оцінювачу забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [172].

При цьому, якщо звіт про оцінку майна визнано завідомо неправдивим, то відповідальність за статтею 384 КК настає: 1) безвідносно від того, чи були прийняті по даному звіту будь-які рішення, чи ні; 2) лише за умови, якщо оцінювача було попередньо попереджено про кримінальну відповідальність за вчинення дій, зазначених у статті 384 КК, у встановленому законом порядку.

Відсутність такого попередження і належного процесуального його оформлення фактично виключає відповідальність за статтею 384 КК.

Звернемо увагу ще на один аспект визначення ознак введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. щодо кримінальної відповідальності оцінювача. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» передбачає наявність у сфері здійснення оціночної діяльності. Згідно з ч. 2 ст. 4 цього Закону, однією з форм оціночної діяльності є рецензування звіту про оцінку майна, яке полягає в їх критичному розгляді та наданні висновків щодо їх повноти, правильності виконання та відповідності застосованих процедур оцінки майна вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, в порядку, визначеному цим Законом та нормативно-правовими актами з оцінки майна. Як передбачено у ст. 13, рецензування звіту про оцінку майна здійснюється на вимогу особи, яка використовує оцінку майна та її результати для прийняття рішень, у тому числі на вимогу замовників (платників) оцінки майна, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, судів та інших осіб, які мають заінтересованість у неупередженому критичному розгляді оцінки майна, а також за власною ініціативою суб'єкта оціночної діяльності. Підставою для проведення рецензування є письмовий запит до осіб, які мають право здійснювати рецензування звіту про оцінку майна. Рецензування звіту про

оцінку майна може виконувати оцінювач, який має не менш ніж дворічний досвід практичної діяльності з оцінки майна, експертні ради, що спеціально створені саморегульованими організаціями оцінювачів з метою контролю за якістю оцінки майна, яка проводиться оцінювачами – членами саморегульованої організації, оцінювачі, які мають не менш ніж дворічний досвід практичної діяльності з оцінки майна та працюють у Фонді державного майна України, а також інших органах, зазначених у ст. 5 цього Закону. Якщо письмовим запитом про необхідність проведення рецензування звіту про оцінку майна встановлюється вимога щодо надання висновку про вартість майна, така вимога задовольняється шляхом проведення оцінки майна. У цьому випадку рецензент здійснює або забезпечує здійснення оцінки майна в порядку, встановленому нормативно-правовими актами з оцінки майна [172].

Як зазначається у постанові Першої судової палати КЦС ВС від 21.07.2021 у справа № 2-95/11/1609 (провадження № 61-7290св21), рецензування звіту з оцінки є законодавчо визначеним способом спростування результатів оцінки, який в межах виконавчого провадження є законодавчо встановленим способом спростування результатів оцінки, який в межах виконавчого провадження дозволяє швидко та ефективно захистити права боржника [155].

Таким чином, значення рецензування звіту про оцінку майна є надзвичайно важливим у виконавчому провадженні. Проте чи може завідомо неправдива рецензія на звіт про оцінку майна бути предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК? З огляду на те, що у диспозиції ч. 1 вказаної статті передбачено виключно звіт оцінювача, рецензія на звіт оцінювача предметом вказаного складу кримінального правопорушення бути не може. Проте з огляду на те, що рецензія на звіт оцінювача дозволяє шляхом спростування результатів оцінки, що містяться у звіті оцінювача, швидко та ефективно захистити інтереси боржника у кримінальному провадженні, вважаємо за доцільне передбачити у ч. 1 ст. 384 КК

альтернативний до звіту оцінювача предмет кримінального правопорушення, а саме рецензію на звіт оцінювача.

Окремі науковці пропонують вдосконалити систему норм про кримінальну відповідальність оцінювачів. Наприклад, В. М. Шепітько пропонує виокремлювати такий підвидовий об'єкт, як суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення діяльності іншими учасниками судочинства (провадження), який «має об'єднувати нові криміналізовані суспільно небезпечні діяння, що можуть бути включені до розділу XVIII «Злочини проти правосуддя» КК: «Втручання в діяльність експерта, спеціаліста або *оцінювача*» (ст. 397-2) (виділено нами – Ю.Г.); «Насильство щодо свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача» (398-2 КК) (виділено нами – Ю.Г.), «Умисне знищення або пошкодження майна свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або *оцінювача*» (ст. 399-2 КК) (виділено нами – Ю.Г.), «Посягання на життя свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або *оцінювача*» (ст. 400-3 КК) (виділено нами – Ю.Г.) [229, с. 276–277]. Повністю погоджуємося з цим науковцем. Адже оцінювач – такий же учасник судочинства (провадження), як і, наприклад, спеціаліст чи експерт. А тому посягання на нього має бути рівнозначним з вказаними процесуальними особами. Адже за сучасного стану кримінально-правового регулювання оцінювач фактично залишається беззахисним.

Отже, завідомо неправдивий звіт оцінювача як форма введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризується як загальними ознаками, притаманними такому введенню в оману, так і специфічними, що обумовлені особливостями суб'єкта (оцінювач), а також предмета кримінального правопорушення (звіт оцінювача). Запропоновано вдосконалити формулювання предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, додавши до нього рецензію на звіт оцінювача.

3.6 Завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем

Відповідно до ст. 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. В сучасній Україні гарантується вільний розвиток інших мов. Так, усі особи, які не володіють державною мовою, мають право користуватися послугами перекладача з початку та до кінця провадження, повного ознайомлення з матеріалами справи через перекладача, виступу в суді на рідній мові. Всі процесуальні кодекси та процедурні нормативно-правові акти.

Засадою кримінального провадження є мова, якою здійснюється кримінальне провадження. Як передбачено у ст. 29 КПК, кримінальне провадження здійснюється державною мовою (ч. 1). Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. Особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 2). Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК (ч. 3). Судові рішення, якими суд закінчує судовий розгляд по суті, надаються сторонам кримінального провадження або особі, стосовно якої вирішено питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, а також представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у перекладі на їхню рідну або іншу мову, якою вони володіють. Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено цим Кодексом, здійснюється лише за клопотанням зазначених осіб. Переклад судових рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження засвідчується підписом перекладача (ч. 4) [105].

Згідно зі ст. 9 ЦПК цивільне судочинство в судах провадиться державною мовою. Суди забезпечують рівність прав учасників судового процесу за мовною ознакою. Суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право учасникам судового процесу на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють. Учасники судового процесу, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, мають право робити заяви, надавати пояснення, виступати в суді і заявляти клопотання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуючись при цьому послугами перекладача, в порядку, встановленому цим Кодексом [223]. Аналогічні положення закріплено у ст. 10 ГПК [51], у ст. 15 КАСУ [85]. Відповідно до ч. 1. ст. 21 Закону України «Про виконавче провадження» під час виконавчого провадження виконавець або сторони у разі потреби можуть запросити перекладача [161]. Всім особам, які беруть участь у справі під час дізнання, досудового слідства, у суді або при здійсненні виконавчого провадження і не володіють мовою судочинства, забезпечується право: 1) на перекладача (переклад показань учасників судочинства, документів, інших матеріалів); 2) давати показання, робити заяви, заявляти клопотання тощо рідною мовою [161].

Всі види судочинства (провадження) гарантують учаснику процесу, який не володіє українською мовою, можливість участі у відповідних судових діях, ознайомлюватися з матеріалами справи, здійснення своїх прав і захисту своїх інтересів, забезпечують доступність суду й зрозумілість його діяльності для громадян.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 68 КПК у разі необхідності у кримінальному провадженні перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача). Правовою підставою участі перекладача у кримінальному провадженні є постанова/ухвала компетентного органу про залучення до участі у кримінальному провадженні/справі перекладача. Відповідно ч. 3 ст. 224 КПК за необхідності до участі в допиті залучається

перекладач, перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі якщо вік особи не встановлено, але є підстави вважати, що особа є малолітньою або неповнолітньою, до встановлення віку такої особи її допит проводиться за правилами, передбаченими для допиту малолітньої або неповнолітньої особи. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань [105]. Компетентний орган запитуючої сторони повинен забезпечити участь перекладача під час проведення відео- або телефонної конференції, в разі проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції (ч. 3 ст. 567 КПК) [105]. Згідно ч. 2 ст. 581 КПК особі, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію), і яка не володіє державною мовою, забезпечується право робити заяви, заявляти клопотання, виступати в суді мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, а також отримати переклад судового рішення та рішення центрального органу України мовою, якою вона користувалася під час розгляду [105]. У разі якщо особа, щодо якої вирішується питання про тримання під вартою, не володіє державною мовою, їй забезпечується участь перекладача (ч.5 ст.584 КПК) [105].

Відповідно ч. 14 ст. 584 КПК особа, до якої застосовано екстрадиційний арешт, має право до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді суду, в межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою, письмову заяву про згоду на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею у порядку, передбаченому частинами сьомою і восьмою цієї статті, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника та за потреби перекладача [105].

Особа, стосовно якої застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, має право до прийняття рішення про її видачу (екстрадицію) подати на розгляд слідчого судді письмову заяву про надання згоди на її видачу (екстрадицію), в якій може зазначити про відмову від застосування спеціального правила щодо меж кримінальної відповідальності. Така заява підлягає невідкладному розгляду слідчим суддею у порядку, передбаченому частинами сьомою і восьмою статті 584 цього Кодексу, за участю прокурора, особи, яка подала заяву, її захисника та за потреби перекладача (ч.4 ст. 585 КПК) [105].

Відповідно до ч. 3 ст. 21 Закону України «Про виконавче провадження» перекладач несе кримінальну відповідальність за здійснення завідомо неправильного перекладу під час виконавчого провадження, а також за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем [161].

Відповідно до п. 18 ч. 3 ст. 42 КПК підозрюваний, обвинувачений також має право: користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави. Ця інформація вказується в пам'ятці, яка надається підозрюваному, обвинуваченому у кримінальному правопорушенні, таким чином підтримуються конституційні права особи та за рахунок держави залучається перекладач. Якщо, підозрювана особа зовсім не розуміє українську мову, звісно, що перекладач стає єдиним джерелом інформації. Тому, дуже важливим є правильний переклад цієї інформації.

Протягом всього кримінального провадження потерпілий має право давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження (п. 9 ч. 1 ст. 56 КПК) [161].

Особі, стосовно якої розглядається питання про видачу (екстрадицію), і яка не володіє державною мовою, забезпечується право робити заяви, заявляти клопотання, виступати в суді мовою, якою вона володіє, користуватися послугами перекладача, а також отримати переклад судового рішення та рішення центрального органу України мовою, якою вона користувалася під час розгляду (ч. 2 ст. 581 КПК). У разі якщо особа, щодо якої вирішується питання про тримання під вартою, не володіє державною мовою, їй також забезпечується участь перекладача (ч. 5 ст. 584 КПК) [161].

Перекладач зобов'язаний здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом (п. 3 ч. 2 ст. 68 КПК, ч. 4 ст. 55 ЦПК, ч. 4 ст. 68 КАСУ [105; 223; 85]). На практиці, всі усні доповіді та читання матеріалів не підписуються, всі письмові документи перекладаються особисто перекладачем та засвідчується вірність перекладу посвідчувальним написом: «переклад вірний, здійснював перекладач, П.І.Б., підпис», на матеріалах провадження та титульній сторінці «прошито та пронумеровано аркушів», по можливості мокра печатка.

Особа, яка відповідно до процесуального законодавства залучена до кримінального провадження як перекладач, за завідомо неправильний переклад несе встановлену законом відповідальність. Згідно ч. 5. ст.68 КПК за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом [105]. У ч. 5 ст. 55 ЦПК, ч. 5 ст. 68 КАСУ конкретизовано, що за такі протиправні дії перекладач несе кримінальну відповідальність [85; 223]. У ч. 3 ст. 21 Закону України «Про виконавче провадження» міститься положення аналогічного змісту та вказується, що перекладач несе кримінальну відповідальність за здійснення завідомо неправильного перекладу під час виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем [161]. ГПК та КУпАП таких норм не передбачають. Лише у п. 5 ст. 811 ГПК закріплено, що у протоколі судового засідання зазначається, зокрема, відомості про роз'яснення господарським судом сторонам та іншим особам, які беруть

участь у справі, попередження перекладача про відповідальність за завідомо неправильний переклад [51]. Згідно з ч. 2 ст. 274 КУпАП перекладач зобов'язаний з'явитися на виклик органу (посадової особи) і зробити повно й точно доручений йому переклад [86]. Тобто, КУпАП не вміщує ані норм про можливість притягнення до кримінальної відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад, ані норм про те, що він повинен бути попереджений про можливість такої відповідальності.

Перекладача залучають у всіх видах судочинства, та часто на нього покладаються важливі обов'язки, особливо під час цивільних спорів. Відповідно до ч. 1 ст. 75 ЦПК перекладачем може бути особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу, а також особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими [223].

Перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або призначається з ініціативи суду. Участь перекладача, який володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими, є обов'язковою при розгляді справи, одним із учасників якої є особа з порушенням слуху. Кваліфікація такого перекладача підтверджується відповідним документом, виданим у порядку, встановленому законодавством (ч. 2 ст. 75 ЦПК) [223].

Цивільний процесуальний кодекс передбачає крім роз'яснення перекладачеві його прав та обов'язків також присягу перекладача (ст. 218 ЦПК). Так, за ч. 1 п. 5 ст. 68 ЦПК судовий розпорядник: виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта. Згідно ч. 1 ст. 218 ЦПК головуючий роз'яснює перекладачу його права та обов'язки, встановлені цим Кодексом, і попереджає перекладача під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Потім головуючий приводить перекладача до присяги: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю сумлінно виконувати обов'язки перекладача,

використовуючи всі свої професійні можливості» (ч. 2 ст. 218 ЦПК). Текст присяги підписується перекладачем. Підписаний перекладачем текст присяги та розписка приєднуються до справи (ч. 3 ст. 218 ЦПК) [223].

Протягом кримінального провадження представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження має право: користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача (п. 11 ч. 3 ст. 64¹ КПК) [223].

Свідок має право давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача (п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК).

Завідомо неправдивий переклад передбачає кримінальну відповідальність за умови залучення перекладача до справи у встановленому законом порядку (статті 68 КПК, 218 ЦПК) [105; 223].

Таким чином, в усіх правовідносинах дуже важливою є роль перекладача. Перекладач стає з'єднуючою ланкою між слідчим, прокурором, судом з одного боку і обвинуваченим, потерпілим, свідком чи експертом, з іншого (якщо сова йде про кримінальне провадження) [7, с. 71]. Зазвичай у науковій літературі перекладач відноситься до осіб, які сприяють здійсненню судочинства (провадження) або до осіб, які відіграють допоміжну роль у судочинстві (провадженні) [120 с. 68–69; 205, с. 57]. Окремі науковці підкреслюють такий важливий аспект участі перекладача у судочинстві (провадженні), як його опосередкована, але дуже важлива роль у процесуальному отриманні та закріпленні доказів [108, с. 345], який сприяє перебігу відповідного процесу [53, с. 24]. Ще однією властивістю перекладача як учасника судочинства (провадження) науковці називають його незацікавленість у його результатах [103, с. 154], відсутність власного інтересу [53, с. 24]. Г. Денисенко зауважує, що перекладач є одним із суб'єктів правозастосовного процесу, які покликані сприяти перебігу означеного процесу. «Не маючи в справі власного інтересу, він зобов'язаний гарантувати шляхом надання автентичного перекладу

реалізацію прав учасників процесу на судовий захист і справедливий судовий розгляд» [53, с. 24].

Як свідчить практика, досить часто підозрюваний не лише не володіє українською мовою, а й не розуміє юридичної термінології, тому окрім перекладу усного та писемного перекладу вимагає ще й змістовного роз'яснення юридичних понять на виразів. Уся інформація, яка надається всіма названими учасниками процесу, а як правило, й оточення (конвой, медичні працівники, тощо) надходить, перш за все до перекладача, а потім вже в переробленому вигляді на іншій мові (усно або письмово) до слідчого чи до суду.

Вимогою до перекладу є передача адекватного, точного і не викривленого змісту усних показів особи, яка допитується, виключаючи довільне чи подвійне тлумачення сказаного на рідній мові. За словником термін «переклад» означає «1. Дія за значенням перекладати. 2. Текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови іншою...» [91, с. 912].

О. Ю. Вітко вважає, що перекладач повинен намагатися робити дослівний переклад, оскільки у судових чи слідчих органів часто виникає підозра щодо достовірності показань та протиставлення реальному ступеню розвитку мови, коли малограмотний свідок чи потерпілий дає показання високим літературним стилем і бездоганною юридичною мовою [35, с. 24–25].

Під час перекладу завжди є небезпека втрати певної частини інформації, навмисного її викривлення, а в деяких випадках, якщо перекладач має якусь зацікавленість у вирішенні справи – небезпека отримати завідомо неправильний переклад. Неправильний переклад дуже важко піддається викриттю, тому важко усунути негативні наслідки цього злочинного діяння. Завідомо неправильний переклад може бути зроблено шляхом перекручення при перекладі змісту сказаного або ж шляхом умовчання перекладача про те, що він зобов'язаний перекласти. При цьому потрібно, щоб завідомо неправильний переклад був зроблений під час дізнання, досудового слідства, в суді або тимчасовій слідчій чи тимчасовій спеціальній комісії ВРУ. Протилежністю є

завідомо неправильний переклад, зроблений за пропозицією інших державних або громадських організацій, наприклад, за заявкою видавництва, складу даного злочину не утворить. З метою запобігання даному злочину перед початком слідчої дії, у якій бере участь перекладач, слідчий повинен роз'яснити перекладачу його обов'язки і попередити про відповідальність за завідомо неправильний переклад, що відзначається в протоколі відповідної слідчої дії і засвідчується підписом перекладача.

У судовому засіданні головуєчий також роз'яснює перекладачу його обов'язок перекладати суду показання і заяви осіб, які беруть участь і справ, що не володіють мовою, на якій ведеться судове засідання, а цим особам — отримання показань, заяв, документів, що оголошуються в суді, а також розпорядження головуєчого й ухвалу/ рішення суду [39, с. 55].

Основною функцією перекладача у судочинстві є мовна допомога обвинувачуваному, але він повинен перекладати як з державної української мови на затребувану, так й навпаки (першочергово: слідчому, прокурору, суду, адвокату, свідкам, іншим учасникам процесу та другорядно: конвою, медичним працівникам, та т.і.). Таким чином, за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом за ст. 384 КК (ч. 5 ст. 68 КПК, ч. 1 ст. 218 ЦПК).

Відповідальність за ст. 384 КК настає, коли перекладач умисно неправильно перекладає показання учасника процесу, текст документу чи інші матеріали (наприклад, жести і міміку глухонімих осіб) з метою змінити їх зміст. Тобто, особа, залучена як перекладач до кримінального провадження/справи (адміністративної, цивільної, господарської) до кримінальної відповідальності за завідомо неправильний переклад може бути притягнена за наявності наступних умов: 1) переклад повинен бути здійснений особою, яка, у встановленому законом порядку, залучена до участі у кримінальному провадженні/справі, а також попереджена про кримінальну відповідальність, в тому числі і за неправильний переклад; 2) переклад повинен бути

неправдивим, тобто таким, що повністю або частково не відповідає дійсності; 3) цей злочин може бути вчинений лише шляхом активної поведінки – дії: а) перекладач повинен повідомити якісь неправдиві відомості, що стосуються тих чи інших обставин кримінального провадження, перевернути зміст усного чи письмового мовлення при перекладі документів, показань, промов, реплік учасників процесу, б) при замовчуванні перекладачем фактів та обставин, що мають значення для справи; 4) завідомо неправильний переклад повинен бути вчинений у певній обстановці – під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією ВРУ або в суді; 5) неправильний переклад повинен містити відомості про факти та обставини, що підлягають встановленню та дослідженню у кримінальному провадженні, тобто мають значення для правильного вирішення справи та винесення справедливого рішення; 6) перекладач повинен усвідомлювати, що його переклад містить неправдиві відомості. Тобто, цей злочин вчиняється виключно з прямим умислом [110].

Суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, подробиці доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування (ч. 4 ст. 262 ЦПК) [223].

Участь перекладача в судочинстві виступає гарантією забезпечення прав його учасників і дотримання принципів судочинства. Перекладач – це важлива сполучна ланка між зрозумілим і незрозумілим. Якщо він хоче бути професіоналом, то зобов'язаний докласти всіх зусиль, щоб до одержувачів його перекладу був донесений правильний сенс і повний зміст сказаного.

На думку Ю. Стецовського, перекладач може брати участь у справі, якщо він вільно володіє мовами, необхідними для перекладу, знає предмет дослідження й вміє точно передавати інформацію [201, с. 22].

Зазвичай вважають, що перекладачем може бути особа із відповідною філологічною освітою. Суду, прокурору, слідчому потрібно залучати переважно перекладачів з юридичною спеціалізацією, оскільки треба добре знати юридичну термінологію. Однак, складно також перевірити кваліфікацію перекладача й правильність перекладу при незнанні іноземної мови. Хоча на практиці відомі випадки, коли співробітники органів володіють в повному обсязі іноземною мовою, та можуть добре оцінити рівень перекладу.

За кордоном залучення експертів здійснюється з державної бази судових експертів, які мають певний рівень знання юридичної мови та кваліфікованого юридичного перекладу. На нашу думку, доцільно би було для перекладу залучати спеціалістів філологів-юристів, які мають дві освіти, але їх кількість дуже мала. Філологів, які мають юридичну спеціалізацію виявити серед перекладачів складно, тому що спеціалізація в дипломі не вказується. Залишається тільки на практиці відсіювати тих, хто не спроможний перекладати юридичну термінологію, крім того, не кожен перекладач зможе психологічно витримати навантаження від кримінального провадження, специфіку та графік подій, виїзди до СІЗО, поведінку та особливості осіб, які скоюють злочини, ненормованість робочого часу і т. і.

Дуже часто під час проведення процесуальних дій та розгляду проваджень у суді виникає дефіцит у кваліфікованих кадрах, тим паче фахових перекладачах. Як свідчить прокурорська, слідча та суддівська практика залучаються спеціалісти з дипломами філолога, викладача необхідної мови, оскільки оперативно знайти саме сертифікованого перекладача дуже складно. Тобто питання співпраці слідчого, прокурора, судді та суду завжди буде актуальним та невичерпним. Багато лінгвістів та юристів досліджують тему судового перекладу, вносячи нові корективи, але тема залишається не розкритою, тому що перекладач здійснює перекладацьку діяльність поза межами суду, під час проведення багатьох складних процесуальних дій органів досудового розслідування. Можливо більш точною буде назва перекладу як юридичного, без обмеження як судового.

Кожного дня залучаються перекладачі Департаментом стратегічних розслідувань НП, Департаментом нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу генерального прокурора, Департаментом міжнародно-правового співробітництва. Більшість опитаних прокурорів все частіше ведуть справи із залученням перекладача. При виборі перекладача критерієм відбору є: професійність та наявність практичного досвіду.

О. А. Терещева підкреслює важливу спеціальну правосуб'єктність перекладача, його високу професійну кваліфікацію, а саме: володіння знаннями мови, необхідними для перекладу в процесі розгляду справи та володіння мовою, без використання словника й інших необхідних засобів [203, с. 19]. Тобто, перекладач не лише міст комунікації між учасниками провадження, але й обов'язковий та важливий учасник адміністративного, господарського, кримінального, цивільного процесу.

Неправильний переклад полягає у перекрученні змісту усного чи письмового мовлення при перекладі з однієї мови на іншу документів, показань, промов, реплік учасників процесу. Неправильний переклад матиме місце і при замовчуванні перекладачем при здійсненні перекладу важливих фактичних обставин справи [210].

Тобто неправильний переклад – це спотворення перекладачем змісту показань допитуваних осіб, досліджуваних документів, висновків експертів тощо. Перекладач потрібен для отримання достовірної інформації про значущі для справи факти і обставини від особи, яка не володіє мовою судочинства. Отже, повідомлення помилкової інформації перекладачем, тобто помилкового перекладу незалежно від наміру, тягне неправильність встановлення обставин, хибність висновків.

Але помилковість перекладу можна виявити: 1) якщо судове засідання здійснюється під аудіо запис, деякі процесуальні дії також записуються на інформаційні носії та під відеозапис (прослухати записи та виявити недоліки при наявності знань в іноземній мові; 2) якщо попереднє вичитування тексту,

коригування помилок. Якщо можливо перевірити перекладача, це необхідно робити, тобто самому перевірити ключові фрази, документи і т. п., коректність перекладу яких визначає результат справи в іноземному суді; 3) передачі на перевірку іншому перекладачеві; 4) здійснення лінгвістичної експертизи перекладу. Ускладнити ж роботу слідства можуть не тільки корпоративність перекладачів, їх відсутність в регіоні, а й характеристики самої мови, що дозволяють підміняти поняття, по-різному інтерпретувати конструкції, фрази і звороти, нарешті, нерозвиненість самої мови. Дійсно, в завдання слідства входить доведення і завідомість (корисливий або особистий мотив) і некоректності перекладу, що передбачає початкове, на стадії перевірки повідомлення про злочин, звернення до іншого перекладача, згодом перевірку його свідчень і пояснень.

Тобто основною вимогою до відповідальності перекладача є те, що він повинен помилитися навмисно, спеціально неправильно перевести документи. Наприклад, якщо перекладаючи документи про права власності на нерухомість, перекладач навмисно не вказав одного з власників, то кримінальна відповідальність настане. Якщо він випадково помилився і не вписав одного з власників, то ні.

Тобто в кожному випадку, відповідальність настає за наявністю обов'язкових елементів – навмисно та завідома. Не плутати з помилками експертів, перекладачів та спеціалістів. Жодна недостовірна інформація, отримана від несумлінного учасника кримінального провадження, має більш серйозні наслідки, ніж така ж дезінформація, отримана в цивільному, адміністративному чи господарському судочинстві.

Сформулюємо вимоги до правильного перекладу: 1) вміння зіставляти текст перекладу з оригіналом, оцінювати та класифікувати можливі помилки, вносити необхідні корективи; 2) знання сукупності вимог, які пред'являються якості перекладу (норми перекладу); 3) якість перекладу – ступінь його відповідності перекладацькій нормі та характер мимовільних чи свідомих відхилень від цієї норми, обумовлений ступенем смислової близькості

перекладу оригіналу, жанрово-стилістичною приналежністю текстів оригіналу та перекладу, прагматичними факторами, що впливають на вибір варіанта перекладу. Всі ці аспекти перекладу мають безпосередньо нормативний характер, визначають стратегію перекладача та критерії оцінки правильності перекладу.

Водночас, «як засвідчує практика, дуже рідко вирок за цією статтею виносяться щодо перекладачів, які які надають завідомо неправильний переклад. В сучасній судовій практиці їх одиниці. Але ця тема набуває актуальності не лише в судовій практиці, а й в науковому колі» [46, с. 207].

Висновки до розділу 3

На підставі дослідження сутності механізму та особливостей формування свідомо неправдивих показань, визначено наявність взаємопов'язаних етапів формування показань (сприйняття, запам'ятовування та відтворення). Зазначено, що правильне розуміння цих процесів сприяє правильній оцінці показань та ефективності прийомів допиту. Показання це не тільки факти, але і судження про ці факти, їхня оцінка, що є неминучим компонентом будь-якого показання, формою передавання думки. Судження несуть інформацію оцінюючого порядку і можуть мати доказове значення при відсутності в справі строгих кількісних і якісних характеристик фактів, що повідомляються, процесів, подій, явищ. Зроблено висновок, що головною особливістю механізму формування свідомо неправдивих показань є те, що це вольовий свідомий акт (свідомості подання, спланованості змісту, прийнятті рішення діяти). Під час неправдивості особа оцінує: свої дії (вчинки) з точки зору правосвідомості, моралі; дії (вчинки) особи, щодо якої надаються покази; значущості своїх показань для долі цієї особи; значущості своїх показань для своєї долі.

Запропоновано під завідомо неправдивими показаннями свідка чи потерпілого слід розуміти будь-які повідомлені повністю або частково спотворені (викривлені) відомості (інформація) в усній чи письмовій формі, які

є доказами, на основі яких у визначеному чинним законодавством процедурному (процесуальному) порядку, встановлюють наявність або відсутність у справі фактичних обставин, які мають значення для розслідування та судового розгляду.

Визначено, що предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, є не завідомо неправдива інформація, а власне завідомо неправдиві показання свідка та/або потерпілого, що містять у собі інформацію, яка має доказове значення. При цьому універсальне значення мають свідоцькі показання з огляду на те, що потерпілий виокремлюється виключно як учасник кримінального провадження. Змістовною ознакою показань як предмета складу кримінального правопорушення є інформаційна, яка передбачає наявність у них значущої інформації, яка стосується обставин справи (провадження) та має доказове значення. Надання завідомо неправдивих показань, може здійснюватися різними способами. Зокрема, це викладання вигаданої інформації про факти, перекручування справжньої інформації про факти, заперечення інформації про факти або її підміна, обмовою чи само обмовою, замовчування інформації про важливі для розгляду справи факти (наприклад, заявою неправдивого алібі; обмовою або самообмовою; компрометацією потерпілого; виправданням винного і звинуваченням невинного).

Ураховуючи такий аспект засади змагальності у кримінальному провадженні, як «*favor defensionis*» (сприяння захисту), а також з огляду на правовий статус підозрюваного та обвинуваченого, передбаченого у КПК, запропоновано не передбачати кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання таких учасників кримінального провадження, як підозрюваний та обвинувачений.

Для подальшого вдосконалення кримінального законодавства запропоновано коригувати підставу кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, встановлюючи залежність між наявністю/відсутністю у процесуальних кодексах, а також в інших

нормативно-правових актах процедурного характеру норм про таких учасників проваджень, як свідок, потерпілий, спеціаліст, експерт, перекладач, оцінювач), й описанням ознак складу введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (зокрема, обстановки вчинення кримінального правопорушення).

Висловлено думку, що з кола суб'єктів складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, слід виключати свідка, потерпілого, експерта, перекладача, які беруть участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Такий підхід обґрунтовується, зокрема, тим, що свідки та потерпілі у цьому випадку надають не показання, а пояснення; відсутністю судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за такі протиправні діяння.

Висновок експерта є важливим джерелом доказів або засобом отримання доказової інформації у відповідному судочинстві (провадженні). Завідомо неправдивий висновок експерта спотворює доказову інформацію загалом та (або) унеможлиблює притягнення особи до кримінальної відповідальності. З урахуванням важливого значення допиту експерта, який є одним із основних способів перевірки його висновку, а також з огляду на зарубіжний нормотворчий досвід запропоновано встановити кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання експерта.

Визначено, що доказовість як властивість висновку експерта та завідомо неправдивого висновку експерта, предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, характерна не для всіх видів судочинств (проваджень). Про доказовість можна вести мову виключно у тих випадках, коли процесуальне законодавство України вказує на висновок експерта як процесуальне джерело доказів або засіб отримання доказової інформації (кримінальне провадження, цивільне, господарське, адміністративне судочинство, а також провадження у справах про адміністративні правопорушення).

Завідомо неправдивий висновок експерта може стосуватися обставин та фактів, які мають значення у кримінальному, цивільному, адміністративному,

господарському судочинстві для встановлення істини у справі. Неправдивість експертного висновку полягає в унесенні до нього таких даних, що не відповідають дійсності й стосуються або окремих питань справи, або всієї її загалом. Зокрема, висновок експерта є неправдивим, якщо в ньому підмінено об'єкти експертного дослідження, змінене ідентифікаційне поле об'єкта, що досліджується, неправильно викладено фактичні дані або має місце їх пряме заперечення чи вони завідомо неправильно оцінені експертом.

З огляду на те, що у процесуальних кодексах висновок експерта з питань права надається недоказове значення, а сама роль такого експерта зводиться до надання консультацій з питань права, а також ураховуючи те, що не всі процесуальні кодекси та процедурні нормативно-правові акти виокремлюють такого учасника судочинства (провадження), зроблено висновок, що експерт з питань права не є суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК.

Складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста, як, зрештою, і сам висновок спеціаліста, має обмежене коло випадків застосування, оскільки може виступати доказом та може бути наданий виключно у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків. Запропоновано вдосконалити вказану форму введення в оману суду або іншого уповноваженого органу шляхом розширення можливості притягнення до кримінальної відповідальності спеціаліста за складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку у виконавчому провадженні, що потребує як коригування диспозиції ст. 384 КК, так і Закону України «Про виконавче провадження».

Системне тлумачення процесуальних норм та диспозиції ст. 384 КК дозволяє зробити висновок, що законодавець, установлюючи кримінальну відповідальність спеціаліста у ст. 384 КК за складання для надання та надання завідомо неправдивого висновку цього учасника провадження (судочинства) фактично обмежив таку форму суспільно небезпечного діяння виключно сферою кримінального провадження. Окрім того, складання для надання або

надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста слід розуміти як складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних проступків, що надається до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

Визнано недоцільним передбачати кримінальну відповідальність спеціаліста за надання будь-якої допомоги у судочинстві (провадженні), включаючи як висновки, так і заяви, консультації тощо, які мають завідомо неправдивий характер з огляду на те, що спеціаліст виконує більшою мірою консультативну, технічну, другорядну роль у провадженні (судочинстві).

З огляду на рівнозначний статус висновків експерта та спеціаліста у виконавчому провадженні, вважаємо за доцільне предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, визнавати завідомо неправдивий висновок спеціаліста у виконавчому провадженні, що потребує не лише змін у вказаній вище статті КК, а й у Законі України «Про виконавче провадження», який слід доповнити положенням, що спеціаліст, як і експерт, несе кримінальну відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків під час здійснення виконавчого провадження, надання завідомо неправдивого висновку під час здійснення виконавчого провадження, про що він має бути попереджений виконавцем (ч. 5 ст. 20 КК).

Завідомо недостовірними доказами запропоновано визнавати докази, що не відповідають дійсності, є неправдивими, тобто стосуються подій, явищ, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про які не відповідають дійсності (є неповними чи перекрученими). Подання особою недостовірних доказів є передумовою визнання їх такими, що отримані під впливом, спрямованим на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи.

Системне тлумачення диспозиції ст. 384 КК демонструє, що під доказами у контексті цієї норми можуть визначатися ті з них, що не охоплені іншими видами доказів, передбаченими у ст. 384 КК, як-то показання свідка, висновки

експерта, спеціаліста. Водночас показання будь-яких інших учасників судочинства не можуть бути предметом вчинення такого діяння, як подання завідомо недостовірних доказів.

У разі, якщо об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбачає кілька альтернативних діянь, одне з яких вичерпно називає ознаки предмета, стосовно яких може бути вчинено це суспільно небезпечне діяння (наприклад, показання свідка, потерпілого) (*конкретне діяння*), а інше згідно з положеннями регулятивного законодавства фактично включає відповідні предмети в інший, більш загальний предмет (докази) (*загальне діяння*), то загальне діяння не може включати ту частину предмета, яка не охоплюється конкретним альтернативним суспільно небезпечним діянням. Тобто, завідомо недостовірні показання підозрюваного, обвинуваченого, експерта не можуть охоплюватися таким діянням, як подання завідомо недостовірних доказів.

Слово «подання» стосується виключно того предмета складу кримінального правопорушення, який має письмову матеріально-речову форму, а саме документів та висновку експерта, а не показань, оскільки показання надаються, а не подаються. З огляду на те, що висновок експерта та висновок спеціаліста є частиною такого альтернативного суспільно небезпечного діяння, що передбачене у ст. 384 КК, фактично подання завідомо недостовірних доказів може стосуватися документів, письмових чи електронних доказів, в які власне й можуть вноситися завідомо недостовірні відомості.

На відміну від такого діяння, як подання завідомо недостовірних доказів, подання завідомо підроблених доказів може стосуватися не лише документів, а й будь-яких речових доказів.

Особа, залучена як перекладач до кримінального провадження/справи (адміністративної, цивільної, господарської) до кримінальної відповідальності за завідомо неправильний переклад може бути притягнена за наявності наступних умов: 1) переклад повинен бути здійснений особою, яка, у встановленому законом порядку, залучена до участі у кримінальному провадженні/справі, а також попереджена про кримінальну відповідальність,

в тому числі і за неправильний переклад; 2) переклад повинен бути неправдивим, тобто таким, що повністю або частково не відповідає дійсності; 3) цей злочин може бути вчинений лише шляхом активної поведінки – дії: а) перекладач повинен повідомити якісь неправдиві відомості, що стосуються тих чи інших обставин кримінального провадження, перевернути зміст усного чи письмового мовлення при перекладі документів, показань, промов, реплік учасників процесу, б) при замовчуванні перекладачем фактів та обставин, що мають значення для справи; 4) завідомо неправильний переклад повинен бути вчинений у певній обстановці – під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією ВРУ або в суді; 5) неправильний переклад повинен містити відомості про факти та обставини, що підлягають встановленню та дослідженню у кримінальному провадженні, тобто мають значення для правильного вирішення справи та винесення справедливого рішення; 6) перекладач повинен усвідомлювати, що його переклад містить неправдиві відомості.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявилось у дослідженні кримінальної відповідальності за введення в оману чуда або іншого уповноваженого органу, в результаті чого сформульовано такі висновки.

Сучасна траєкторія норми, передбаченої ст. 384 КК, характеризується поступальним розвитком у напрямку вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Такий розвиток є еволюційним, що у цілому характеризується наступністю та узгодженістю з іншими кримінально-правовими нормами, а також з нормативно-правовими актами, що регламентують порядок здійснення відповідного виду провадження. Розвиток норми, вміщеної у ст. 384 КК, є інтенсивним порівняно з іншими однорідними складами кримінальних правопорушень проти правосуддя.

На підставі аналізу норм про лжесвідчення у законодавстві зарубіжних держав виявлено найбільш вдалі законодавчі рішення, на підставі яких можливе вдосконалення відповідних норм КК України: встановлення кримінальної відповідальності не лише за «повне», а й за «неповне» лжесвідчення, коли відповідний суб'єкт дає неповні показання, висновок експерта або неповний переклад; доповнення диспозиції ст. 384 КК таким формулюванням: «вчинені особою, якій в установленому законом порядку було роз'яснено права, обов'язки відповідного учасника провадження та попереджено про кримінальну відповідальність»; встановлення кримінальної відповідальності за введення в оману спеціалістом суду або іншого уповноваженого органу; встановлення кримінальної відповідальності не лише за неправдивий висновок експерта, а й за його неправдиві показання; передбачення можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за лжесвідчення, вчинене її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи.

«Введення в оману» як міжгалузеве та кримінально-правове поняття, характеризується такими ознаками: це – протиправна поведінка особи, яка вводить в оману суд або інший уповноважений орган, а також своєрідний стан суду чи іншого уповноваженого органу, який вимушений оперувати інформацією, що не відповідає дійсності; дезінформаційний характер показань, висновку, звіту та перекладу; умисний характер; письмова форма; посягає на порядок відносин у суспільстві, який охороняється законом, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя.

Завідомість як суб'єктивна ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризує інтелектуальну ознаку прямого умислу вказаного кримінального правопорушення. Завідомість також передбачає встановлення того, що особа (свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, оцінювач, перекладач) усвідомлювали фактичний бік своїх протиправних діянь, що може бути підтверджено фактом попередження їх про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Відсутність вказівки, у т. ч. підпису вказаного вище учасника судочинства (провадження), у процесуальному документі про те, що він був попереджений у встановленому законом порядку про кримінальну відповідальність за цією статтею, не повинно впливати на можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 384 КК. Також не повинна впливати на це відсутність процесуальних рішень, які б підтверджували факт завідомої неправдивості (неправильності) показань, висновку, звіту чи перекладу.

Під завідомо неправдивими показаннями свідка чи потерпілого слід розуміти будь-які повідомлені повністю або частково спотворені (викривлені) відомості (інформація) в усній чи письмовій формі, що є доказами, на основі яких у визначеному чинним законодавством процедурному (процесуальному) порядку встановлюють наявність або відсутність у справі фактичних обставин, які мають значення для розслідування та судового розгляду.

Визначено, що доказовість як властивість висновку експерта та завідомо неправдивого висновку експерта, предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, характерна не для всіх видів судочинств (проваджень). Про доказовість можна вести мову виключно у тих випадках, коли процесуальне законодавство України вказує на висновок експерта як процесуальне джерело доказів або засіб отримання доказової інформації (кримінальне провадження, цивільне, господарське, адміністративне судочинство, а також провадження у справах про адміністративні правопорушення).

Завідомо недостовірними доказами запропоновано визнавати докази, що не відповідають дійсності, є неправдивими, тобто стосуються подій, явищ, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (є неповними чи перекрученими). Подання особою недостовірних доказів є передумовою визнання їх такими, що отримані під впливом, спрямованим на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи

Особа, залучена як перекладач, може бути притягнута до кримінальної відповідальності за завідомо неправильний переклад за наявності таких умов:

- 1) здійснюється особою, яка у встановленому законом порядку залучена до участі у кримінальному провадженні/справі, а також попереджена про кримінальну відповідальність, в тому числі і за неправильний переклад;
- 2) неправдивість – повна чи часткова невідповідність дійсності;
- 3) вчиняється шляхом активної поведінки (дії): повідомлення неправдивих відомостей, перекручування змісту усного чи письмового мовлення; замовчування фактів та обставин, що мають значення для справи;
- 4) наявність обстановки – під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України або в суді;
- 5) містить відомості про факти та обставини, що мають значення для правильного

вирішення справи та винесення справедливого рішення; б) усвідомлення того, що переклад містить неправдиві відомості.

Запропоновано ряд змін до ст. 384 КК. Зокрема, викладено в такій авторській редакції диспозицію частини першої цієї статті: «Завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, експерта, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Конституційного Суду України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна або рецензії на такий звіт, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Code pénal République française. Dernière mise à jour des données de ce code: 31 décembre 2021. Version en vigueur au 19 janvier 2022. URL: <https://cutt.ly/64fCUfh> (дата зверн.: 02.01.2023).
2. Código Penal español. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Pena. URL: <https://cutt.ly/94fCFzj> (дата зверн.: 02.01.2023).
3. Criminal Code of the State of Israel: Israel: Law No. 626/1996, Penal Law. URL: <https://cutt.ly/y4fCJ11> (дата зверн.: 02.01.2023).
4. Criminal Code of the Swiss Confederation of 21 December 1937. URL: <https://cutt.ly/o4fCCyi> (дата зверн.: 02.01.2023).
5. Criminal Law: Witnesses FAQ Архивная копия от 25.03.2010 на Wayback Machine URL: <https://cutt.ly/f4fC1uX> (дата зверн.: 02.01.2023).
6. Criminal Law: Witnesses FAQ Архивная копия от 25.03.2010 на Wayback Machine URL: <https://cutt.ly/e4fC3OH> (дата зверн.: 02.01.2023).
7. Grabovskiy G. Criminal Liability for Misleading a Court in Civil Proceedings: the Issue of Prosecution of Foreigners. *IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: мат-ли форуму* (м. Київ, 20–21 трав. 2021 р.). Т. 2. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 70–72.
8. Harry Hirschman, You Do Solemnly Swear or that Perjury Problem, 24 J. CRIM. L. & CRIMINOLOGY 901 (1934). <https://cutt.ly/X4fVwq7> (дата зверн.: 02.01.2023).
9. Harvey Peter. *An Introduction to Buddhism: Teachings, History and practices*. Cambridge: Cambridge University Press. 2007. 374 p.
10. Kodeks karny polski. USTAWA z dnia 6 czerwca 1997. URL: <https://cutt.ly/x4fVtji> (дата зверн.: 02.01.2023).
11. L. Timothy Perrin, The Perplexing Problem of Client Perjury, *Fordham L. Rev.* 1707 (2007). URL: <https://cutt.ly/D4gtOz3> (дата зверн.: 02.01.2023).

12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. URL: <https://cutt.ly/D4gtDxI> (дата зверн.: 02.01.2023).
13. Matthew MacKenzie. Buddhism and the Virtues/ *The Oxford Handbook of Virtue* (англ.) / Nancy E. Snow. Oxford University Press, 2017-12-06. Vol. 1. P. 2, 10.
14. McDowell John. Theology: in a series of sermons in the order of the Westminster shorter catechism. Vol.2. // Mervin Hale, 1825. P.145–146.
15. New Your Penal. URL: <https://cutt.ly/g4gtKkB> (дата зверн.: 02.01.2023).
16. Perjury. Wikipedia. URL: <https://cutt.ly/H4gtXPR> (дата зверн.: 02.01.2023).
17. The Sutra on Upāsaka Precepts. Berkeley, Calif.: Numata Center for Buddhist Translation & Research, 1994. 225 p.
18. UK Public General Acts 1911 (Regnal. 1_and_2_Geo_5). Table of contents. URL: <https://cutt.ly/X4gtB1k> (дата зверн.: 02.01.2023).
19. Wells Bruce. The law of testimony in the Pentateuchal Code. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2004. 226 p.
20. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2017. 236 с.
21. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 200 с.
22. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права (теоретико-прикладне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Одеський держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2021. 476 с.
23. Баранова Ю. О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. ун-т «Одеська юрид. академ». Одеса, 2015. 24 с.
24. Бибики С. Показник – показ – показання. *Культура слова*. 2015. Вип. 82. С. 128–130. URL: <https://cutt.ly/B4gyr7Q> (дата зверн/ 02.01.2023).

25. Библейская симфония по книгам Ветхого и Нового Заветам / ред.-сост. Д. Гриценко, Е. С. Калугина. Москва: Дарь, 2007. 480 с. URL: <https://cutt.ly/H4gyisY> (дата зверн/ 02.01.2023).
26. Бондар В. С. Питання вдосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики (висновок спеціаліста). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2021. № 4 (96). С. 78–96.
27. Васильєв В.М. Судова експертиза у цивільному та господарському провадженні як окрема форма застосування спеціальних знань. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. Право. 2020. Т. 21. № 1. С. 120–132.
28. Васьковский Е. В. Учебник гражданского права. Москва: Статут, 2003. 382 с.
29. Вдовиченко С. Л. Теорія та практика конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 2. С. 73–81.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
31. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08; Академ. адвокатури України, Нац. академ. внутр. справ. Київ, 2017. 583 с.
32. Виконавче провадження : навч. посіб. (у схемах і таблицях) (електронне видання) / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба-Сидор, Н. М. Грабар та ін.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 600 с. URL: <https://cutt.ly/R4guic4> (дата зверн. 02.01.2023).
33. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 12.11.2020 у справі № 461/4425/18 (провадження № 1-кп/461/90/20). URL: <https://cutt.ly/w4gurLe> (дата зверн/ 02.01.2023).
34. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 09.12.2016 у справі № 165/108/16-к (провадження №1-кп/161/199/16). URL: <https://cutt.ly/64gybjQ> (дата зверн/ 02.01.2023).

35. Вітко О. Ю. Прояв злочину, передбаченого статтею 384 Кримінального кодексу України зовні: теоретичні та прикладні проблеми. *Юридична наука*. 2017. № 12. С. 12–34. URL: <https://cutt.ly/f4gy3jF> (дата зверн/ 02.01.2023).

36. Войтенко О. О. Обман як одна з характеристик введення в оману суду або інших уповноважених органів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: мат-ли II-ої наук.-практ. конф.* (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2019 р.). Київ–Маріуполь : 2019, С. 28–31.

37. Воробчак А. Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. ун-т Одеська юрид. академ. Одеса, 2019. 236 с.

38. Все об исламе. Лжесвидетельство – огонь Ада. веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/a4gy1Eu> (дата зверн/ 02.01.2023).

39. Габро О. І. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 384 КК. *Юридична наука*. 2012. № 10. С. 42–60. URL: <https://cutt.ly/k4gyLZ6> (дата зверн. 02.01.2023).

40. Гломб Ю. О. Аналіз сучасної судової практики щодо притягнення до відповідальності за введення в оману суду. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 27 лют. 2020 р.). Київ–Маріуполь, 2020. С. 70–72.

41. Гломб Ю. О. Витоки кримінальної відповідальності за введення в оману в стародавній світовій культурі. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 276–278.

42. Гломб Ю. О. Кримінальна відповідальність за недостовірні ствердження: зарубіжний досвід. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 2 (16). С. 85–91.

43. Гломб Ю. О. Підвищена відповідальність експерта за неправдивість висновку. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Issue 3. С. 73–77.

44. Гломб Ю. О. Попереджувачий механізм у призмі відповідальності за ст. 384 КК (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 368–372.

45. Гломб Ю. О. Введення суду в оману: окремі питання кримінальної відповідальності за зловживання у сфері цивільного судочинства. *Сучасне право в епоху соціальних змін*: мат-ли XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лют. 2021 р. Том 2. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 70–72.

46. Гломб Ю.О. Щодо відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні*: мат-ли X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 25 трав. 2020 р.). Львів: «Галич-Прес», 2020. С. 205–207.

47. Гломб Ю. О. Щодо питання кримінальної відповідальності оцінювача майна. *Актуальні проблеми сучасної науки та практики*: мат-ли круглого столу (м. Київ, 1 жовт. 2020 р.). Київ: Вид-во «Ліра-К», 2020. С. 28–32.

48. Гломб Ю. О. Щодо питання мотивів повідомлення завідомо неправдивих показань. *Актуальні проблем сучасної юридичної науки та практики*. Вип. 2: мат-ли круглого столу (м. Київ, 7 жовт., 2021 р.). Київ: Вид-во Ліра-К, 2021. С. 64–68.

49. Гломб Ю. О. Криміналістичні види експертиз в адміністративному судочинстві. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: мат-ли наук.-практ. конф. З нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (м. Київ, 27 лют. 2020 р.). Київ – Маріуполь, 2020. С. 80–81.

50. Гора І. В. Залучення спеціаліста й експерта адвокатом за кримінальним процесуальним кодексом України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 1 (26). С. 156–162.

51. Господарський процесуальний кодекс України URL: <https://cutt.ly/14gufw7> (дата зверн. 02.01.2023).

52. Давидович . І. Лжесвідчення і фальсифікація доказв за кримінальним законодавством США та України: порівняльно-правовий аспект. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 387–391.

53. Денисенко Г. Правовий статус лінгвіста як перекладача у межах правозастосовного процесу. *Націон. юрид. журнал: теорія и практика*. 2014. декабрь. С. 24–29.

54. Десять_заповідей. Вікіпедія (вільна енциклопедія). URL: <https://cutt.ly/v4guzp1> (дата зверн. 02.01.2023).

55. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2008 . 207 с.

56. Добровольская Т. Н. Показания обвиняемого против других лиц в советском уголовном процессе. *Ученые записки ВШЮН. Москва: Госюриздат*, 1957. № 1 (5). С. 76– 104.

57. Дудич А. В. Відповідальність експерта у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 30 (2). С. 132–136. URL: <https://cutt.ly/t4gunjR> (дата зверн. 02.01.2023).

58. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 952 с.

59. Дудоров О. О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посібн.. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

60. Дулов А. В. Судебная психология. Минск: Высшая шк., 1970. 356 с.

61. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2017 р. URL: <https://cutt.ly/M4guRpo> (дата зверн. 02.01.2023).

62. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2018 р. URL: <https://cutt.ly/r4guUTr> (дата зверн. 02.01.2023).

63. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2019 р. URL: <https://cutt.ly/g4guAPh> (дата зверн. 02.01.2023).

64. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2020 р. URL: <https://cutt.ly/l4guHvX> (дата зверн. 02.01.2023).

65. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 р. URL: <https://cutt.ly/74guCii> (дата зверн. 02.01.2023).

66. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2022 р. URL: <https://cutt.ly/94guNjd> (дата зверн. 02.01.2023).

67. Заборовський В.В. Попович Р. В. Обман як дефект волі крізь призму теорії та практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Серія ПРАВО. Випуск 33. Том 1. С. 121–125.

68. Завідомо. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/a4gu5nz> (дата зверн. 02.01.2023).

69. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science. Section «Law»*. 2019. Vol. 5. № 9. Р. 3001–3011. URL: <https://cutt.ly/t4golZV> (дата зверн. 02.01.2023).

70. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2017 рік. URL: <https://cutt.ly/64girmB> (дата зверн. 02.01.2023).

71. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2018 рік. URL: <https://cutt.ly/64gii2i> (дата зверн. 02.01.2023).

72. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2019 рік. URL: <https://cutt.ly/C4giaCS> (дата зверн. 02.01.2023).

73. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2020 рік. URL: <https://cutt.ly/k4gihbU> (дата зверн. 02.01.2023).

74. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2021 рік. URL: <https://cutt.ly/l4giz6q> (дата зверн. 02.01.2023).

75. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2022 рік. URL: <https://cutt.ly/v4ginuR> (дата зверн. 02.01.2023).

76. Звіт про склад засуджених за 2017 рік (форма 7). URL: <https://cutt.ly/64girmB> (дата зверн. 02.01.2023).

77. Звіт про склад засуджених за 2018 рік (форма 7). URL: <https://cutt.ly/64gii2i> (дата зверн. 02.01.2023).

78. Звіт про склад засуджених за 2019 рік (форма 7). URL: <https://cutt.ly/C4giaCS> (дата зверн. 02.01.2023).

79. Звіт про склад засуджених за 2020 рік (форма 7). URL: <https://cutt.ly/k4gihbU> (дата зверн. 02.01.2023).

80. Звіт про склад засуджених за 2021 рік (форма 7). URL: <https://cutt.ly/l4giz6q> (дата зверн. 02.01.2023).

81. Звіт про склад засуджених за 2022 рік (форма 7). URL: <https://cutt.ly/v4ginuR> (дата зверн. 02.01.2023).

82. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.

83. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затв. Наказ Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у ред. Наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). <https://cutt.ly/P4go0RW> (дата зверн. 02.01.2023).

84. Книженко О. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та неправдиві показання: питання сукупності злочинів. *Наук. часопис Національної академії прокуратури*. Київ. 2018. № 4. С. 1–9.

85. Кодекс адміністративного судочинства України URL: <https://cutt.ly/G4goCHa> (дата зверн. 02.01.2023).

86. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://cutt.ly/s4goJlO> (дата зверн. 02.01.2023).

87. Козлихин И.Ю. Мусульманское право. *Правоведение*. 2011. № 3.– С. 231–258.
88. Конституція України. URL: <https://cutt.ly/L4goS7t> (дата зверн. 02.01.2023).
89. Коран и Библия: сравнительный анализ (Али-заде). Викитека. URL: <https://cutt.ly/X4goIRA> (дата зверн. 02.01.2023).
90. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблема криминализации и пенализации. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. 267 с.
91. Короткий тлумачний словник української мови. Близько 7000 слів. За ред. Д. Г. Гринчишина. Укладачі: Д. Г. Гринчишин, В. Л. Карпова, Л. М. Полюга, М. Л. Худаш, У. Я. Єдлінська. Наук. редактор О. Д. Пономарів. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2010 р. 600 с.
92. Крат В. І. Недійсність правочинів, вчинених під впливом обману. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 189–192.
93. Криміналістика. Глава 17. Допит. URL: <https://cutt.ly/f4gsRhC> (дата зверн. 02.01.2023).
94. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки URL: <https://cutt.ly/24gsIWG> (дата зверн. 02.01.2023).
95. Кримінальний кодекс Грузії. URL: <https://cutt.ly/i4gsAU3> ((дата зверн. 02.01.2023).
96. Кримінальний кодекс Естонської Неспубліки. URL: <https://cutt.ly/74gsGtz> (дата зверн. 02.01.2023).
97. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки. URL: <https://cutt.ly/94gsKY2> (дата зверн. 02.01.2023).
98. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки. URL: <https://cutt.ly/94gsXBX> (дата зверн. 02.01.2023).
99. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. URL: <https://cutt.ly/r4gsB90> (дата зверн. 02.01.2023).

100. Кримінальний кодекс Республіки Молдова. URL: <https://cutt.ly/O4gs1L7> (дата зверн. 02.01.2023).
101. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан. URL: <https://cutt.ly/T4gs3op> (дата зверн. 02.01.2023).
102. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с
103. Кримінальний процес: підручн. / Грошевий Ю. М, Тацій В. Я., Пшонка В. П. та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків: Право, 2013. 824 с.
104. Кримінальний процесуальний кодекс Литви. URL: <https://cutt.ly/S4gs7M3> (дата зверн. 02.01.2023).
105. Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://cutt.ly/b4gdq6v> (дата зверн. 02.01.2023).
106. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії. URL: <https://cutt.ly/J4gdt0L> (дата зверн. 02.01.2023).
107. Кубальський В.Н. Самостійна кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів в Україні: доцільність та підстави встановлення. *Форум права*. 2012. № 4. С. 521–526. URL: <https://cutt.ly/L4gdYiR> (дата зверн. 02.01.2023).
108. Кузик Т.М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 341–346.
109. Кучевська С.П., Яворський Б.І. Право обвинуваченого на неправдиві показання як елемент favor defensionis. *Адвокат*. 2011. № 2 (125). С. 18–25.
110. Літвін К. Відповідальність перекладача за завідомо неправильний переклад: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/h4gdIGn> (дата зверн. 02.01.2023).

111. Лозинська Ю. Теоретичні основи визначення поняття достовірності доказів у кримінальному провадженні. *Національний юридичний журнал. Теорія та практика*. 2017. № 4. С. 162–166.
112. Мавед М. О. Генеза та тенденції розвитку ісламського деліктного права: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.01; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія», 2015. 185 с.
113. Максимов С. Псярнецький Є. Завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна. URL: <https://cutt.ly/p4gdO2T> (дата зверн. 02.01.2023).
114. Максимович Р. Л. Обман як наскрізне кримінально-правове поняття. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Випуск 69. С. 153–160.
115. Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванню: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 213 с.
116. Малярова В.О. Належність та допустимість доказів у кримінальному провадженні. *Наук. вісн. Ужгород. Нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 119–121.
117. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): монограф. Київ: «Азимут-Україна», 2005. 464 с.
118. Медина. Заповіді Бога: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/d4gdDnd> (дата зверн. 02.01.2023)..
119. Мельніченко М. І. Кримінально-правова охорона порядку одержання доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. 258 с.
120. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: підруч. Київ: Лтибідь, 1999. 534 с.
121. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монограф. Київ: Паливода А. В., 2011. 192 с.
122. Наказателен кодекс на България. URL: <https://cutt.ly/o4gfV0Z> (дата зверн. 02.01.2023).

123. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 груд. 2001 р. / відп. ред. С. С. Яценко. Київ: А.С.К., 2002. 936 с.

124. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 URL: <https://cutt.ly/84gfXmy> (дата зверн. 02.01.2023).

125. Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 № 1442 URL: <https://cutt.ly/V4gfLHF> (дата зверн. 02.01.2023).

126. Недостовірний. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/V4gfJ6A> (дата зверн. 02.01.2023).

127. Недостовірний. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <https://cutt.ly/Y4gfHH4> (дата зверн. 02.01.2023).

128. Немчинов С.Є. Участь прокурора в доказуванні в разі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 128–133.

129. Неправдивий. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/M4gfFNO> (дата зверн. 02.01.2023).

130. Неправильний. URL: Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). <https://cutt.ly/F4gfSVM> (дата зверн. 02.01.2023).

131. Нікітенко В. М. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2018. 251 с.

132. Обман. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/TFU3TH8> (дата зверн. 02.01.2023).

133. Олішевський О.В. Джерела православної релігії як основа виділення суспільно небезпечних діянь. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 62–73.

134. Омана. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/G4gfj5z> (дата зверн. 02.01.2023).

135. Опанасенко В. І. Кримінальна відповідальність за фальсифікацію доказів: особливості регламентації та шляхи вдосконалення: дис. ... канд. юрид. наук; 12.00.08; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 276 с.

136. Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация: монография / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. М.: Наука, 1982. 304 с.

137. Основи загальної та юридичної психології. Курс лекцій (Бобечко Н., Бойко В., Жолнович І. та ін; за ред. В. Т. Нора). Психологічні основи проведення гласних слідчих дій. Психологічні основи допиту та пред'явлення для впізнання. URL: <https://cutt.ly/o4gffAR> (дата зверн. 02.01.2023).

138. Палюх Л.М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; Львів. нац. ун-т внутр. справ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Львів, 2021. 387 с.

139. Панов М.І., Анісімов Г. М. Обман як ознака складу злочину і його кримінально-правове значення. *Юрид. Україна*. 2014. № 5. С. 72–79.

140. Панчашила [Джалсекера У. Д. Пять основных заповедей буддизма (К 250-летию Буддизма в Бурятии) / Перевод с англ., сост., предисл. и примеч. С. А. Сидорова. Улан-Удэ: Ассоциация литераторов Бурятии, 1991. 22 с.

141. Переверза О. Я. Формування неправдивих показань, система тактичних прийомів їх виявлення і подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 19 с.

142. Підроблений. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/r4gfswr> (дата зверн. 02.01.2023).

143. Подавати. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <https://cutt.ly/R4gfoOM> (дата зверн. 02.01.2023).

144. Показання. Словник української мови: в 11 томах. Т. 7, 1976. URL: <https://cutt.ly/p4gfuar> (дата зверн. 02.01.2023).

145. Попелюшко В.О. Favor defensionis. Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 17–19 червн. 2011 р.). Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2011. С. 307–309.

146. Постанова Верховного Суду від 07.12.2021 у справі № 461/4425/18 (провадження № 51-2424км21). URL: <https://cutt.ly/54gfwEg> (дата зверн. 02.01.2023).

147. Постанова Верховного Суду від 08.02.2022 у справі № 791/1/18 (провадження № 51-9184км18). URL: <https://cutt.ly/44gd6fS> (дата зверн. 02.01.2023).

148. Постанова Верховного Суду від 12.06.2018 у справі № 367/2556/16-к (провадження № 51-1926км18). URL: <https://cutt.ly/M4gd4J3> (дата зверн. 02.01.2023).

149. Постанова Верховного Суду від 17.02.2021 у справі № 533/285/19 (провадження № 51-5834км20). URL: <https://cutt.ly/44gfMUj> (дата зверн. 02.01.2023).

150. Постанова Верховного Суду від 20.04.2021 у справі № 382/1128/19 (провадження № 51-5130км20). URL: <https://cutt.ly/M4gf0xD> (дата зверн. 02.01.2023).

151. Постанова Верховного Суду від 21.01.2020 у справі № 315/793/16-к (провадження № 51-3062км19). URL: <https://cutt.ly/u4gjgt8> (дата зверн. 02.01.2023).

152. Постанова Верховного Суду від 21.05.2019 у справі № 220/298/16-к (провадження № 51-9919км18). URL: <https://cutt.ly/S4gjs0q> (дата зверн. 02.01.2023).

153. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25.11.2021 у справі № 571/1750/19 (провадження № 51-3553км21. URL: <https://cutt.ly/K4gjo4u> (дата зверн. 02.01.2023).

154. Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 05.09.2018 у справі № 442/3526/15-ц (провадження № 61-6546св18). URL: <https://cutt.ly/J4gju6q> (дата зверн. 02.01.2023).

155. Постанова Першої судової палати КЦС ВС від 21.07.2021 у справі № 2-95/11/1609 (провадження № 61-7290св21). URL: <https://cutt.ly/N4gjtWd> (дата зверн. 02.01.2023).

156. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 25.03.2004 (реєстр. № 5311). URL: <https://cutt.ly/R4gju3A> (дата зверн. 02.01.2023).

157. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року : Наукове видання / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Ю. С. Шемшученко (відп. ред. та авт. передмови), К. А. Віслобоков (упоряд.). Київ, 1997. 547 с.

158. Право і Біблія. *Юридичний Вісник України*. URL: <https://cutt.ly/B4gh6B1> (дата зверн. 02.01.2023).

159. Правовые вопросы. Грех лжесвидетельства: веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/N4gh4nv> (дата зверн. 02.01.2023).

160. Прадід О. Ю. Особливості функційного вияву прикметників, числівників, займенників і прислівників у назвах розділів і статей Кримінального кодексу України. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету*: зб. наук. праць. Вип.9. Ч. 2. Кривий Ріг, 2013. С. 136–144.

161. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://cutt.ly/w4gh9qb> (дата зверн. 02.01.2023).

162. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://cutt.ly/f4ghMxv> (дата зверн. 02.01.2023).

163. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон

України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://cutt.ly/D4ghCl8> (дата зверн. 02.01.2023).

164. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Законом України від 17.06.2020 № 720-IX URL: <https://cutt.ly/o4ghKTY> (дата зверн. 02.01.2023).

165. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України: Закон України від 16.05.2013 № 245-VII. URL: <https://cutt.ly/A4ghFVv> (дата зверн. 02.01.2023).

166. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://cutt.ly/z4ghARd> (дата зверн. 02.01.2023).

167. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 03.03.2005 № 2456-IV. URL: <https://cutt.ly/y4ghImb> (дата зверн. 02.01.2023).

168. Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб): Закон України від 04.11.2010 № 2677-VI. URL: <https://cutt.ly/U4ghTle> (дата зверн. 02.01.2023).

169. Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб): Закон України від 04.11.2010 № 2677-VI. URL: <https://cutt.ly/I4ghW4r> (дата зверн. 02.01.2023).

170. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://cutt.ly/I4ghn1d> (дата зверн. 02.01.2023).

171. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://cutt.ly/H4ghvmN> (дата зверн. 02.01.2023).

172. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: <https://cutt.ly/54ghkbD> (дата зверн. 02.01.2023).

173. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://cutt.ly/g4ghfsP> (дата зверн. 02.01.2023).

174. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. URL: <https://cutt.ly/94ght5F> (дата зверн. 02.01.2023).

175. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://cutt.ly/i4ghoOF> (дата зверн. 02.01.2023).

176. Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України від 15.01.2009 № 890-VI. URL: <https://cutt.ly/X4ghwDl> (дата зверн. 02.01.2023).

177. Проект Кримінального кодексу України. URL: <https://cutt.ly/t4gg6GX> (дата зверн. 02.01.2023).

178. Психология. Словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Политиздат, 1990. 494 с.

179. Пять священных заповедей. Википедия (свободная энциклопедия). URL: <https://cutt.ly/A4gg4c0> (дата зверн. 21.11.2021).

180. Ревякіна Т.А. Проблемні аспекти участі судового експерта у господарському судочинстві. *Економіка та право*. 2021. № 3. С. 10–20. <https://cutt.ly/F4gg96F> (дата зверн. 02.01.2023).

181. Регламент Вищої ради правосуддя, затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 24.01.2017 № 52/0/15-17. URL: <https://cutt.ly/K4gg0WH> (дата зверн. 02.01.2023).

182. Регламент Верховної Ради України, затв. Законом України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. URL: <https://cutt.ly/K4ggN5y> (дата зверн. 02.01.2023).

183. Регламент Конституційного Суду України, затв. Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018. URL: <https://cutt.ly/O4ggVLZ> (дата зверн. 02.01.2023).

184. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії від 28.07.1999 р. (*Case of Immobiliare Saffi v. Italy*). URL: <https://cutt.ly/l4ggXzB> (дата зверн. 02.01.2023).

185. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Реджент Компані» проти України від 03.04.2008 р. (*Case of Regent Company v. Ukraine*). URL: <https://cutt.ly/h4ggLyb> (дата зверн. 02.01.2023).

186. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Бурдов проти Росії від 07.05.2002 р. (*Case of Burdov v. Russia*). URL: <https://cutt.ly/34ggJrJ> (дата зверн. 02.01.2023).

187. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Ромашов проти України від 27.07.2004 р. (*Case of Romashov v. Ukraine*). URL: <https://cutt.ly/04ggFGe> (дата зверн. 02.01.2023).

188. Рішення Європейського суду з прав людини у справі Шмалько проти України від 20.07.2004 р. (*Case of Shmalko v. Ukraine*). URL: <https://cutt.ly/T4ggAGo> (дата зверн. 02.01.2023).

189. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 10.09.2009 № 20-рп/2009. URL: <https://cutt.ly/t4ggIcz> (дата зверн. 02.01.2023).

190. Рогальська В. В. Змагальність у досудовому провадженні: монограф. Дніпропетровськ: Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 172 с.

191. Рогожа В.Г. Засоби вираження вольової модальності в текстах кодексів України: монограф. Хмельницький: ХУУП, 2011. 210 с.

192. Розводовський В. І. Проблеми правового становища свідків у конституційному провадженні. *International journal Law & society*. URL: <https://cutt.ly/E4ggTUU> (дата зверн. 02.01.2023).

193. Розводовський В.І. Перекладач у конституційному провадженні України, Литви та Німеччини: компаративне дослідження. *International journal Law & society*. URL: <https://cutt.ly/D4ggQ0i> (дата зверн. 02.01.2023).

194. Рябенко М.В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. академ. прокуратури України. Київ, 2016. 267 с.

195. Савицька А.М. Завідомість у кримінальному праві України як об'єкт наукового дослідження. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 2 (23). Том 4, 2018. С. 265–269.

196. Савицька В. М. Тлумачення поняття завідомість у рішеннях суду. *ЛОГОΣ: збірн. наук. праць*. 2020. Вип. 4. С. 85–87.

197. Сийпловіч М.В. Обман як ознака об'єктивної сторони притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. Серія ПРАВО. Вип. 44. Т. 2. С. 115–120.

198. Скорич О. Особливості процесуального статусу перекладача в цивільному процесі України. *Підприємство, господарство і право*, 2017. № 9. URL: <https://cutt.ly/24ggxkc> (дата зверн. 02.01.2023).

199. Смірнова І. Деякі аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному процесі. *Вища школа адвокатури НААУ*. 26.06.2020. URL: <https://cutt.ly/J4ggjFY> (дата зверн. 02.01.2023).

200. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года. Мінск: Літаратура, 2003. 264 с.

201. Стецовский Ю. Принцип национального языка судопроизводства и право обвиняемого на защиту. *Советская юстиция*. 1977. №14. С. 21–22.
202. Теорія судових доказів в питаннях та відповідях. Л. Д. Удалова, Д. П. Письмовий, Ю. І. Азаров та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 104 с. URL: <https://cutt.ly/j4gjYgd> (дата зверн. 02.01.2023).[
203. Терещева Е.А. Субъекты арбитражного процесса : автореферат дис. ... доктора юридических наук: 12.00.15. Москва, 2009. 47 с.
204. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підручн. 5-те вид., доп. і перероб. Київ: А. С. К., 2007. 848 с.
205. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: підруч. 4-те вид. доп. і переробл. Київ: А.С.К., 2003. 120 с.
206. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
207. Тургумбаев, М. Е. Институт преступления и наказания в мусульманском праве: дис. ... д-ра филос. наук: 6D030100. Ал-маты, 2014. 139 с. URL: <https://cutt.ly/L4gjIYR> (дата зверн. 02.01.2023).
208. Уголовное уложение Федеративной Республики Германия – Strafgesetzbuch (StGB) – Научно-практический комментарий и перевод текста закона П. В. Головненков. URL: <https://cutt.ly/74gjDHW> (дата зверн. 02.01.2023).
209. Уголовный кодекс Штата Арканзас. URL: <https://cutt.ly/A4gjZJR> (дата зверн. 02.01.2023).
210. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 05.07.2019 у справі №:755/12717/18 (провадження № 1-кс/755/4052/19), URL: <https://cutt.ly/D4gj1rH> (дата зверн. 02.01.2023).
211. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 06.05.2019 у справі № 315/793/16-к (провадження № 11-кп/807/673/19). URL: <https://cutt.ly/24gj8oD> (дата зверн. 02.01.2023).
212. Ухвала Львівського апеляційного суду від 23.03.2021 у справі № 461/4425/18 (провадження № 11-кп/811/1340/20. URL: <https://cutt.ly/I4gj5ld> (дата зверн. 02.01.2023).

213. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 06.12.2018 у справі № 315/793/16-к (провадження 1-о/336/2/2018). URL: <https://cutt.ly/04gkq5h> (дата зверн. 02.01.2023).

214. Фойницький И.Я. Курс уголовного судопроизводства. 3-е изд. Санкт-Петербург: Типография т-ва «Общественная польза», 1910. Т. 2. 560 с.

215. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.

216. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. 332 с.

217. Хавронюк М. І. Компаративний метод у сучасному кримінально-правовому дослідженні: мета застосування. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 5–9.

218. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

219. Хадис. Вікіпедія (вільна енциклопедія). URL: <https://cutt.ly/24gkrUS> (дата зверн. 02.01.2023).

220. Харам. Вікіпедія (вільна енциклопедія). URL: <https://cutt.ly/U4gky8V> (дата зверн. 02.01.2023).

221. Християнство Вікіпедія (вільна енциклопедія). URL: <https://cutt.ly/d4gkpz3> (дата зверн. 02.01.2023).

222. Цивільний кодекс України. URL: <https://cutt.ly/24gksWM> (дата зверн. 02.01.2023).

223. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <https://cutt.ly/m4gkgPa> (дата зверн. 02.01.2023).

224. Цимбалістий Т.О. Конституція юстиція в Україні: навч. посібн. Київ: Центр учбової літ-ри. 2007. 200 с.

225. Чечіль Ю. І. Визначення вартості нерухомого майна на час вчинення злочину у кримінальному провадженні: дис. ... ступеня доктора філософії; 081 – Право; Нац. академ. внутр. справ. Київ, 2021. 261 с.

226. Чугаєнко Ю. О. Компаративістичне дослідження складу злочину, передбаченого статтею 384 Кримінального кодексу України. *Юридична наука*. 2017. № 2. С. 125–137. URL: <https://cutt.ly/y4gkl2U> (дата зверн. 02.01.2023).

227. Шепітько М. В. Присяга как средство психологического воздействия на участника уголовного судопроизводства. *Воронежские криминалистические чтения: сб. науч. трудов. Вып. 16*. Воронеж: Изд. дом ВГУ, 2014. С. 276–285.

228. Шепітько М. В. Лжесвідчення та лжеприсяга: проблема правової регламентації й виявлення неправди в показаннях. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 15. С. 313–320. URL: <https://cutt.ly/J4gkvNc> (дата зверн. 02.01.2023).

229. Шепітько М.В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; 12.00.09; НДІ вивчення проблем злочинності ім. академ. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2018. 583 с.

230. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 246 с.

231. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151–156.

232. Щербаківський М. Г. Консультаційна функція спеціаліста у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2017. Вип. 62. С. 43–49.

233. Щербаковський М. Г. Фахівець з питань права: експерт чи консультант? *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології: мат-ли міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.) / Нац. акад. внутр. справ; редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін..* Київ, 2018. С. 479–482.

234. Электронная еврейская энциклопедия. Десять заповедей. URL: <https://cutt.ly/84gkWTA> (дата зверн. 02.01.2023).

235. Яворський Б. І. Сприяння захисту як необхідна умова забезпечення функціонування засади змагальності у кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Б. І. Яворський. – К., 2010. – 253 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гломб Ю. О. Попереджувачий механізм в призмі відповідальності за ст. 384 КК (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу). *Часопис Київського університету права*. 2020 № 4. С. 368–372.

2. Гломб Ю. О. Витоки кримінальної відповідальності за введення в оману в стародавній світовій культурі. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 276–278.

3. Гломб Ю. О. Підвищена відповідальність експерта за неправдивість висновку. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. Issue 3. С. 73–77.

4. Гломб Ю. О. Кримінальна відповідальність за недостовірні ствердження: зарубіжний досвід. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 2. С. 85–91.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гломб Ю. О. Криміналістичні види експертиз в адміністративному судочинстві. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали* Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук Клименко Н. І. (м. Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь: 2018. С. 80–82. (участь заочна)

6. Гломб Ю. О. Аналіз сучасної судової практики щодо притягнення до відповідальності за введення в оману суду. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: мат-ли III-ої Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 27 лют. 2020 р.). Київ–Маріуполь, 2020. С. 70–72. (участь заочна)

7. Гломб Ю. О. Щодо відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні:*

мат-ли Х Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 25 трав. 2020 р.). Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. С. 204–207. (*участь очна*)

8. Гломб Ю. О. Щодо питання кримінальної відповідальності оцінювача майна. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики*: матеріали круглого столу (м. Київ, 1. жовт. 20202 р.). Київ: Ліра-К, 2020. С. 28–33. (*участь очна*)

9. Гломб Ю. О. Введення суду в оману: окремі питання кримінальної відповідальності за зловживання в сфері цивільного судочинства. *Сучасне право в епоху соціальних змін*: мат-ли ХІ міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лют. 2021 р.). Київ, 2021. С. 70–72. (*участь заочна*)

10. Гломб Ю. О. Щодо питання мотивів повідомлення завідомо неправдивих показань. *Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики*: мат-ли круглого столу (м. Київ, 7 жовт. 2021 р.). Київ: Ліра-К, 2021. С. 64–68. (*участь заочна*)

Додаток Б

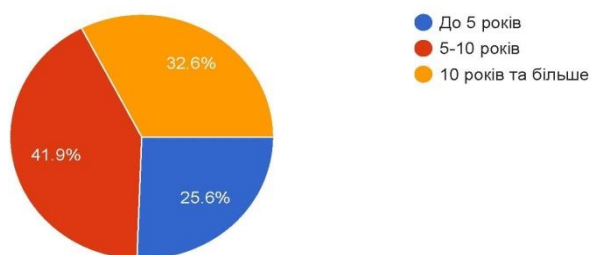
Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу

43 responses

[Publish analytics](#)

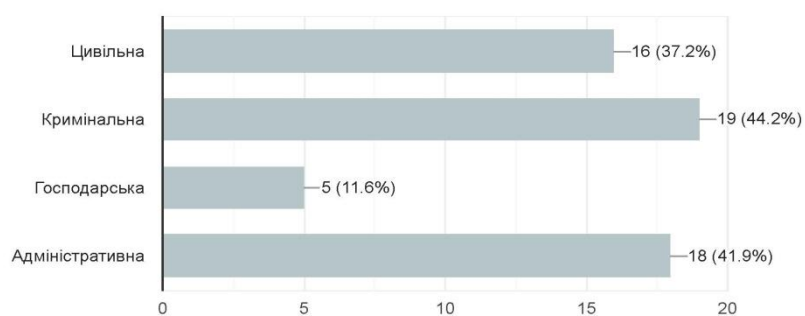
1. Стаж Вашої роботи на посаді судді:

43 responses

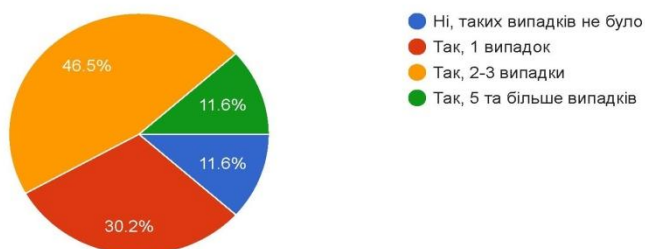

2. Ваша спеціалізація (можна обрати декілька варіантів):

43 responses

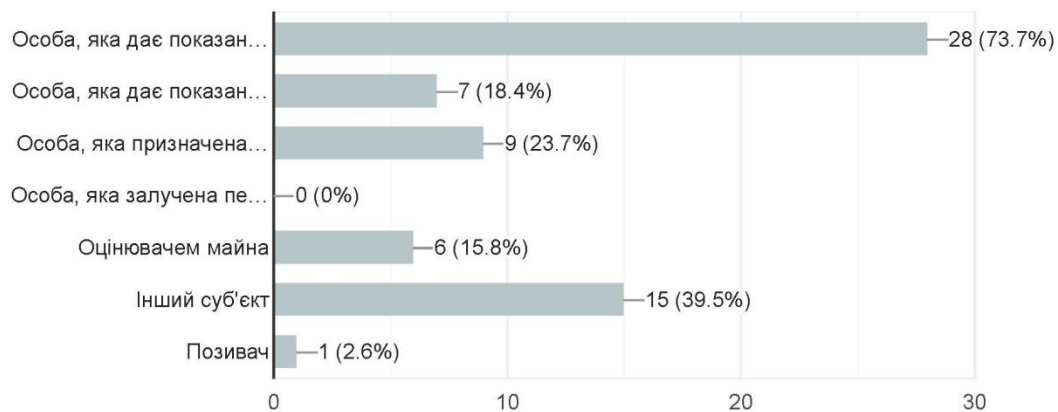
3. Чи мали місце протягом останніх 5 років у Вашій практиці випадки введення суду в оману у справах, що Вами розглядались (одноособово або у складі колегії) та як часто ?

43 responses

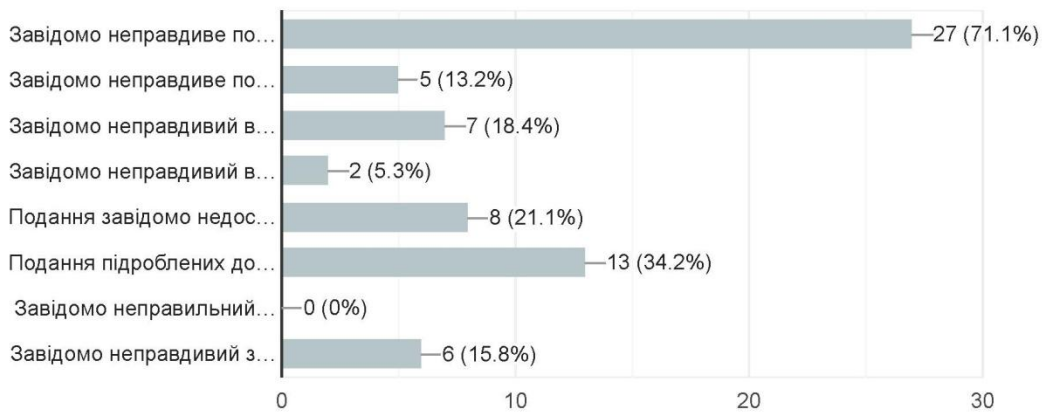
4. Якщо такі випадки були, то який суб'єкт мав намір ввести суд в оману ?

38 responses

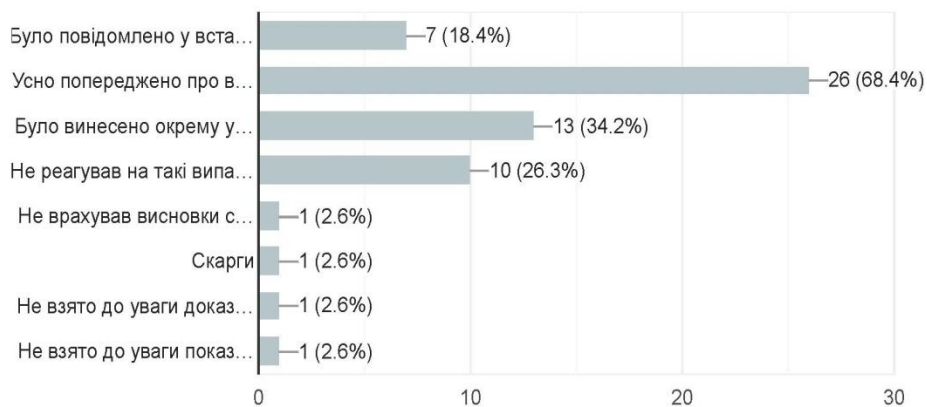
5. У чому полягала об'єктивна сторона злочину введення суду в оману у справах, що Вами розглядалися (одноособово або у складі колегії) ?

38 responses

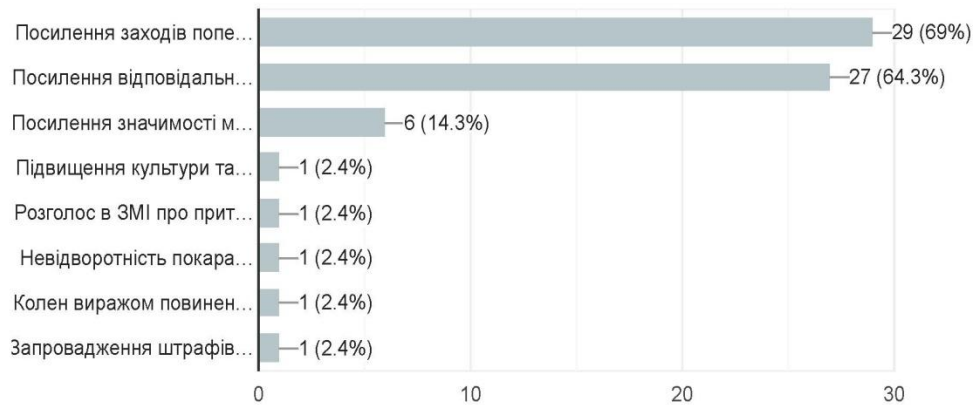
6. Яким чином Ви реагували на виявленні випадки введення суду в оману ?

38 responses

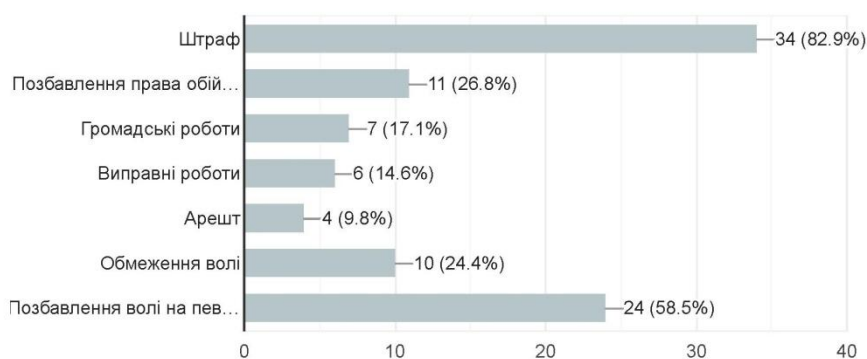
7. Що з перерахованого, на Вашу думку, матиме наслідком зменшення кількості випадків введення суду в оману ?

42 responses

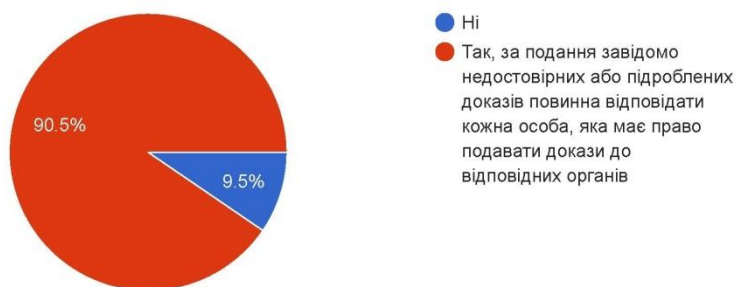
8. Які види покарань Ви вважаєте більш дієвими щодо попередження такого виду кримінальних правопорушень як введення в оману суду ?

41 responses

9. Чи потребує, на Вашу думку зміна редакції статті 384 КК України в частині розширення кола суб'єктів злочину?

42 responses

Які, на Вашу думку існують прогалини в законодавстві в частині притягнення до відповідальності за введення суду в оману ?

4 responses

Прогалини в законодавстві можна навести за наявності сталої практики, однак в цьому питанні будуть прогалини під час досудового розслідування

Небажання правоохоронних органів розслідувати такі випадки

Відсутність на законодавчому рівні Норми, яка б регулювала дисциплінарну відповідальність кожного судді який виявив факт введення суду в оману, але не повідомив відповідні органи про такий факт.

Неналежне процесуальне регулювання. Має бути за спрощеною процедурою, в тому ж процесі. В ідеалі - накладення штрафу на місці, одразу після вчинення.

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан юридичного факультету
ПВНЗ «Європейський університет»,
кандидат юридичних наук, доцент
П. Ю. Кравчук

27 09 2021 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
в освітній процес

м. Київ

27 09 2021 року

Комісія у складі:

професора кафедри права Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» д.ю.н., професора Басая В.Д.; доцента кафедри права Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» к.ю.н., доцента Ієрусалимова І.О.; доцента кафедри права Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет» к.ю.н. Рассомахіної О.А. склала цей акт про те, склала цей акт про те, що опубліковані результати дисертаційного дослідження на тему «Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу», підготовлені Гломбом Юрієм Олександровичем, аспірантом КУП НАН України здобувачем наукового ступеня доктора філософії, спеціальність 081 «Право», відповідно до навчально-методичних матеріалів використовувалися у навчальному процесі при викладанні дисциплін у студентів, а саме:

1. Гломб Ю.О. Аналіз сучасної судової практики щодо притягнення до відповідальності за введення в оману суду. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 27 лютого 2020 року). Київ-Маріуполь. 2020. 328 с. С.70-72

2. Гломб Ю.О. Криміналістичні види експертиз в адміністративному судочинстві. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 85-річчя доктора юридичних наук Клименко Н.І.* (м. Київ, 27 лютого 2018 року). Київ-Маріуполь. 2018. 412 с. С.80-82

3. Гломб Ю.О. Попереджувачий механізм в призмі відповідальності за ст. 384 КК України (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С.368-372.

4. Гломб Ю.О. Щодо питання кримінальної відповідальності оцінювача майна. *Права людини та їх реалізація в Україні та світі: матеріали конференції, присвяченій 25-ти річчю КУП НАНУ (Київ, 10 грудня 2020 р.)*. Київ: Київський університет права НАН України, 2020.

5. Гломб Ю.О. Введення суду в оману: окремі питання кримінальної відповідальності за зловживання в сфері цивільного судочинства. *Сучасне право в епоху соціальних змін: матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф.*, м.Київ, 26 лют. 2021 р., Київ, 2021 290 с. С.70-72.

6. Гломб Ю.О. Витоки кримінальної відповідальності за введення в оману в стародавній світовій культурі. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С.276-278.

7. Гломб Ю.О. Щодо відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад. *Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Рівне, Рівненський інститут КУП НАНУ 25 травня 2020 р.)*. Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. 336 с. С.204-207.

8. Гломб Ю.О. Підвищена відповідальність експерта за неправдивість висновку. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 3. 2021 рік (передано до друку)

9. Гломб Ю.О. Кримінальна відповідальність за недостовірні ствердження: зарубіжний досвід. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 2 (16). С.85-91.

10. Grabovskiy G., Hlomb Y. Criminal Liability for Misleading a Court in Civil Proceedings: the Issue of Prosecution of Foreigners. *IV Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: Матеріали форуму*, м. Київ, Національний авіаційний університет, 20-21 травня 2021 р. Том 2. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 70-72.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведених досліджень, мають належний теоретичний і методологічний рівень.

Основні результати дисертаційного дослідження Гломба Ю.О. впроваджувалися:

- при викладанні курсів «Кримінальне право», «Кримінальний процес» та «Криміналістика»;
- при підготовці робочих навчальних програм, методичних рекомендацій до проведення семінарських занять, організації самостійної та індивідуальної роботи з курсів «Кримінальне право», «Кримінальний процес» та «Криміналістика».

Комісія вважає, що сформульовані за результатами досліджень Гломбом Юрієм Олександровичем пропозиції, висновки, рекомендації мають важливе теоретичне значення для підготовки майбутніх фахівців юридичного спрямування і можуть використовуватися при формуванні навчально-методичного забезпечення.

Члени комісії:

Професор кафедри права
доктор юридичних наук, професор

Віктор Басай

Доцент кафедри права
кандидат юридичних наук, доцент

Ігор Іерусалимов

Доцент кафедри права
кандидат юридичних наук

Ольга Рассомахіна

Прокуратура України

ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, Київ-11, 01011

факс: 280-26-03

25.10.2021 № 181212-113 ксх-21

від _____

Гломбу Юрію Олександровичу

вул. С. Крушельницької, 73 кв. 140,
м.Рівне, 33023

Шановний Юрію Олександровичу!

Повідомляю, що Управлінням нагляду та інформаційно-аналітичної роботи у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях та в умовах збройного конфлікту, Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту проаналізовано Ваші наукові роботи щодо практичного значення у вигляді «Акту впровадження в практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження Гломба Ю.О. на тему «Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу».

Встановлено, що Ваші наукові роботи присвячені актуальній темі. Питання відповідальності щодо правдивості показань, висновків, перекладу має важливе значення як під час досудового розслідування кримінальних проваджень так і судового розгляду.

З огляду на викладене, представлені Вами наукові пропозиції будуть враховуватись процесуальними керівниками у практичній діяльності з огляду на належний теоретичний і методологічний рівень.

З повагою

**Начальник Департаменту нагляду
у кримінальних провадженнях щодо злочинів,
вчинених в умовах збройного конфлікту**

Ю. Рудь

Офіс Генерального прокурора
№18/2/2-113ВИХ-21 від
25.10.2021

РІВНЕНСЬКИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД

33028 м. Рівне, вул. Драгоманова, 9, т.63-62-50, inbox@rva.court.gov.ua

05.11.2021

Акт № 1

**Впровадження в практичну діяльність
результатів дисертаційного дослідження Гломба Юрія Олександровича на тему:
«Кримінальна відповідальність за введення в оману суду
або іншого уповноваженого органу»**

Комісія у складі суддів Рівненського апеляційного суду Полуховича Олега Івановича та Збитковської Тетяни Іванівни і помічника судді Шулюк Ірини Богданівни повідомляє, що наукові дисертаційні дослідження Гломба Юрія Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» на здобуття наукового ступеня доктора філософії присвячені актуальній темі.

Криміналізація лжесвідчення посилює відповідальність особи (свідків, потерпілих, перекладачів, експертів, оцінювачів, а також розповсюджувачів неправдивої інформації) за такі дії й стає дієвим інструментом профілактики та боротьби з ними.

Вважаємо, що положення дисертаційного дослідження Гломба Юрія Олександровича на тему: «Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» є актуальними, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень і практичне значення та характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані судьями при розгляді і вирішенні справ.

Суддя
Суддя
Помічник судді

Олег ПОЛУХОВИЧ
Тетяна ЗБИТКОВСЬКА
Ірина ШУЛЮК